

Zaključno raziskovalno poročilo podoktorskega projekta
PRENOS ZNANJA V KONTEKSTU MIGRACIJ

Šifra projekta: Z5-1877

Vodja projekta: dr. Klara Kožar Rosulnik

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU

Ljubljana 2022

Raziskovalno poročilo je zaključni rezultat podoktorskega projekta Prenos znanja v kontekstu migracij (Z5-1877), ki ga je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Trajanje projekta: 1. julij 2019–28. februar 2022

Vodja projekta: dr. Klara Kožar Rosulnik

Avtorica zaključnega poročila: dr. Klara Kožar Rosulnik

Naslov: Prenos znanja v kontekstu migracij

Izdajatelj: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU

Leto izida: 2022

VSEBINA

UVOD.....	4
KONTEKST RAZISKAVE	9
RAZISKOVALNA METODOLOGIJA.....	14
STRUKTURA RAZISKOVANECV	16
DEJAVNIKI ZA SELITEV	26
DEJAVNIKI, KI ODVRAČAJO OD POVRATNE MIGRACIJE.....	35
BIOGRAFSKO UČENJE	41
BIOGRAFSKO UČENJE OB MIGRACIJAH	44
STRATEGIJE UČENJA V TRANZICIJI	46
ZNANJE	52
VRSTE ZNANJA OB IZKUŠNJAH MIGRACIJE.....	56
PRENOS ZNANJA.....	63
NAČINI PRENOSA ZNANJA	64
PRENOS ZNANJA V KONTEKSTU MIGRACIJ – MOŽNOSTI IN OVIRE	73
OVIRE PRI PRENOSU ZNANJA	73
VZPOSTAVLJANJE MOŽNOSTI ZA PRENOS ZNANJA (KONKRETNI PREDLOGI)	80
ANALIZA POLITIK IN STRATEGIJ ZA UTRJEVANJE ODNOSA Z IZSELJENCI V IZBRANIH DRŽAVAH	88
MOTIVIRANOST SLOVENSКИH IZSELJENCEV ZA SODELOVANJE PRI RAZVOJU DRŽAVE	90
OCENA RAVNI UČINKOVITOSTI KOMUNIKACIJE, SODELOVANJA IN VZDRŽEVANJA ODNOSOV REPUBLIKE SLOVENIJE DO IZSELJENCEV	92
Slovenija	96
Irska	105
Italija.....	112
Bosna in Hercegovina.....	120
NAMESTO ZAKLJUČKA – PRIPOROČILA	130
Biografska metoda za ugotavljanje in priznavanje neformalno in priložnostno pridobljenega znanja in kompetenc.....	136
Literatura	142

Migracije in prerazporejanje prebivalstva so med najbolj vidnimi družbenimi pojavi 19. in 20. stoletja. Slovenski prostor v tem ni izjema. Slovensko ozemlje je bilo že v srednjem in novem veku, pa tudi že prej, prizorišče živahne prostorske mobilnosti, prihodov in odhodov, ki so v stoletjih sooblikovali njegovo družbeno tkivo in kulturni značaj (Štih 2010; Kalc, Hladnik in Serafin 2020). Slovenci so se s slovenskega etničnega ozemlja izseljevali v treh večjih valovih. Od sredine 19. stoletja do prve svetovne vojne je z ozemlja Slovenije emigriralo več kot 300.000 oseb. V tem obdobju je izseljevanje, ki je bilo usmerjeno predvsem v ZDA, Nemčijo, Argentino in druge dele Avstro-Ogrske, v Brazilijo, Venezuelo, Kanado, Egipt in tudi drugam, naravno rast prebivalstva prikrajšalo za skoraj 58 odstotkov (Kalc, Hladnik in Serafin 2020). Obdobje med 1918 in 1941, med obema svetovnima vojnama, predstavlja drugi val množičnega izseljevanja, ko so Slovenci zapuščali domove zaradi prepleta ekonomskih in političnih¹ razlogov. Izseljevanje iz slovenskega prostora je bilo usmerjeno zlasti v zahodnoevropske države (Francijo, Belgijo, na Nizozemsko in Nemčijo) in Južno Ameriko (Argentino), nadaljevalo se je tudi izseljevanje primorskih deklet, aleksandrink², v Egipt. Ocenjuje se, da je proces izseljevanja v drugem valu zajel do 100.000 oseb. Tudi tretji val množičnega izseljevanja, v obdobju po drugi svetovni vojni do konca 70. let, so na izseljevanje vplivali politični in ekonomski razlogi. Takoj po koncu druge svetovne vojne je ozemlje današnje Slovenije zapustila množica ljudi, ki se ni strinjala s takratnim političnim režimom. Selili so se predvsem v Argentino, ZDA, Avstralijo in Kanado. V začetku šestdesetih let so se tesno zaprte meje Jugoslavije začele odpirati in nov val mlajših ljudi se je začel izseljevati v zahodno Evropo, največ v Nemčijo, pa tudi v druge države – Švico in skandinavske države. Proces tretjega množičnega izseljevanja je zajel približno 100.000 oseb (Drnovšek 2010).

Po osamosvojitvi Republike Slovenije se je izseljevanje nadaljevalo v manjšem obsegu. Poskočilo je z zadnjo ekonomsko-finančno krizo (2008 in 2009) in se odtlej z vsakim letom zvišuje ter

---

¹ Primorci so se umikali pred fašizmom, koroški Slovenci pred nemškim nacionalizmom

² Aleksandrinke so zdomske Slovenke, večinoma Primorke, po novejših raziskavah tudi nekatere Ziljanke, ki so od druge polovice 19.stoletja (v obdobju po izgradnji Sueškega prekopa) do druge svetovne vojne odhajale v Egipt, zlasti v Aleksandrijo. V Egiptu so opravljale predvsem delo varušek, sobaric, kuharic, guvernant, hišnih pomočnic in dojitelj pri bogatih arabskih in tujih družinah.

dosega približno 15.000 državljanov na leto.³ Za zadnji izseljenski val je značilno, da se izseljujejo predvsem mladi, ki so vse bolj izobraženi⁴, kar je v državi z maloštevilčno in starajočo se populacijo okrepilo javni diskurz o »begu možganih«. Ob tem se Slovenija sooča z negativnim selitvenim prirastom državljanov Slovenije, kar pomeni, da se iz države izseljuje več državljanov Slovenije, kot se jih vanjo vrne. To krepi diskurz o spodbujanju povratništva, vzpostavitvi učinkovitega sodelovanja z matično državo na daljavo in spodbujanju priseljevanja tujih visokoizobraženih kadrov.

Slovenija ni le prostor izseljevanja, ampak tudi priseljevanja. V obdobju pred in po osamosvojitvi ter po vstopu v Evropsko unijo je Slovenija postala privlačnejša ciljna država. V zadnjih nekaj letih postaja trend priseljevanja v Slovenijo izraziteje pozitiven. Med priseljenci, ki v Sloveniji predstavljajo 12,1% prebivalstva⁵, je največ priseljenih iz držav nekdanje Jugoslavije – Bosne in Hercegovine, Srbije, Kosova in Severne Makedonije. Kljub diskurzu o »begu možganov« in spodbujanju priseljevanja tujih visokoizobraženih kadrov, statistični podatki kažejo, da je izobrazbena sestava odseljenih državljanov RS in priseljenih tujih državljanov, starih 25–64 let, podobna⁶. V letu 2020 se je v Slovenijo priselilo 313 doktorjev znanosti, iz države pa se jih je odselilo 137.⁷ Izzivi, ki smo jih identificirali v kontekstu priseljevanja, so povezani z (ne)priznavanjem akademskih in poklicnih kvalifikacij priseljencev, neprepoznanjem in neizkoriščanjem njihovih znanj, kulturnih in socialnih zmožnosti.

Zaradi naraščajočega izseljevanja, predvsem mladih, visoko kvalificiranih kadrov⁸, neuspešnih strategij doseganja njene vrnitve ter povečanega priseljevanja, neprepoznanja, neupoštevanja znanj in kompetenc priseljencev, smo se v podoktorski raziskavi **Prenos znanja v kontekstu migracij** ukvarjali z vprašanjem, **kako povečati izkoristek prenosa znanja z izseljencev in**

---

³ Statistični podatki bodo predstavljeni v nadaljevanju.

⁴ Po podatkih državnega statističnega urada (SURSTAT 2021) je imelo 1. januarja 2021 več kot 447.000 prebivalcev Slovenije končano višjo ali visoko šolo, kar je za 7,5 odstotka več kot pred desetletjem.

⁵ <https://www.stat.si/statweb/News/Index/9272> (15. 4. 2022)

⁶ V letu 2020 se je v Slovenijo priselilo 36.110 prebivalcev, od tega jih je bilo 60 % starih 25–64 let. Med temi jih je imelo osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo skoraj 24 %, srednješolsko 56 %, višje- ali visokošolsko pa 21 %. Iz Slovenije se je v letu 2020 odselilo 17.745 prebivalcev, od tega jih je bilo 70 % starih 25–64 let. Med temi jih je imelo osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo nekaj manj kot 21 %, srednješolsko 61 %, višješolsko ali visokošolsko izobrazbo pa 19 %, <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/10008> (15. 4. 2022).

⁷ To število zajema tiste, ki so v tekočem letu spremenili svoje prebivališče.

⁸ Mladi, visoko kvalificirani kadri, predstavljajo največji potencial za razvoj družbe.

priseljencev za vsestranski razvoj države. Zanimalo nas je, ali lahko znanje, ki ga migranti pridobijo v tujini, prenesejo na matično državo in na kakšne načine. V zaključnem poročilu bomo povzeli ključne ugotovitve.

Kljub izjemnemu razvojnemu potencialu izseljenskih in priseljenjskih skupnosti, do sedaj še ni bilo opravljenih raziskav o vplivu prenosa znanja z izseljencev in priseljencev na razvoj Slovenije.⁹ V zadnjih letih se tako v slovenskem kot mednarodnem prostoru pojavljajo predvsem raziskave, ki proučujejo prenos formalno pridobljenega znanja z visoko izobraženih izseljencev na domovino (npr. Anwar 2015; Jackson 2012; Koleša 2014; Siar 2011; Siar 2014). Ob tem raziskovalci ne identificirajo potenciala neformalno in informalno pridobljenih znanj, veščin, spretnosti, socio-emocionalnih zmožnosti in mehkih veščin (t. i. soft skills). Ob obravnavi prenosa znanja pozabljajo na priseljence, ki lahko s svojimi raznovrstnimi znanji, kulturnimi in socialnimi zmožnostmi prav tako kot izseljenci prispevajo k razvoju države. Njihova znanja največkrat ostajajo neprepoznana in neizkoriščena. Izhodišče naše raziskave je, da so vsi mednarodni migranti – tako priseljenci, kot izseljenci – potencialni ustvarjalci in nosilci znanja, ne glede na formalno izobrazbo in/ali takšne in drugačne omejitve. To izhodišče predstavlja nasprotje obstoječim raziskavam, ki migrante delijo na kvalificirane in nekvalificirane delavce. Večina literature o migracijah je namreč močno polarizirana med dvema vrstama migracij – elitnimi in nekvalificiranimi. Ta polarizacija prispeva k dojetju, da obstajata dva razreda globalno mobilnih – prvi je privilegiran, transnacionalen, drugi pa je prikrajšan in podvržen družbeni izključenosti. Poleg naštetega zaznavamo manko literature ali opravljenih empiričnih študij o načinih pretoka znanja, identifikaciji ovir pri prenosu znanja (npr. Kuschminder, Sturge in Ragab 2014; Williams 2007) ter predlogih premoščanja le-teh, kar ovira optimalno izkoriščanje znanja.

Raziskava podoktorskega projekta vključuje izkušnje slovenskih izseljencev in priseljencev. Po metodi snežne kepe smo k sodelovanju v raziskavi, v kateri je bila uporabljena kombinacija kvantitativnih in kvalitativnih metod, povabili izseljence in priseljence, ki izven matične države živijo najmanj šest mesecev. Z njimi smo v obdobju od februarja do oktobra 2020 v okviru **kvalitativne raziskave** opravili 34 poglobljenih polstrukturiranih intervjujev, ki so bili zaradi

---

⁹ Pojavljajo se predvsem raziskave, ki vključujejo le posamezni migracijski vzorec, npr. povratni migranti, diaspore (npr. Koleša 2014; Pehar 2014).

razglašene pandemije SARS-CoV-2 (COVID-19) izvedeni na različne načine: v živo, preko spletnih komunikacijskih orodij, kot so npr. Skype, Zoom, Messenger ali preko telefonskih klicev. Analiza intervjujev je temeljila na kombinaciji deduktivnih in induktivnih pristopov. Deduktivni pristop pomeni uporabo vnaprej določenih kategorij v analizi, ki so določene pred analizo podatkov (Creswell 2014). Vnaprej določene kategorije, skladne z raziskovalnimi cilji, so bile:

- *dejavniki za selitev;*
- *strategije učenja;*
- *vrste znanja;*
- *ovire pri prenosu znanja;*
- *možnosti prenosa znanja;*
- *motiviranost za sodelovanje z matično državo;*
- *predlogi za spodbujanje prenosa znanja.*

V vsaki kategoriji je bil nato uporabljen induktivni pristop analize podatkov. Vnaprej določene kategorije predstavljajo tematske sklope, v okviru katerih bomo predstavili ugotovitve raziskave.

Z namenom razširitve perspektive ugotovitev smo sočasno s kvalitativno raziskavo izvedli tudi **kvantitativno raziskavo**. V obdobju med 8. 4. 2020 in 8. 7. 2020 smo opravili spletno anketo z uporabo orodja 1ka. K sodelovanju v raziskavi smo vabili preko različnih kanalov – z objavami v Facebook skupinah Slovencev po svetu¹⁰, na Facebook strani Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu in s posredovanjem vabila kulturnim društvom Slovencev po svetu. V anketi nas je zanimalo, kako slovenski izseljenci ocenjujejo komunikacijo in sodelovanje z Republiko Slovenijo, katere načine sodelovanja predlagajo, zakaj po njihovem mnenju prihaja do ovir pri prenosu znanja, pridobljenega v tujini, na izvorno državo in kakšna je motiviranost za

---

¹⁰ Slovenians in Canada/Slovinci v Kanadi, Mladi Slovenci v Nemčiji, Slovenci v Švici, Slovenci v Argentini, Slovenci na Floridi, Slovenci v Nemčiji, Slovenci v Londonu, Slovenci v Luxemburgu, Slovenci v kraju St Gallen in okolici, Slovenci v Italiji, Slovenci v Ameriki, Slovenci na Nizozemskem, Slovenci v Lizboni, Slovenci na Irskem, Slovenci v Melbournu, Slovenci v Pragi, Slovenci v Belgiji, Slovenci na Finskem, Slovenci na Norveškem, Slovenci na Češkem, Slovenci v Berlinu, Slovenci v Švici, Slovenci na Dunaju, Slovenians in the UK, Slovenci v Stuttgartu, Slovenija v Koromandiji, Slovenci v Munichu, Slovenci v Avstriji, Slovenci na otoku Tenerife, Slovenci v Torontu, Slovenci v Španiji, Slovenci v Avstriji, Slovenci za delo v Kanadi, Slovenci v Franciji, Slovenci na Švedskem, Slovenci v Münchenu in okolici, Slovenci v Avstraliji, Slovenci v Litvi, Latviji in Estoniji,...

sodelovanje z matično državo. Povezava do spletne ankete je bila aktivna na naslovu: <https://www.1ka.si/a/264842>. V kvantitativni raziskavi je sodeloval 301 izseljenec.¹¹

Poleg opravljene kvalitativne in kvantitativne raziskave s priseljenci in izseljenci smo z namenom identifikacije uspešnih ukrepov, strategij in primerov dobrih praks povezovanja in sodelovanja matičnih držav z izseljenci, ki omogočajo prenos znanja, **opravili analizo javnih politik** v izbranih državah – Italija, Irska, Bosna in Hercegovina, Slovenija, v okviru katere smo opravili: vsebinsko analizo ključnih (političnih) dokumentov (strategije in politike sodelovanja z izseljenci), analizo vladnih spletnih strani in 10 intervjujev¹² s predstavniki relevantnih ministrstev, inštitutov, vladnih služb in nacionalnega informacijskega centra za priznavanje kvalifikacij, pristojnega za vrednotenje in priznavanje izobraževanja.

Podoktorska raziskava je bila opravljena s **triangulacijo metod**: *kvantitativno raziskavo* (anketa), *kvalitativno raziskavo* (polstrukturirani intervju) in *analizo politik* (primerjalna analiza javnih politik in ukrepov za povezovanje z izseljenci in ustvarjanje pogojev za prenos znanja). V okviru podoktorskega projekta smo preko relevantne literature, kvalitativne in kvantitativne raziskave in primerjalne analize politik proučevali (1) *dejavnike za sodobne migracije*, (2) *strategije učenja migrantov v migracijskem procesu*, (3) *vrste znanja, ki se formirajo ob tem*, (3) *identificirali najpogostejše ovire* in (4) *možnosti za prenos znanja*, (5) *ugotavljali motiviranost in angažiranost izseljencev in priseljencev za sodelovanje v razvojnih projektih države ter pri povezovanju držav priselitve in izselitve*, (6) *identificirali različne politike, strategije in primere dobrih praks vključevanja izseljencev v razvoj držav izvora*, (7) *pripravili priporočila odločevalcem, ki predstavljajo zaključke vseh treh faz raziskave, in vključujejo tudi predlog za ugotavljanje, vrednotenje in priznavanje neformalno in priložnostno pridobljenega znanja*.

---

¹¹ Glede na številčnost Facebook skupin Slovencev po svetu, smo pričakovali večji vzorec raziskave. Razlog za nižje število anketirancev vidimo v sočasnem povabilu k izpolnjevanju spletne ankete ciljnega raziskovalnega projekta Omilitev posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov (V5-1928) na istih virtualnih mestih. V razmaku nekaj dni smo po istih kanalih izseljence nagovorili k izpolnjevanju ankete, zato je bil interes za izpolnjevanje naše ankete manjši. Poleg tega so nam izseljenci sporočali, da so naveličani izpolnjevanja raznoraznih anket, ki so same sebi namen, saj kljub številnim opravljenim raziskavam ne občutijo nobenih sprememb.

¹² Zaradi situacije s covid19 je bila večina intervjujev opravljenih po alternativnih poteh, tudi preko e-dopisovanja.

KONTEKST RAZISKAVE

Migracije predstavljajo svetovni izziv 21. stoletja, ki bi ga lahko imenovali tudi era mobilnosti, fluidnosti. Po ocenah Oddelka za ekonomsko-socialne zadeve Združenih narodov (United Nations Department of Economic and Social Affairs 2019) je leta 2019 izven države izvora živel skoraj 272¹³ milijonov ljudi (t.j. 3,5 % celotnega svetovnega prebivalstva). Po podatkih Statističnega urada republike Slovenije (SURS 2021¹⁴) se je leta 2020 v Slovenijo priselilo več kot 36.100 prebivalcev, odselilo se pa se jih je več kot 17.700. V primerjavi z letom 2019 je bilo število priselitev višje za 15 %, število odselitev pa za 17 %. Selitveni prirast je bil leta 2020 najvišji po letu 2008 – v državo se je priselilo 18.365 prebivalcev več, kot se jih je odselilo. Selitveni prirast tujih državljanov je bil že dvaindvajseto leto zapored pozitiven – leta 2020 se jih je v Slovenijo priselilo 12.816 več, kot se jih je iz nje odselilo. Za golimi števkami se skrivajo mladi talenti, doktorji znanosti, magistri, inženirji, športniki, podjetniki, računalniški tehniki, zdravniki, medicinske sestre, fizioterapevti, električarji, učitelji, ki predstavljajo izgubo človeškega kapitala, v kolikor država ni uspešna pri upravljanju in spodbujanju prenosa njihovega znanja.

Tabela 1: Priseljivanje in izseljevanje v/iz Slovenije

Slovenija	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Priseljeni iz tujine	15.420	16.623	18.808	28.455	31.319	36.110
Odseljeni v tujino	14.913	15.572	17.555	13.527	15.106	17.745

Vir: SURS 2022¹⁵

¹³ Leta 1990 je bilo število mednarodnih migrantov 153 milijonov, kar je predstavljalo 2,9% takratnega svetovnega prebivalstva.

¹⁴ <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9650>

¹⁵ <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/si/Data/-/05N1002S.px/table/tableViewLayout2/>

V sodobnosti, ko se večina držav srečuje s porastom izseljevanja mladih ¹⁶, predvsem izobraženih in kvalificiranih kadrov, je mednarodna mobilnost razumljena kot **beg možganov**.¹⁷ Pojem beg možganov¹⁸ se v literaturi uporablja kot sinonim za trajnejšo emigracijo najbolj usposobljenih, kvalificiranih, prilagodljivih in iznajdljivih prebivalcev. Ob tem se pojavljajo tudi drugi, z njim povezani izrazi, npr. *brain exchange*, *brain waste*, *brain circulation*, *brain gain*, ki jih bomo razložili v nadaljevanju.

Brain waste (izguba možganov) opisuje izgubo človeškega kapitala, do katere pride, če se migranti v tujini zaposlijo na delovnih mestih, ki ne zahtevajo uporabe in nadgradnje pridobljenega znanja (Giannoccolo 2006; Özden in Schiff 2006). **Brain exchange – izmenjava možganov** pomeni dvostranski pretok znanja, informacij, investicij, nakazil med dvema državama (Gamlen 2005; Vertovec 2002). Za proces naj bi bil po mnenju Straubhaarja (2000) značilen za EU zaradi »evropeizacije« proizvodnje in ustvarjanja enotnega trga. V literaturi se pojavlja tudi pojem **brain (talent) circulation**¹⁹ – **kroženje možganov oz. kroženje talentov**, ki pomeni spodbujanje povratništva (privabljanje izseljencev), privabljanje tujih strokovnjakov, spodbujanje sodelovanja med izvorno državo z izseljenci, lahko pa tudi spodbujanje krožnih migracij, kar pomeni namerno spodbujanje državljanov na študij ali delo v tujini ter vzpostavitev mehanizmov za njihovo vračanje, z namenom, da po povratku prinašajo nova znanja in izkušnje. Pojem **brain gain**, ki pomeni porast imigracije izobraženih strokovnjakov (**priliv možganov**), se pogosto uporablja kot samostojno kategorijo, podobno kot beg možganov oz. brain drain, čeprav sta teoretsko soodvisna. Konceptualno sta namreč povezana z Leejevo (1966) metodo analize migracijske dinamike skozi push-pull kriterije: brain drain na strani potisnih (push) faktorjev, brain gain pa na strani faktorjev privlačnosti (pull) (Lukšič 2020).

---

¹⁶ Mlajše generacije so povprečno višje izobražene kot starejše, zato je delež višje- in visokošolsko izobraženih nekoliko višji.

¹⁷ Beg možganov se največkrat opredeljuje kot emigracija visoko strokovne delovne sile iz (industrijsko) manj razvitih držav ali držav v razvoju v razvite države. Vendar moramo pri tem upoštevati tudi kader, ki prehaja med razvitimi državami oziroma med državami z relativno primerljivim položajem znotraj globalnih razmerij političnoekonomskih moči.

¹⁸ Definicijo pojma brain drain je postavil Adams (1968), ki se ga v slovenski jezik najpogosteje prevaja kot beg možganov ali redkeje kot odtekanje možganov.

¹⁹ Brain Talent Circulation je pojem, ki se je uveljavil v mednarodnem znanstvenem prostoru. V slovenski znanstveni in strokovni literaturi se uporabljata termina kroženje možganov in kroženje talentov.

Avtorji (Bell, Jung in Zacharilla 2020) poudarjajo, da se okoliščine za **priliv možganov** oz. **brain gain** ne vzpostavijo same od sebe, temveč jih države sprejema skrbno načrtujejo in spodbujajo.

Ob rabi zgoraj navedenih pojmov se pojavljajo tudi mnoge kritike in dileme. Glavna se nanaša na rabo pojma brain drain, saj pomen tega ni absoluten, objektivni in ahistoričen, ampak relativen, kontekstualen in zgodovinsko pogojen (prav tam). Ne sme se ga povezovati le z visoko izobraženimi (doktorji znanosti) in usposobljenimi, ampak je potrebno upoštevanje in razumevanje njegove relativnosti, ko v določenih družbenih in zgodovinskih²⁰ okoliščinah skupino najbolj izobraženih predstavljajo srednje- in višješolsko izobražene ter kvalificirane osebe. Poleg tega nekateri avtorji (npr. Baláž in Williams 2004; Wächter 2006) opozarjajo na dejstvo, da migracija ni nujno stalen, enkratni življenjski dogodek, pač pa je lahko začasen ali ponavljajoči se proces. Zato je težko ugotoviti, ali se država sooča z izgubo (brain drain), pridobivanjem možganov (brain gain) ali s kroženjem možganov (brain circulation), če nima uvida v posameznikovo življenjsko pot, »trajektorij« in/ali njegovo kariero.

Migracije same po sebi ne pomenijo niti priliva niti bega možganov, pač pa predstavljajo **priložnost** za države izvora, kot tudi sprejema (Meyer in Brown 1999; Hunger 2004; Siar 2011, 2014), ob upoštevanju, da so migranti pomembni akterji pri ustvarjanju in prenosu znanja. Z migracijami se namreč povečuje intelektualni in družbeni kapital migrantov, ki lahko s prenosom znanja koristijo matični državi. Migranti kot člani mednarodnih omrežij predstavljajo »most« med državo izvora in državo sprejema ter so tako pomemben kanal prenosa informacij, znanja in izkušenj (Wenger 2010; Jackson 2012; Siar 2014; Anwar 2015). Beg možganov in s tem izgubo predstavlja prekinitev vezi med matično državo in njenimi izseljenimi državljani z visoko vrednostjo človeškega kapitala, kar pomeni, da so komunikacija, vzdrževanje odnosov in prenos znanja ključni za ohranjanje visoke ravni človeškega kapitala ter posledično razvoja države. Strategije ohranjanja vezi med državo izvora in sprejema opredeljuje več teoretskih konceptov: transnacionalizem (Cassarino 2004; Waters in Leung 2017), koncept diaspore (Siar 2011, 2014; Anwar 2015), mrežni ali krožni pristop (Ouaked 2002) in koncept prelivanja znanja (Vinodrai in Gertler 2006).

---

²⁰ Pojem izobraženosti mora biti nujno opredeljen v času, v katerem opazujemo pojav odhajanja izobraženega kadra. V času, ko je bila višja ali visokošolska izobrazba redkost, je izobraženost predstavljala srednješolska izobrazba. V okviru širokega koncepta pojma izobrazba moramo upoštevati tudi najbolj širok kontekst bega možganov.

Poglavitna nosilca sodelovanja med Republiko Slovenijo in Slovenci v zamejstvu in po svetu²¹ sta Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Komisija Državnega zbora RS za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu. Odnose s Slovenci v zamejstvu in tujini opredeljuje več (političnih, strateških, zakonodajnih) dokumentov: Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (Uradni list RS, št. 43/06 in 76/10)²², Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu (ReOSPS) (Uradni list RS, št. 7/02)²³, Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM) (Uradni list RS, št. 43/06 in 76/10)²⁴, Strategija odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja²⁵, Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in drugimi vrhunskimi strokovnjaki v tujini (2011), Akcijski načrt sodelovanja in podpore mladim Slovincem v zamejstvu in po svetu (2011), Strategija Vlade RS na področju migracij (2018-2022)²⁶. Kljub temu, da so slovenski izseljenci deležni podpore²⁷ Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu in so vključeni v številne nacionalne politične, strateške in zakonodajne dokumente, izsledki raziskave kažejo, da so v praksi precej prepuščeni samim sebi. Povezovanje, sodelovanje, izmenjava izkušenj, informacij in prenos znanja z izseljencev na državo izvora so (še vedno) bolj rezultat preferenc in visoke motiviranosti posameznikov, kot nacionalne strategije. Čeprav je zadnjih nekaj let posluh za področje slovenskega izseljenstva večji, ostajajo številne ovire, ki preprečujejo kontinuirano vzdrževanje odnosov in prenos znanja z izseljencev na državo izvora.

---

²¹ Vlada RS je precej bolj kot na izseljence osredotočena na odnose z avtohtono slovensko narodno skupnostjo in s Slovenci v sosednjih državah. Pomenljivo je že poimenovanje Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki v svojem imenu na prvo mesto postavlja zamejske Slovence. Razlog za večjo osredotočenost na zamejce vidimo v razumevanju slovenskega zamejstva tako v geografsko-geopolitičnem smislu, ki zajema zgodovinsko večinsko slovensko poselitveno ozemlje današnje Republike Slovenije, kot v človeškem smislu, saj zajema ljudi kot pripadnike slovenske narodne skupnosti, ki s prebivalci Slovenije delijo jezik, kulturne stvaritve, zgodovinski spomin, tradicijo in domovinsko ozemlje (Kržišnik – Bukič 2017).

²² <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387>

²³ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO19>

²⁴ <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387>

²⁵ [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/277bdf36cd5b7373c1256efa00399a6b/4d03698183d302ffc1257f9c0036bcc6/\\$FILE/besedilo_strategije_P.pdf](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/277bdf36cd5b7373c1256efa00399a6b/4d03698183d302ffc1257f9c0036bcc6/$FILE/besedilo_strategije_P.pdf)

²⁶ <https://www.gov.si/novice/2019-07-18-strategija-na-podrocju-migracij/>

²⁷ Podpora Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je predvsem finančna preko vsakoletnega javnega razpisa, občasnih obiskov ministrice/ministra, v zadnjem času preko številnih virtualnih srečanj s predstavniki društev v zamejstvu in po svetu in preko informiranja na prenovljenem spletnem portalu Slovenci.si ter z objavami v Facebook skupinah Slovencev po svetu.

K razvoju države lahko s svojimi raznovrstnimi znanji, s kulturnimi in socialnimi zmožnostmi prispevajo tudi priseljenci, vendar pa njihovo znanje največkrat predstavlja »mrtev kapital«²⁸, saj ga delodajalci ne prepoznajo oz. nimajo kompetenc, kako to znanje izkoristiti. Ne le, da njihova znanja niso prepoznana in uporabljena, raziskava je pokazala, da so tudi težje zaposljivi, zato so prisiljeni sprejemati delovna mesta, ki nudijo malo socialne varnosti, delati na »črno«, ali se samozaposliti. Velik izziv, s katerim se soočajo priseljenci, je tudi priznavanje akademskih in poklicnih kvalifikacij, kar je bistveno za dostop do trga dela, saj posameznikom omogoča, da si poiščejo zaposlitev na ustrezni ravni. Postopek priznavanja lahko zaradi dolgotrajnih postopkov vrednotenja izobraževanja in pogosto tudi zavrženih vlogah povzroči socialne in druge težave.

Zaradi naraščanja priseljevanja in izseljevanja, neuspešnih strategij povezovanja z izseljenci in doseganja njihove vrnitve, neupoštevanja znanj in kompetenc priseljencev, neprepoznanja potenciala obojih, priseljencev in izseljencev, pomanjkljivega vedénja o prenosu znanja, pomanjkanja orodij za ugotavljanje in priznavanje znanj, spretnosti ter izkušenj smo se v podoktorski raziskavi ukvarjali z vprašanjem, **kako povečati izkoristek prenosa znanja z izseljencev in priseljencev za vsestranski razvoj države**. Z raziskavo smo skušali odgovoriti na vprašanja: Kateri dejavniki so pri raziskovancih²⁹ vplivali na odločitev za selitev? Katere strategije učenja so uporabljali? Katere vrste znanja so pridobivali/razvijali? Kakšne so ovire in možnosti za prenos znanja in sodelovanje z državo izvora? Ali obstaja motivacija za sodelovanje pri prenosu znanja z državo izvora? In predvsem, kakšni so konkretni predlogi za izmenjavo informacij, izkušenj in prenos znanja.

---

²⁸ Znanje opredelimo kot »mrtev kapital«, če ni v obtoku ali ni motivacije za njegovo uporabo, ni kompetenc, kako to znanje uporabiti, kot tudi, če ni ustreznih organizacijskih struktur ter ekonomskih in simbolnih spodbud.

²⁹ Pojem »raziskovanci« uporabljamo za vse osebe, ki so sodelovale bodisi v kvalitativni (intervjuvanci) bodisi v kvantitativni (anketiranci) raziskavi.

V raziskavi, ki vključuje izkušnje slovenskih izseljencev in priseljencev, je bila uporabljena kombinacija kvantitativnih in kvalitativnih metod raziskovanja. Kot ključna razloga za uporabo kombiniranega raziskovalnega pristopa sta večja veljavnost in zanesljivost raziskovalnih rezultatov zaradi zmanjševanja pomanjkljivosti in izpostavitve prednosti posamezne kvalitativne ali kvantitativne metode z njihovim kombiniranjem. Tako s kvalitativnimi metodami dobimo globlji vpogled v preučevani fenomen, s kvantitativnimi pa posplošljive rezultate (Plano Clarck in Ivankova 2016).

Obstaja več raziskovalnih načrtov mešanih metod, ki jih Creswell (2013) loči glede na pomembnost oz. težo v raziskavi in časovno zaporedje izvajanja. Odločili smo se za uporabo vgnezdenega raziskovalnega načrta mešanih metod (Creswell 2013), kjer se kvantitativni del in kvalitativni del soočata z različnimi raziskovalnimi vprašanji. Kvalitativni del nosi večjo pomembnost; vanj je vgnezden kvantitativni del, namenjen razširitvi perspektive ugotovitev.

V kvalitativnem delu raziskave je bila v okviru fenomenološke³⁰ paradigme kvalitativnega raziskovanja uporabljena biografska metoda, ki kot osrednji vir informacij poudari subjekt pripovedovanja, to je v naši raziskavi posameznik/posameznica z migracijsko izkušnjo. Le nosilec te neposredne izkušnje in iz nje izvirajoče vednosti posreduje izčrpno, celovito in neposredno informacijo o fenomenu raziskovalnega zanimanja, ki bi sicer brez njegove aktivne vključenosti v raziskovalni in spoznavni akt ostala skrita in neupoštevana.

Biografske raziskave se osredotočajo na to, kakšne pomene posamezniki pripisujejo svojim izkušnjam. Ti se najbolj artikulirajo preko naracije, zato smo kot metodo raziskovanja izbrali življenjsko zgodbo, kot instrument pa biografski narativni intervju. Biografski narativni intervju je kot metoda kvalitativnega raziskovalnega pristopa nestrukturiran ali polstrukturiran poglobljen intervju, ki predpostavlja situacijo, v kateri se intervjuvance kot partnerje v komunikaciji spodbuja k temu, da povedo svojo življenjsko zgodbo (Pajnik in Bajt 2009).

---

³⁰ Fenomenološka paradigma raziskovanja vključuje doživetja osebe in osmišljanje izkušenj. Pod vplivom pripovedovanja o doživetjih se spremeni razumevanje, (pre)oblikuje vpogled v posamezne življenjske dogodke. Ljudje dogodke opazijo v drugačni perspektivi in v prihodnosti drugače reagirajo.

Vzporedno z nastajanjem zgodbe, s pripovedovanjem, ubesedenjem se pri posamezniku odvija proces spreminjanja – v implicitnem razumevanju in doživljanju, tudi kot eksplicitno, v izraženem zavedanju. Ko oseba pripoveduje življenjsko zgodbo, ob tem vzpostavlja stik s samim sabo, svojo identiteto, svojimi življenjskimi resnicami in vrednotami, kar mu/ji pomaga, da jih sprejme, spremeni. Identiteta ni nekaj enostavno danega z delovansko kontinuiteto posameznika, ampak nastaja v reflektivnih dejanjih posameznika, ki za to opravljanje reflektivnega dela potrebuje zavestno ubesedeno avto/biografsko pripoved (Nastran Ule 2000). Posameznik s pripovedovanjem zgodbe osmisli svoje izkušnje, opredeli in re-/konstruira identiteto, ozavesti vrednote, razkriva nezavedne sheme in koncepte, po katerih deluje.

Primernost in prednost rabe biografskega instrumenta pri proučevanju individualnih migracijskih izkušenj ter strategij in vsebin učenja, ki se ob tem oblikujejo, lahko ponazorimo s temeljnimi značilnostmi oz. prednostmi te narativne tehnike raziskovanja, med katerimi lahko kot najpomembnejše navedemo celovitost, zgodovinskost in kontekstualno naravnost, subjektivnost in upoštevanje posameznikove samopercepcije, fleksibilnost in sposobnost lokacije različnih ravni podatkov (Sedmak 2001).

Z namenom, da bi v raziskavo vključili čim večje število slovenskih izseljencev in odgovorili na splošnejša vprašanja³¹, ugotovili njihova mnenja, stališča, ocene in predloge, smo sočasno s poglobljenimi intervjuji podatke zbirali z anketo. Ankete so najpogostejša tehnika zbiranja podatkov v družboslovju, saj omogočajo dokaj hitro zbiranje podatkov. Instrument, s katerim smo zbirali podatke v anketi, je bil spletni anketni vprašalnik, ki so ga sestavljala vnaprej pripravljena in oblikovana vprašanja.

V okviru raziskave smo najprej opredelili raziskovalni problem. Primarni namen raziskave je bil ugotoviti, kako izseljenci ocenjujejo učinkovitost komunikacije in vzdrževanje odnosov Republike Slovenije v odnosu do izseljencev. V ta namen smo pripravili anketni vprašalnik, ki je bil razdeljen na dva dela. V prvem delu smo se osredotočili na sociodemografske podatke: spol, starost, izobrazba, delovni položaj pred/po selitvi, delo, ki ga opravlja, država gostiteljica, leto selitve, morebitne druge selitve. V drugem delu smo anketirance spraševali o možnostih in

---

³¹ Kako slovenski izseljenci ocenjujejo komunikacijo in sodelovanje z Republiko Slovenijo? Katere načine sodelovanja predlagajo? Zakaj po njihovem mnenju prihaja do ovir pri prenosu znanja, in do katerih? Kakšna je motiviranost za sodelovanje z matično državo?

ovirah pri prenosu znanja na matično državo, o učinkovitosti komunikacije, sodelovanju in vzdrževanju odnosov Republike Slovenije³² do njenih odseljenih državljanov, o vključitvi v slovenska društva in združenja. Zanimalo nas je tudi, ali so slovenski izseljenci zainteresirani za prenos znanja in sodelovanje z matično državo, in kakšni so njihovi konkretni predlogi za povezovanje in sodelovanje z matično državo.

Tretji del raziskave predstavlja **analiza javnih politik izbranih držav**, z namenom identifikacije učinkovitih ukrepov in strategij sodelovanja matičnih držav z izseljenci in primerov dobrih praks prenosa znanja z izseljencev na matične države. V tem delu raziskave smo opravili: vsebinsko analizo ključnih (političnih) dokumentov (strategije in politike sodelovanja z izseljenci), analizo vladnih spletnih strani in 10 intervjujev s predstavniki relevantnih ministrstev, inštitutov, vladnih služb in nacionalnega informacijskega centra za priznavanje kvalifikacij, pristojnega za vrednotenje in priznavanje izobraževanja.

Na podlagi teoretičnih spoznanj in opravljene raziskave bodo pripravljena **priporočila oz. nabor ukrepov in pristopov** za spodbujanje povezovanja in sodelovanja z izseljenci, prenosa znanja z izseljencev na domovino, povratništva, učinkovitejše privabljanje tujih študentov, podjetnikov in strokovnjakov, spodbujanje mladih raziskovalk in raziskovalcev za izobraževanje in izpopolnjevanje v tujini ter njihovo vračanje, z namenom, da po povratku v državo prinesejo nova znanja in izkušnje.

STRUKTURA RAZISKOVANCEV

Struktura intervjuvancev

Sogovornike smo pridobivali z metodo snežne kepe. Največkrat so nas predhodni sogovorniki seznanili z drugo osebo, s potencialnim sogovornikom, intervjuvancem. Na podlagi številčnih stikov smo skušali zagotoviti kar največjo raznolikost sodelujočih v raziskavi glede na starost, čas bivanja v/izven Slovenije, migracijsko izkušnjo in izobrazbo. Kljub temu se je v skupini

---

³² Republiko Slovenijo predstavljajo vse njene državne službe in institucije (npr. ambasade, konzularna predstavništva, vsa ministrstva, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu ipd.).

sogovornikov zbralo največ visoko izobraženih posameznikov (glej tabelo 1), ki so bili zmožni kakovostno ubesediti svojo izkušnjo.

Vsakemu sogovorniku³³ smo se ob prvem stiku predstavili, predstavili namen raziskave ter zagotovili anonimnost, zaupnost in možnost sodelovanja pri interpretaciji. Pri pridobivanju sogovornikov nismo imeli večjih težav, omejeni smo bili le glede načina izvedbe intervjujev. Zaradi razglašene pandemije SARS-CoV-2 (COVID-19) so bili intervjuji v živo v določenem obdobju neizvedljivi, zato smo jih izvedli na alternativne načine: preko spletnih komunikacijskih orodij, kot so npr. Skype, Zoom, Messenger, preko telefonskih klicev in v obliki e-intervjuja. Nekaj intervjujev smo uspeli izvesti v živo.

V kvalitativnem delu raziskave je sodelovalo 34 oseb z migracijsko izkušnjo. Analiza intervjujev je pokazala, kako kompleksen je migracijski pojav, in razgalila problematičnost klasične tipološke delitve na izseljence, priseljence in povratnike, zato se v analizi intervjujev³⁴ namenoma izogibamo tem delitvam. Kako označiti posameznika, ki je rojen v Sloveniji, se v otroštvu izseli, se v odraslosti kot povratnik vrne v izvorno državo in se po nekaj letih življenja v njej znova odseli? Kako opredeliti potomca slovenskih izseljencev, ki se v odraslosti za nekaj let priseli v Slovenijo, nato pa izseli v trejo državo? Analiza je pokazala, da je za sodobne migracije značilno, da predstavljajo fleksibilen in krožen proces. V veliko primerih ljudje migrirajo večkrat (ali popolnoma drugam ali nazaj v državo priselitve) ali pa se vsaj občasno vračajo v priselitveno okolje. Poleg tega delitev oseb z izkušnjo migracije na priseljence, izseljence in povratnike lahko zasenči značilnosti, dimenzije in kompleksnosti migracij. Zato se v tem delu raziskave namenoma izogibamo kakršni koli delitvi in v središče postavljamo človeka kot izseljenca in priseljenca hkrati.

---

³³ V besedilu bomo uporabljali moški slovnični spol kot nevtralen spol. V primerih, ko je potrebno ločevanje zaradi spola ali družbenega spola, bomo uporabljali obe vrsti spola.

³⁴ Klasični delitvi na izseljence se nismo mogli izogniti v kvantitativnem delu raziskave, saj so nas zanimale ocene, mnenja o komunikaciji RS v odnosu do izseljencev, ovire in možnosti za prenos znanja na RS.

Tabela 2: Struktura intervjuvancev

Intervjujanec/intervjujanka	spol	starostna skupina ³⁵	Raven izobrazbe	država izvora	država sprejema
1 (AM)	M	5	Srednja poklicna šola	Slovenija	Švedska
2 (AN)	Ž	5	Srednja strokovna šola	Slovenija	Avstrija, Nemčija
3 (AŠ)	M	2	Doktorat znanosti	Slovenija	Belgija
4 (BB)	M	2	Univerzitetna	Slovenija	Grčija
5 (NMC)	Ž	2	Magisterij	Slovenija	Italija, Luksemburg
6 (IT)	M	3	univerzitetna	Slovenija	Češka
7 (JL)	M	2	Doktorat znanosti	Slovenija	ZDA
8 (KL)	Ž	2	Doktorat znanosti	Slovenija	Kanada, Slovenija
9 (KH)	Ž	2	magisterij	Slovenija	Velika Britanija
10 (MG)	Ž	2	magisterij	Slovenija	Portugalska
11 (ML)	Ž	2	Magistrski študij (še študira)	Slovenija	Švedska
12 (MŽ)	Ž	2	Doktorat znanosti	Slovenija	ZDA
13 (MK)	Ž	2	Doktorat znanosti	Slovenija	Švedska, Slovenija
14 (MD)	M	2	Doktorat znanosti	Slovenija	ZDA
15 (MB)	M	2	Doktorat znanosti	Slovenija	Švedska, Danska, Nemčija
16 (P)	Ž	3	Višja strokovna	Slovenija	Indija
17 (GD)	M	3	univerzitetna	Slovenija	Nemčija
18 (RL)	M	3	Višja strokovna	Švica	Slovenija, Nemčija
19 (S)	Ž	2	magisterij	Slovenija	Nemčija
20 (TH)	M	3	Doktorat znanosti	Slovenija	Nizozemska, Nemčija, Slovenija
21 (TŠT)	Ž	2	Doktorat znanosti	Slovenija	Danska
22 (UV)	M	2	Višja strokovna	Slovenija	Švedska
23 (U)	Ž	3	univerzitetna	Slovenija	Indija
24 (V)	Ž	3	Srednja šola	Slovenija	Nemčija
25 (SB)	Ž	2	Magistrski študij (še študira)	Hrvaška	Slovenija
26 (AŠ)	Ž	3	Doktorski študij	BIH	Slovenija
27 (AMP)	Ž	3	Doktorski študij	Španija	Slovenija
28 (MT)	Ž	2	magisterij	BIH	Slovenija
29 (MŠ)	Ž	3	Višja strokovna	Francija	Slovenija
30 (NL)	Ž	2	univerzitetna	Rusija	Slovenija

³⁵ Starostne skupine: 1.) do 20 let; 2.) 21 do 40 let; 3.) 41 do 60 let; 5.) 61 let in več.

31 (N)	M	3	univerzitetna	Srbija	Slovenija
32 (SD)	Ž	3	Višja strokovna	Slovenija	Sirija, Slovenija
33 (SI)	M	3	magisterij	Francija	Velika Britanija, ZDA, Slovenija
34 (VH)	M	3	Višja strokovna (še študira)	Sirija	Slovenija

Struktura anketirancev

Anketni vprašalnik je obsegal 27 vprašanj in 73 spremenljivk. Anketiranje je potekalo od 8. 4. 2020 do 8. 7. 2020. Povabilo k izpolnjevanju ankete smo posredovali društvom Slovcem v izseljenstvu, Uradu vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu in ga objavili v Facebook skupinah Slovencev po svetu (Slovenians in Canada/Slovinci v Kanadi, Mladi Slovenci v Nemčiji, Slovenci v Švici, Slovenci v Argentini, Slovenci na Floridi, Slovenci v Nemčiji, Slovenci v Londonu, Slovenci v Luxemburgu, Slovenci v kraju St Gallen in okolici, Slovenci v Italiji, Slovenci v Ameriki, Slovenci na Nizozemskem, Slovenci v Lizboni, Slovenci na Irskem, Slovenci v Melbournu, Slovenci v Pragi, Slovenci v Belgiji, Slovenci na Finskem, Slovenci na Norveškem, Slovenci na Češkem, Slovenci v Berlinu, Slovenci v Švici, Slovenci na Dunaju, Slovenians in the UK, Slovenci v Stuttgartu, Slovenija v Koromandiji, Slovenci v Munichu, Slovenci v Avstriji, Slovenci na otoku Tenerife, Slovenci v ZAE (Dubaj, Abu Dhabi,...), Slovenci v Torontu, Slovenci v Španiji, Slovenci v Avstriji, Slovenci za delo v Kanadi, Slovenci v Franciji, Slovenci na Švedskem, Slovenci v Münchenu in okolici, Slovenci v Avstraliji, Slovenci v Litvi, Latviji in Estoniji,...). Prošnjo za sodelovanje v raziskavi smo neposredno posredovali slovenskim kulturnim društvom po svetu, pa tudi znancem in prijateljem, ki živijo izven Slovenije. Izpolnjevali so jo anketiranci iz držav v Aziji, Afriki, Severni in Južni Ameriki, Oceaniji in Evropi.³⁶

Nagovor pred anketo je prebralo 1078 oseb, anketo si je ogledalo 412 oseb, v celoti jo je rešila 301 oseba. Od tega je bilo 202 žensk (67,1%) in 99 moških (32,9%).

---

³⁶ Lokacijo anketirancev sklepamo na podlagi njihovih IP naslovov in odgovorov na vprašanje, katera je njihova država gostiteljica.

Preglednica 1: Spolna sestava anketirancev (N=301).

Spol:	N	(%)
Moški	99	32,9
Ženski	202	67,1
Skupaj (veljavni)	301	100,0

Glede na starost smo anketirance razdelili v štiri starostne skupine (Preglednica 2). Nadpovprečno so bili zastopani mladi (od 21 do 40 let), saj so predstavljali skoraj tri četrtine vseh anketirancev. Mlajših od 21 let med anketiranci ni bilo.

Preglednica 2: Starostna sestava anketirancev (N=301).

Starost	N	(%)
Do 20 let	0	0
21 - 40 let	225	75
41 - 60 let	64	21
61 let ali več	12	4
Skupaj (veljavni)	301	100,0

Z vidika izobrazbe močno prevladujejo tisti z univerzitetnim (28,9%), magistrskim (28,9%) in doktorskim (11,3%) nazivom (Preglednica 3).

Preglednica 2: Izobrazbena struktura anketirancev (N=301).

Izobrazba	N	(%)
Nedokončana osnovna šola	1	0,3
Osnovna šola	1	0,3
Poklicna šola	8	2,7
Štiriletna srednja šola	29	9,6
Višja šola	10	3,3
Visokošolski strokovni študij	7	2,3
Visoka šola	13	4,3
Univerzitetni študij	87	28,9
Magisterij	87	28,9
Doktorat	34	11,3

Specializacija	7	2,3
Še študiram	17	5,6
Skupaj (veljavni)	301	100,0

Glede na državo gostiteljico prevladujejo anketiranci, ki živijo v eni od evropskih držav, vendar pa anketiranci prihajajo tudi iz držav v Aziji, Afriki, Severni in Južni Ameriki in Oceaniji.

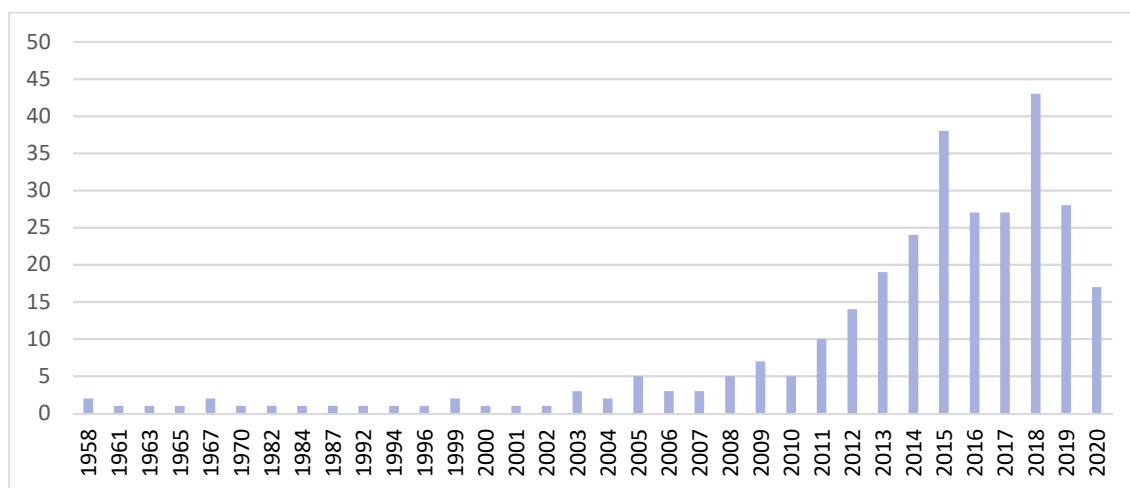
Preglednica 4: Država gostiteljica (N=297).

Država gostiteljica:	N	(%)
Nemčija	49	16,5
Nizozemska	32	10,8
Švedska	27	9,1
Danska	19	6,4
Belgija	15	5,1
Avstrija	15	5,1
Avstralija	13	4,4
Norveška	13	4,4
Švica	13	4,4
Španija	12	4,1
ZDA	11	3,7
Združeno kraljestvo	9	3,0
Irska	8	2,7
Češka	7	2,4
Poljska	6	2,0
Luksemburg	6	2,0
Finska	5	1,7
Združeni arabski emirati	5	1,7
Francija	4	1,3
Slovenija	4	1,3
Portugalska	4	1,3
Kanada	3	1,0
Indija	3	1,0
Grčija	3	1,0
Argentina	2	0,7
Nova Zelandija	2	0,7
Estonija	2	0,7

Kitajska	1	0,3
Mehika	1	0,3
Šrilanka	1	0,3
Japonska	1	0,3
Zimbabve	1	0,3
Skupaj (veljavni)	297	100,0

Največ se jih je selilo leta 2015 in 2018 (Stolpčni prikaz 1). 38% vprašanih se je selilo že pred tem (Preglednica 5), največ se jih je selilo enkrat ali dvakrat, nekaj se jih je selilo tri do štirikrat, nekaj posameznikov petkrat ali več (Preglednica 6). Zanimivo, da je med anketiranci največ oseb, ki v trenutni državi gostiteljici živi razmeroma kratek čas, od enega do dve leti, manj so zastopani tisti, ki v tujini živijo eno leto ali manj ter tisti, ki v tujini živijo več kot dve leti (Preglednica 7).

Stolpčni prikaz 1: Leto selitve (N=300).

Preglednica 5: Večkratna selitev (N=300).

Večkratna selitev	N	(%)
Da	114	38,0
Ne	186	62,0
Skupaj (veljavni)	300	100,0

Preglednica 6: Število selitev (N=108).

Število selitev	N	(%)
1-2 krat	90	83,3
3-4 krat	13	12,0
5 krat ali več	5	4,6
Skupaj (veljavni)	108	100,0

Preglednica 7: Dolžina bivanja v zadnji državi gostiteljici (N=102).

Dolžina bivanja v zadnji državi gostiteljici					
Odgovori	Enote			Navedbe	
	N	Veljavni	(%) Veljavni	N	(%)
1 leto ali manj	37	102	36,3	37	28,7
1-2 leti	57	102	55,9	57	44,2
3-5 let	25	102	24,5	25	19,4
6-10 let	8	102	7,8	8	6,2
Več kot 10 let	2	102	2,0	2	1,6
SKUPAJ		102		129	100,0

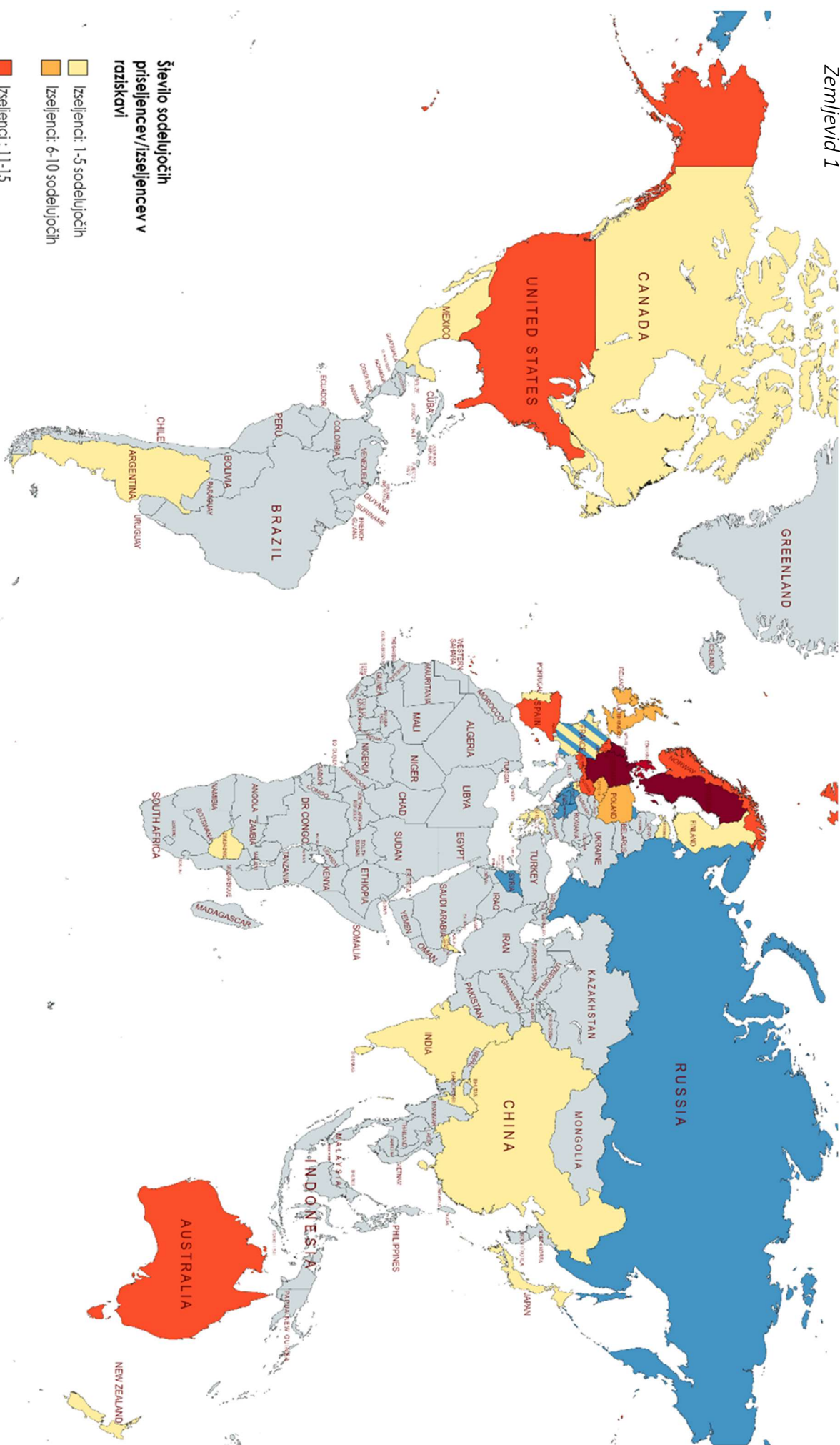
Spodnja zemljevida (Zemljevid 1 in Zemljevid 2³⁷) prikazujeta strukturo vseh raziskovancev, sodelujočih v kvalitativnem in kvantitativnem delu raziskave, glede na državo izvora/sprejema.

---

³⁷ Prvi prikazuje zastopanost raziskovancev po državah celega sveta, drugi bolj natančno prikazuje evropske države, iz katerih prihaja največ raziskovancev.

Zemljevid 1

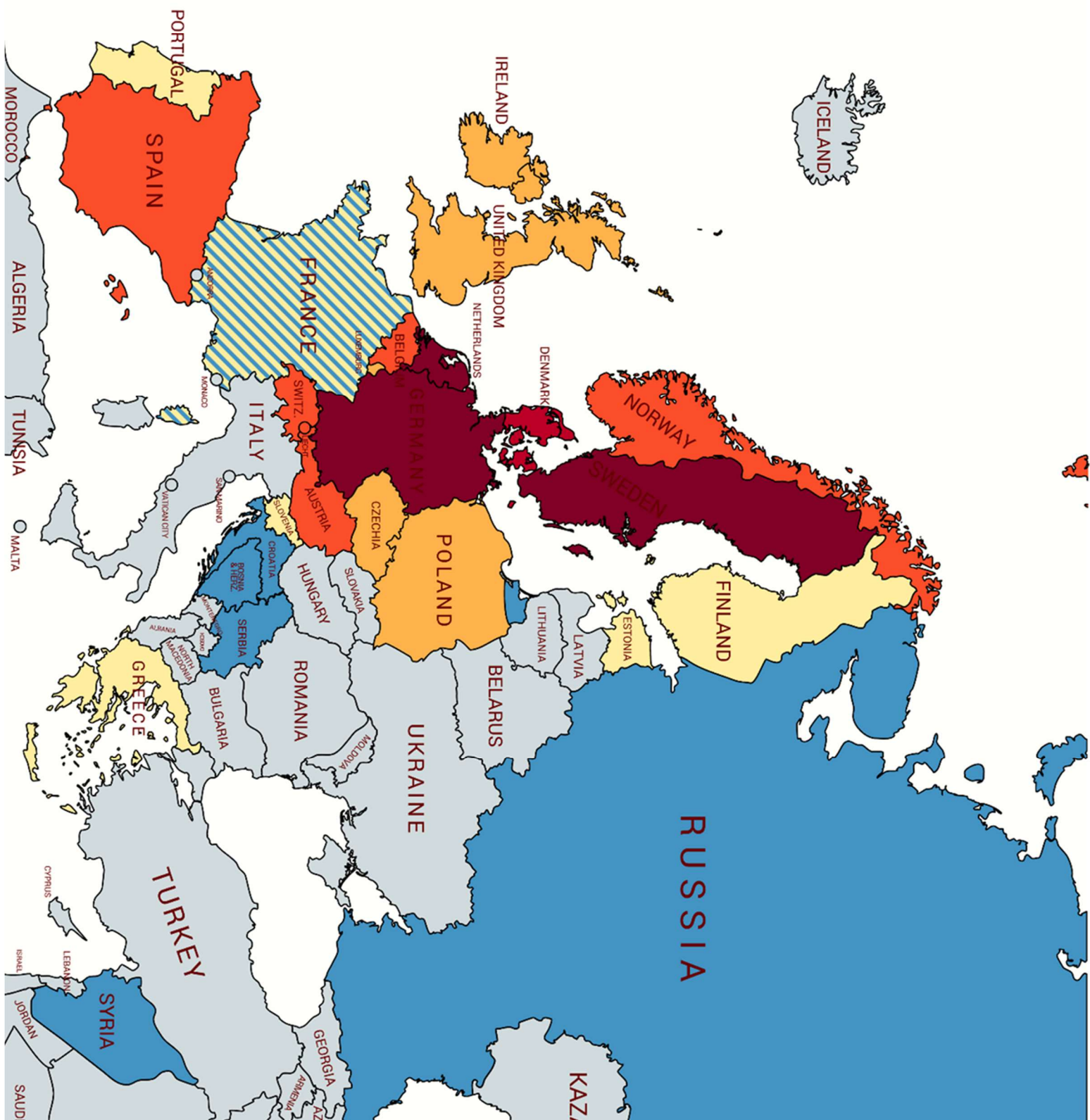
- Število sodelujočih priseljencev/izseljencev v raziskavi**
- Izseljenci: 1-5 sodelujočih
  - Izseljenci: 6-10 sodelujočih
  - Izseljenci: 11-15 sodelujočih
  - Izseljenci: 16-20 sodelujočih
  - Izseljenci: 21+ sodelujočih
  - Priseljenci: 1-5 sodelujočih
  - Priseljenci: 16-20 sodelujočih
  - Izseljenci in priseljenci

Število sodelujočih priseljencev/izseljencev v raziskavi

- Izseljenci: 1-5 sodelujočih
- Izseljenci: 6-10 sodelujočih
- Izseljenci: 11-15 sodelujoči
- Izseljenci: 16-20 sodelujočih
- Izseljenci: 21+ sodelujočih
- Izseljenci in priseljenci
- Priseljenci: 1-5 sodelujočih

Teoretična razglabljanja o vzrokih za migracije³⁸ najpogosteje izhajajo iz teorije o dejavniki odbijanja in privlačnosti («push and pull» teorija), ki skuša z analizo objektivnih kulturnih, predvsem pa ekonomskih in političnih kontekstov opredeliti vzroke množičnih migracijskih premikov, njihove smeri in obseg (Castles in Miller 2003). Raziskovalci, ki so oblikovali t.i. klasične teorije migracij, so poudarjali predvsem ekonomske motive migracij. Do sedemdesetih let prejšnjega stoletja so bili v tem oziru najbolj prevladujoči pristopi neo-klasične ekonomije. Po mnenju avtorice Anthias (2000) je push-pull migracijski model, temelječ na neo-liberalni ekonomski teoriji, med raziskovalci migracij dolgo predstavljal standardni model, po katerem naj bi posamezniki migrirali predvsem zaradi ekonomskih vzrokov, z namenom, da bi si zagotovili boljše življenje. Raziskovalci so odločitev posameznika za migracijo razumeli kot racionalno izbiro, kot rezultat tehtanja med dejavniki odbijanja in privlačnosti (prav tam).

Vendar pa ti dejavniki ne morejo pojasniti, zakaj se nekateri posamezniki iz določenega okolja odselijo, drugi pa ne. Predvsem pa ne povedo, kaj ljudje doživljajo in kako sami to interpretirajo. Migracije so izredno kompleksen pojav, saj je potrebno poleg dejavnikov odbijanja in privlačevanja upoštevati še vrsto kulturnih, družbenih in osebnih dejavnikov. Različne subjektivne dejavnike lahko razdelimo na racionalne in emocionalne, zanemarljive pa niso niti socialno-psihološke osebne lastnosti posameznikov (Klinar 1976; Lukšič-Hacin 1995).

Razlogov za migracije je veliko – od varnosti, demografije, človekovih pravic, izobraževanja do revščine in podnebnih sprememb. V novejših mednarodnih priporočilih za statistiko selitev, kot je na primer priporočilo Združenih narodov (UN 1998, 2021), ali podatkovna portala Eurostat³⁹ in Migration Data Portal⁴⁰, je podana tipologija vzrokov za selitev na podlagi:

---

³⁸ V splošnem smislu je migracija proces selitve iz enega kraja v drugega. Migracija lahko pomeni selitev s podeželja v mesto, iz enega okrožja ali regiji znotraj posamezne države, kar pomeni notranjo selitev. Mednarodna migracija pomeni selitev iz ene države v novo državo. V podoktorski raziskavi smo obravnavali mednarodne migracije.

³⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat> (14. 4. 2022)

⁴⁰ <https://www.migrationdataportal.org/> (14. 4. 2022)

- *Izobraževanja oziroma usposabljanja* (študij, podoktorski študij, usposabljanje). Mednarodno mobilni študent je posameznik, ki fizično prestopi mednarodno mejo, da bi se udeležil izobraževalnih dejavnosti v ciljni državi, pri čemer se ciljna država razlikuje od njegove matične države (UNESCO 2015). Za veliko mladih je študij v tujini prva migracijska izkušnja. Čeprav je taka migracija največkrat le začasna, se pri nekaterih spremeni v trajno. Vzroki, da se mladi odločajo za študij v tujini, so različni – od želje po mednarodnih izkušnjah, spoznavanju novih ljudi, jezikov, kultur, do osamosvajanja od družine in pridobivanja kompetenc za kasnejšo zaposlitev.
- *Dela*. Prehajanje državnih meja zaradi dela je eden od ključnih motivov za mednarodne migracije, zaradi želje po boljših delovnih pogojih, večjem zaslužku, možnostih za nadaljevanje poklicne kariere in perspektivnejšega delovnega okolja.
- *Družine*. Družina je glavno gonilo migracij. Družinske migracije so izraz, ki se uporablja za kategorizacijo migracij ljudi, ki migrirajo zaradi novih ali že vzpostavljenih družinskih vezi in vključujejo več podkategorij: (1) združitve z družinskim članom, ki je migriral predhodno, (2) družina, ki spremlja glavnega migranta, (3) poroka ter (4) mednarodne posvojitve.
- *Okolja in podnebnih sprememb*. Okolje je vedno vplivalo na migracije. Ljudje se že stoletja selijo zaradi sprememb v okolju, pogosto sezonsko. Za nomadska ljudstva in pastirje je takšno gibanje del njihovega preživetja. Ljudje so vselej bežali od naravnih katastrof, kot so poplave, hurikani in potresi. Vendar pa se je število ekstremnih podnebnih dogodkov zaradi podnebnih sprememb v zadnjih 30 letih povečalo za trikrat, kar ljudi sili v migracije.⁴¹ Mednarodne organizacija za migracije IOM⁴² okoljske migrante opredeljuje kot osebe, ki morajo zaradi nenadnih ali stopnjujočih se sprememb v okolju, ki imajo neželene posledice za njihova življenja ali življenjske pogoje, zapustiti svoje domove, začasno ali za vedno, in ki se preselijo znotraj svoje države ali v tujino (IOM 2009).

---

⁴¹ Zaradi pregrevanja planeta in degradacije okolja kot posledice prekomernega izčrpavanja virov (rud, mineralov, fosilnih goriv, biomase, sladke vode) so in bodo številna območja planeta postala trajno nenaseljiva in ljudje, ki danes živijo na teh območjih, bodo primorani v selitev.

⁴² <https://environmentalmigration.iom.int/> (14. 4. 2022)

- *Družbeno-političnih razlogov.* Družbeno-politični dejavniki, zaradi katerih so ljudje prisiljeni zapuščati svoje države, so vojne, oboroženi konflikti, pa tudi etnično, versko, rasno, politično in kulturno preganjanje.

Okolje in podnebne spremembe, naravne nesreče in družbeno-politične okoliščine so splošna gonilna sila prisilnih migracij. Po definiciji IOM (2006) so prisilne migracije pojem, ki se uporablja za migracijska gibanja, kjer je prisoten element prisile, vključno z grožnjo zoper življenje in preživetje, ki bodisi izvira iz narave ali jo povzroča človek (npr. gibanja beguncev in notranje razseljenih oseb ter ljudi, ki se selijo zaradi naravnih ali okoljskih nesreč, kemijskih ali jedrskih nesreč, lakote ali razvojnih projektov).

Namen kvalitativne raziskave je bil spoznati migrantske življenjske zgodbe in izkušnje, ki med drugim ponujajo boljši vpogled in razumevanje tega, zakaj se ljudje selijo. Sodelujoči v raziskavi so se selili iz najrazličnejših razlogov. Ugotovitve bomo podali na podlagi zgoraj predstavljene tipologije vzrokov za migracije, ob tem pa je potrebno poudariti, da so bil v naši raziskavi **glavni motivi** za migracijo v vseh primerih povezani še z nekaterimi drugimi dejavniki.

Več kot polovica intervjuvancev je kot glavni razlog za selitev izpostavila **formalno izobraževanje in izpopolnjevanje**, največkrat s področja, ki v Sloveniji še ni (dovolj) razvito, v povezavi z nekaterimi drugimi razlogi. V nadaljevanju bomo izpostavili le nekaj izbranih primerov. **Intervjuvanka 9⁴³** (v nadaljevanju **I9**) se je za migracijo v Veliko Britanijo odločila zaradi želje po vpisu na zelo specifičen, multidisciplinarni študij⁴⁴, ki v Sloveniji ne obstaja. Dodatni motivi za selitev so bili: nepodporno okolje v Sloveniji, slabe izkušnje na fakulteti, osebna želja po izkušnji življenja v tujini in razširitvi obzorij. Iz podobnih razlogov je v Belgijo migriral **I3**. V Sloveniji intervjuvanec ni imel možnosti opravljati doktorskega študija na tematico, ki jo je želel.⁴⁵ Možnost za to se je pojavila v Belgiji, kjer je že pred selitvijo tri poletja opravljal prakso. Tam je imel že vzpostavljeno socialno mrežo, zaradi katere se je želel vrniti. Poleg tega je bila pri njem prisotna močna želja po izkušnji življenja v tujini, saj je že kot študent ugotovil, da je svet veliko

---

⁴³ Intervjuvanci so imeli različne zahteve glede njihove anonimnosti. Nekateri sogovorniki so želeli popolno anonimnost, drugi so dovolili uporabo kratic imena in priimka, tretji so želeli, da pri navajanju uporabimo psevdonim. Da bi zadostili vsem in obenem dosegli koherentnost pri pisanju, smo se odločili, da vse sogovornike anonimiziramo. Nekatero od tistih, ki so dovolili, da jih razkrijemo, bomo predstavili v kratkih predstavitev v nadaljevanju.

⁴⁴ Royal College of Art in Imperial College Business School in School of Technology.

⁴⁵ Patogeni organizmi v interakciji z rastlinami in odpor rastlin na te organizme.

večji kot le Slovenija. Podobno kot **I9** in **I3**, si je **I12** kot podoktorska raziskovalka na Standfordu želela razširiti obzorja in pridobiti mednarodne raziskovalne izkušnje s področja računalništva in rabe umetne inteligence na področju znanosti, biologije in medicine, ki je v ZDA veliko bolj razvito kot v Sloveniji. Kasneje se je zaposlila kot profesorica na Harvardu, kjer predava predmete s področja računalništva, bioinformatike in umetne inteligence.

Odločitev za migracijo vsebuje ne le racionalne elemente, pač pa nanjo vpliva tudi intuicija, mladostna spontanost, radovednost, želja po spoznavanju novih ljudi, jezikov, kultur, pridobivanju novih izkušenj. **I21** je v pogovoru priznala, da selitev na Dansko ni bila rezultat racionalne odločitve, z zavedanjem posledic, ki jih selitev prinese, temveč mladostne spontanosti in želje po doktorskem študiju s področja mikrobiologije atmosfere, ki jo izjemno zanimal. Na to, da bi ostala v Sloveniji, ni vplivala niti ljubezen, niti novo stanovanje, ki sta ga s takratnim partnerjem ravno kupila.

Fotografija 1⁴⁶

Nekaj posameznih intervjuvancev je kot enega glavnih motivov za selitev izpostavilo **delo oz. zaposlitev**. V dveh primerih, pri **I5** in **I6**, je šlo za selitev v drugo državo v okviru podjetja, v katerem sta bila sogovornika zaposlena v izvorni državi. V novi državi sta spoznala partnerja in si ustvarila družino. **I6** se je nato v ciljni državi ustalil, med tem kot je **I5** kasneje z možem zaradi boljše zaposlitvene priložnosti migrirala v tretjo državo.

---

⁴⁶ Vse fotografije so bile posredovane s strani raziskovancev, z dovoljenjem za objavo.

I26 se je za selitev iz Bosne in Hercegovine odločila zaradi zahtevanega pogoja za napredovanje v nazivih visokošolskih učiteljev, ki zahteva delovanje na tuji univerzi ali raziskovalni ustanovi. Odločitev za odhod v Slovenijo je bila povezana z več dejavniki, in sicer s tem, da je njena mama potomka slovenskih izseljencev in ima vzpostavljene stike s Slovenijo preko sorodnikov in aktivnega sodelovanja v Društvu Slovencev Republike Srbske Triglav v Banja Luki. Poleg tega v Sloveniji študira in živi njena hči. Vse to so razlogi, da se je **I26** odločila za selitev v Slovenijo oziroma za sodelovanje z visokošolskim zavodom v Sloveniji.

Pri dveh sogovornikih, **I1** in **I22**, je bil glavni motiv za selitev na Švedsko ljubezen, ki pa se je povezovala z boljšimi zaposlitvenimi možnostmi in bolj dostojnim plačilom v ciljni državi.

Od vseh intervjuvancev je le eden, **I4**, migriral izključno zaradi boljših zaposlitvenih možnosti. Po zaključenem magisteriju s področja ekonomije ni dobil primerne zaposlitve⁴⁷, zato je začel razmišljati o selitvi v tujino, kamor je zaneslo že njegovo teto. Velike želje po življenju v tujini ni imel, ga je pa vedno bolj motila slovenska miselnost, da se ničesar ne da doseči.

»To negativno razmišljanje in to, da ko nekdo želi nekaj ustvariti, narediti in se ga takoj udari s kladivom po glavi, da ne bi slučajno izstopal iz povprečja, me je vedno bolj omejevalo.« (I4)

K selitvi ga je spodbudil prijatelj, ki dela in živi na Poljskem. Preko portala Europe Language Jobs⁴⁸ se je prijavil za delo, izpolnil obrazce, opravil spletne razgovore in v dveh tednih dobil ponudbo za delo v Atenah, kjer živi še danes.

V kar nekaj primerih v raziskavi je bil glavni motiv za selitev **družina**. **I24** in **I31** sta kot otroka, osnovnošolca, migrirala skupaj z družino, in sicer zaradi zaposlitve njunih očetov v drugi državi. Pri prvi sogovornici je šlo za združitev z družinskim članom, očetom, ki je v Nemčijo migriral predhodno, pri drugem sogovorniku je družina spremljala očeta, ki je bil v Srbiji zaposlen v slovenskem podjetju in bil v okviru zaposlitve premeščen v Slovenijo.

Ena sogovornica, **I32**, prihaja iz narodnostno mešane družine. Oče Sirijec in mama Slovenka sta se v spoznala leta 1972 na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Kmalu zatem sta se poročila in

---

⁴⁷ Kot magister ekonomije je prodajal pohištvo.

⁴⁸ https://europelanguagejobs.com/candidates/find-a-job-in-Europe/googleads-ec?gclid=EAlalQobChMIintXexOHl9AIvDrLVCh2iKAI_EAAYASAAEgKBMPD_BwE (14. 4. 2022)

ustvarila družino. V Mariboru so živeli mirno družinsko življenje, leta 1990 pa se jim je življenje obrnilo na glavo. Po poletnih počitnicah, preživetih v Siriji, so tam tudi ostali. Dedek je bil hudo bolan, zato je sogovorničin oče, kot najstarejši sin, prevzel družinsko podjetje v Siriji. Intervjuvanka je v Siriji ostala 22 let in se nato zaradi državljanske vojne s svojimi tremi otroki vrnila v Slovenijo.

Tretja oblika migracije zaradi družine je bila povezana s poroko oziroma izvenzakonsko skupnostjo. Štiri sogovornice so se odločile za selitev zaradi želje po skupnem življenju s partnerjem, živečim v drugi državi. Z glavnim motivom za selitev so se povezovali tudi drugi dejavniki.

Pri **I27** se je želja po življenju s partnerjem v Sloveniji, s katerim sta pred tem ohranjala zvezo na daljavo, povezovala s slabim gospodarskim stanjem in slabimi razmerami na trgu dela v izvorni državi, Španiji. Podobno je bilo pri **I19**, Slovenki, ki se je zaljubila v Nemca in bila dve leti razpeta med dvema državama. Zaradi boljših kariernih možnosti sta se s partnerjem odločila za skupno življenje v Nemčiji. **I23** je leta 2008 sledila svojemu možu, ki je v svoji izvorni državi, Indiji, dobil priložnost za delo, ki ga izjemno veseli. Priznava, da je njeno življenje v Indiji manj kvalitetno, kot bi bilo v Sloveniji, vendar je hvaležna za vsa znanja in izkušnje, pridobljena s selitvijo, ki so jo oblikovala v osebo, kakršna je danes. Tudi pri **I29** je bil glavni motiv za selitev iz Francije v Slovenijo ljubezen. S partnerjem sta se spoznala na izobraževanju v Londonu in nato štiri leta ohranjala razmerje na daljavo. Na odločitev za selitev v Slovenijo so vplivale tudi njene slovenske korenine in želja po odkrivanju tega dela njene identitete – oba starša sta namreč potomca slovenskih izseljencev v Franciji.

Podobno kot **I29** sta tudi dva druga sogovornika, **I18** in **I28**, migrirala zaradi želje po odkrivanju svojih slovenskih korenin, kar se je povezovalo še z drugimi dejavniki. **I18** je potomec slovenskih izseljencev v Švici, kjer je bil zaposlen na področju spletnega marketinga v Walt Disney Pictures. Kljub odlični službi, ga je vleklo v svet. Izvedel je, da je v Sloveniji prosto delovno mesto direktorja za medije v podjetju Walt Disney, se prijavil in bil sprejet. V Sloveniji je živel le tri leta, nato pa se je odločil za ponovno selitev, saj ga je pri delu ovirala jezikovna bariera. Njegovo znanje slovenščine namreč ni bilo na nivoju za funkcijo, ki jo je opravljal.

»Dobro se znam sporazumevati v pogovorni slovenščini, pišem pa bolj slabo, zato sem potreboval prevajalca. Bil sem na visoki poziciji in se zaradi nepopolnega znanja jezika, manjkal

mi je »business level«, nisem dobro počutil. Poleg tega sem slabo poznal slovensko zakonodajo in sistem dela, ki je bolj kot švicarskemu podoben nemškemu. Na žalost sem se odločil, da se vrnem v Švico, čeprav bi rad ostal, saj sem velik patriot, Slovenec...« (I18)

Vrnil se je na staro delovno mesto v Švici, a se je kmalu zatem, zaradi želje po delu na mednarodnem tržišču, odločil za selitev v Nemčijo.

I28 je že v svojih najstniških letih vedela, da bo študirala v Sloveniji, saj je bila njena »nona⁴⁹« Slovenka, poleg tega ima v Goriških Brdih veliko sorodnikov. Od leta 1999 oziroma od povojnega stanja v Bosni in na Balkanu je z »nonoti⁵⁰« v Sloveniji preživljala vsake poletne, kasneje tudi zimske počitnice, zato se je na Slovenijo, slovenske sorodnike in prijatelje zelo navezala. Dokler je še živela v Bosni in Hercegovini je bila aktivna članica društva Triglav v Banja Luki, v okviru katerega so potekala različna izobraževanja, tabore, druženja, jezikovne šole in druge aktivnosti.

Dva sogovornika, oba iz narodnostno mešanih družin, sta iz Sirije v Slovenijo migrirala zaradi **družbeno-političnih razlogov**. I34, sin Slovenke in Palestinca, je leta 1987, nekaj let po tem, ko so se v Siriji začeli izvajati pritiski nad Palestinci, z jugoslovanskim potnim listom migriral v Slovenijo. Pred njim sta s pomočjo jugoslovanske ambasade leta 1979 in 1986 prebežala že njegova starejša brata. I32 je s svojimi tremi otroki leta 2012 v času poletnih počitnic prišla v Slovenijo na dopust, s katerega se zaradi državljanske vojne, ki traja od marca 2011, niso več vrnili.

Nihče od sogovornikov v raziskavi ni migriral zaradi **podnebnih sprememb**.

Razlogi za migracijo so bili pri intervjuvancih različni. Čeprav so bili glavni motivi izobraževanje, zaposlitev, družina ali družbeno-politični dejavniki, so se ti povezovali in prepletali s številnimi osebnimi razlogi. Poleg teh so na odločitev za selitev sovplivale tudi posamezne osebne lastnosti kot so: radovednost, odprtost, pogum, želja po učenju, samozavest, prilagodljivost ipd.

Med spodbudnimi dejavniki za odhod so izstopale predhodne pozitivne izkušnje z življenjem v tujini – v času študija, med opravljanjem poletnega dela ali prakse in/ali med delom na mednarodnih projektih. Poleg tega je bila pri večini sogovornikov prisotna močna želja po

---

⁴⁹ Stara mama v primorskem narečju. Ker sogovornica za poimenovanje svojih staršev uporablja primorsko obliko, smo jo ohranili tudi v analizi prikazu podatkov.

⁵⁰ Stari starši v primorskem narečju.

izkušnji življenja v tujini. Med mladimi, ki živijo v času, ko so potovanja ali študij v tujini del življenja in veljajo za neprecenljive dogodivščine, želja po spoznavanju in preizkušanju novega in drugačnega ni presenetljiva, kvečjemu logična posledica čedalje bolj globaliziranega in dostopnega sveta.

V naši raziskavi se je izkazalo, da je bil glavni razlog za selitev le v redkih primerih povezan z delom oziroma z zaposlitvijo navkljub specifičnem družbenem obdobju in slabim razmeram na trgu dela od leta 2008. Samo v enem primeru, pri **I4**, ki se je za selitev odločil zaradi brezposelnosti in slabih zaposlitvenih možnosti v izvorni državi oziroma nove zaposlitvene priložnosti v ciljni državi, je bil motiv za migracijo povezan izključno z ekonomskimi razlogi, kot običajno predpostavljajo t.i. klasične teorije migracij.

Zgodbe migrantov

Natalia Lapina, gorenjska Rusinja, ki je bila, preden se je preselila v Slovenijo, po zaključeni pravni fakulteti osem let zaposlena na policiji,

Fotografija 3

Fotografija 2

kjer je kot edina ženska opravljala delo detektivke na oddelku za umore in posilstva v Sankt Peterburgu. Ko je spoznala, da kot ženska v svojem poklicu v Rusiji ne glede na trud in rezultate ne more več napredovati in je v življenju videla povsod le še kriminal, se je odločila za spremembo.

Nekega dne je videla videoposnetek o Sloveniji, za katero je vedela le, da je ena slovanskih držav. Takoj jo je prevzela njena lepota in odločila se je, da jo bo ob prvi priložnosti obiskala. Ko se je z avtobusom peljala iz Trsta v Ljubljano, je po prečkanju meje začutila, kot da prihaja domov. Po

povratku v Rusijo je kljub nasprotovanju svojega brata prodala svojo hišo in zemljišče, po precej nižji ceni, kot bi sicer, saj si je želela čim prej urediti življenje v Sloveniji. Po selitvi ji je bilo sprva zelo težko, saj je bila izobražena, z veliko izkušnjami, v Sloveniji pa je morala začeti popolnoma znova. V Ljubljani se je vpisala na višješolski študij velnesa in se ob tem preživljala z raznimi deli – od čistilke v vrtcu, prostovoljke na kmetijah, do pomočnice v kuhinji. Ko je delala v vrtcu, si je ogledovala otroške knjige, jih slikala in se iz preslikanih besed učila slovenskega jezika. Mnogi je niso razumeli, zakaj z univerzitetno izobrazbo opravlja takšna dela, toda zanjo je to pomenilo predvsem učenje in raziskovanje. Vsako svojo službo je skušala izkoristiti za spoznavanje jezika, navad in ljudi. Študija velnesa ni zaključila, saj je bil predrag. Se je pa tudi ob tem veliko naučila in dobila idejo, kako bi zanimivosti in lepote Slovenije razkazala turistom. Opravila je licenco za turistično vodičko, svoje delo detektivke, ki ga je opravljala v Rusiji, je povezala z znanjem o turizmu in turističnim vodenjem in tako postala vodička detektivka. Za Ruse in rusko govoreče organizira igre, ki so mešanica igre vlog, detektivskega raziskovanja, lova na zaklad, turističnega ogleda in raziskovanja kraja. Na podlagi zgodovinskih dejstev ali obstoječih okoliščin oblikuje zgodbo, igralci pa od namiga do namiga, ki jih vodijo po mestu, v vlogi detektiva spoznavajo znamenitosti in skušajo razplesti zgodbo. Eno od iger je razvila na podlagi resnične zgodbe o umoru škofa Konrada, ki je v 15. stoletju živel in bil umorjen na Škofjeloškem gradu. Sprva so škofovo smrt povezovali s samomorom, osemnajst let po njegovi smrti pa je njegov morilec, bivši služabnik, v Rimu priznal zločin.

Fotografija 4

Natalia Lapina je kot promotorka Škofje Loke v svetu postala »Naj osebnost Škofje Loke 2020«.

DEJAVNIKI, KI ODVRAČAJO OD POVRATNE MIGRACIJE

Kaj so povratne migracije in kdo je povratnik? Povratni migrant je v najbolj splošnem pomenu tisti, ki zapusti določen prostor za določen čas in se pozneje vrne (Boyle, Halfacree in Robinson 1998; Toplak 2006). Povratne migracije niso prostorsko in časovno enotno opredeljene. Nekateri avtorji povezujejo povratništvo izključno z mednarodnimi migracijami, med tem kot drugi uporabljajo ta koncept tudi v povezavi z notranjimi selitvami. V vseh primerih pa so povratne migracije razumljene kot vračanje v izvorno okolje. Vprašanje, koliko časa mora posameznik preživeti drugje, da ga po njegovi vrnitvi lahko označimo za povratnika, je podobno vprašanju, kako dolgo mora posameznik bivati drugje, da ga označimo za izseljenca? Enoznačnih odgovorov na vprašanja ni, jasno je le zaporedje – povratni migrant je najprej izseljenec, šele nato povratni migrant.

Povratne migracije proučujejo različne discipline, kot so ekonomija, sociologija, antropologija, geografija in psihologija, kljub temu pa je tipologija vzrokov povratnih migracij v znanstveni literaturi skopo opredeljena (Cassarino 2004; Kunuroglu, Vijver in Yagmur 2016). Večina poskusov teoretizacije povratnih migracij vključuje splošne teorije migracij, pri čemer se največkrat pojavlja t.i. push-pull model, z dejavniki odbijanja in privlačevanja. Kot dejavniki privlačevanja se opredeljuje ekonomske, družinske (npr. ločitev, dedovanje, domotožje, smrt v družini) in domoljubne vzgibe, kot glavne razloge odbijanja v imigrantski družbi pa politični, rasni problemi, zdravje, klimatske razmere ipd. (Taylor 1976; Toplak 2006; Stark 2019).

Cassarino (2004) razlikuje med petimi različnimi teoretičnimi paradigmi pri preučevanju povratnih migracij: neoklasična ekonomija, nova ekonomija migracij, strukturni pristop, transnacionalizem in teorija socialnih omrežij. **Neoklasična ekonomija** in **nova ekonomija delovnih migracij** dojemata migracije kot rezultat prizadevanj migrantov, da bi povečali svoj dohodek in razlike v plačah med državami pošiljateljicami in prejemnicami. Posameznik po tej teoriji migrira tja, kjer pričakuje največ koristi. Če izhajamo iz te perspektive, je vzrok za povratno migracijo povezan z neuspešno migracijsko izkušnjo, bodisi zaradi napačnega izračuna stroškov v državi prejemnici bodisi zaradi nezmožnosti ohranjanja koristi migracije. Podobno tudi **strukturni pristop** poudarja pomen finančnih in gospodarskih virov, vrnjenih v izvorno državo po odločitvi za povratno migracijo. Vendar pa strukturni pristop ne dojema povratne

migracije zgolj kot individualno izkušnjo migranta, ampak poudarja, da je povratno migracijo potrebno analizirati glede na družbeni in institucionalni kontekst v državi izvora (Cassarino 2004). V okviru tega pristopa delo Ceraseja (1974) predstavlja eno od najbolj citiranih tipologij povratnih migracij, saj razlikuje med štirimi vrstami vračanja izseljencev, in sicer vračanje zaradi:

1. *Neuspeha*. Ta se nanaša na tiste priseljence, ki se zaradi družbenih ali političnih dejavnikov ne morejo prilagoditi ciljni državi in se nato vrnejo.

2. *Konservativnosti*. Z njo opredeljuje migrante, ki so sprva načrtovali začasno migracijo, potem ko so v obdobju migracije privarčevali nekaj denarja, so v ciljni državi ostali dlje kot prejšnja skupina izseljencev. Uresničujejo svoje finančne načrte, kot je nakup nepremičnin v izvorni državi, držijo se vrednot izvirne družbe, in namesto, da bi spremenili družbeno strukturo v novem okolju, jo krepijo v domovini.

3. *Upokojitve*. Ta vrsta povratne migracije se nanaša na izseljence, ki želijo po koncu delovne dobe preživeti starost v matični državi.

4. *Inovativnosti*. Gre za dinamično skupino izseljencev, v državi priselitve dobro integriranih, z znanji, izkušnjami, veščinami in spretnostmi, ki se jih dojema kot nosilce sprememb. Prizadevajo se za svojo vrnitev, ob tem pa si želijo vplivati na spremembe v izvorni državi, z idejami, znanji, spretnostmi in vrednotami, pridobljenimi v državi gostiteljici.

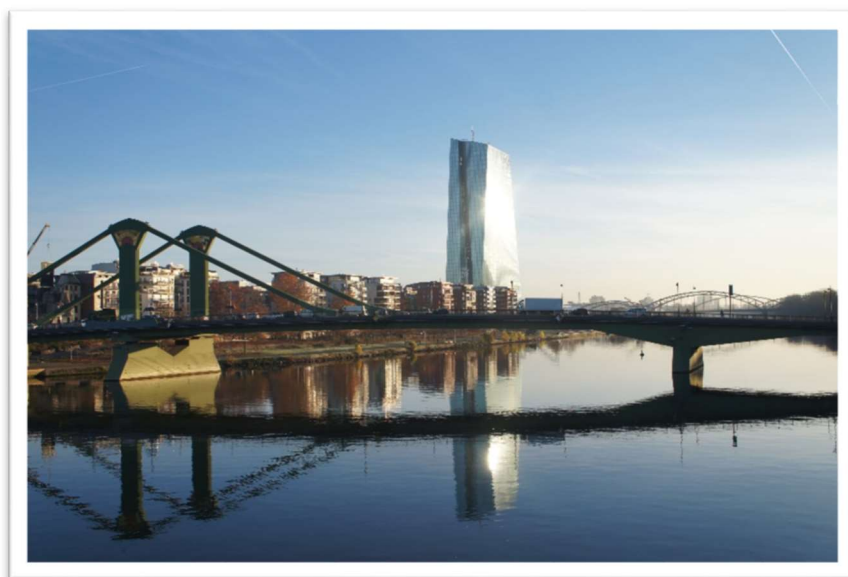
Transnacionalizem je poskus oblikovanja teoretičnega in konceptualnega okvira, namenjenega boljšemu razumevanju močnih družbenih in gospodarskih povezav med državami gostiteljicami in državami izvora migrantov. Po mnenju Portesa (1999) se transnacionalne dejavnosti izvajajo z rednimi in trajnimi družbenimi stiki, ki potekajo preko državne meje. Pojasnjuje pa tudi, kako vplivne so lahko takšne povezave na identitete migrantov.

Raziskovalci **transnacionalnega pristopa** obravnavajo dejavnike, ki vplivajo na odločitev izseljencev za povratne migracije, kot posledico njihove pripadnosti etnični skupnosti. Poleg tega naj bi na odločitev za vrnitev vplivala njihova samoidentifikacija in dožemanje domovine (Cassarino 2004). Študije o motivih za povratno migracijo so pokazale, da jo sproži več, med seboj povezanih dejavnikov. Tsuda (2003) je preučeval razloge za vračanje milijonov Japonskih izseljencev v njihovo matično državo, potem ko so desetletja živeli izven nje. Ugotovil je, da čeprav so ekonomski motivi primarni motiv vračanja, imajo pri odločitvi pomembno vlogo tudi

etnične vezi in čustveni razlogi. V nekaterih kasnejših študijah, opravljenih na drugi generaciji grških povratnikov iz Nemčije, je bilo ugotovljeno, da se vračajo večinoma zaradi negospodarskih razlogov, kot so življenjski slog, družina in življenjsko obdobje ali njihovih etničnih vezi, kot je npr. njihovo predhodno obstoječe socialno omrežje ali sorodstvene vezi (King in Christou 2008). Po drugi strani pa je raziskava, opravljena na karibskih (Potter 2005) in indijskih (Jain 2013) migrantih, pokazala, da je bila vrnitev v izvorno državo predvsem posledica ekonomskih razlogov, zaradi boljših zaposlitvenih možnosti.

Tako kot transnacionalni pristop tudi **teorija socialnih omrežij** obravnava povratnike kot nosilce materialnih in nematerialnih virov, in kot migrante, ki ohranjajo močne vezi s svojimi socialnimi omrežji, tako v državi izvora, kot državi priselitve. V kontekstu te teorije na povratno migracijo vplivajo medosebni odnosi, oz. družbene strukture, ki povečujejo razpoložljivost virov in informacij ter izkušnje povratnikov. Ob tem je potrebno poudariti, da so povratniki izjemno heterogena skupina, ki jih je potrebno obravnavati kot družbene akterje, vključene v različna socialna omrežja, zato so tudi motivi in vzroki povratnih migracij raznovrstni.

Slovenski sociologi so v študiji o Slovencih po povratku iz ZR Nemčije tipologijo motivov za vrnitev predstavili s t.i. podsistemi, ki predstavljajo indikatorje motivov vrnitve: 1. institucionalni vključuje razloge vrnitve na področjih dela, politike, lastnine idr.; 2. socializacijski se nanaša na razloge vrnitve na področju izobraževanja, družine, želje po učenju, želje, da bi videl svet idr.; 3. sankcijski zajema razloge vrnitve na področju dohodka, trajnih potrošnih dobrin in potrošnje na sploh, stanovanja in hiš, življenjskega stila in navad, počitnic, varčevanja in drugih razlogov; 4. ostalo so motivi vrnitve iz izključno osebnih, intimnih razlogov – zaradi prijateljev, znancev, sorodnikov, naključij in neopredeljenih razlogov (Mežnarić 1977). Iz navedenega je razvidno, da veliko razlogov ni opredeljenih ali pa so skriti pod oznako »ostalo«. Raziskovalci še vedno uporabljajo tipologijo, da bi zajeli različne migracijske strategije, vendar tudi priznavajo, da tipologije dajejo statično in homogeno sliko procesa, ki je v resnici spremenljiv (Brettell 2000).

Fotografija 5

Iz odgovorov na vprašanje, zakaj so se posamezni intervjuvanci vrnili v Slovenijo, in zakaj se nekateri ne vrnejo, ugotovimo, da so motivi in vzroki (potencialnega) vračanja številni, raznovrstni in kompleksni ter medsebojno preleteni. Običajno gre za skupek motivov, ki so posameznika bodisi vzpodbudili k povratni migraciji bodisi ga pri tem zavirajo. Kot smo že poudarili, obstaja ogromno vrst migracij, kar velja tudi za povratne migracije oziroma motive in vzroke zanje.

Kot vzroki za (potencialno) povratno migracijo so bili največkrat izpostavljeni, pogosto v kombinaciji: želja, da bi bili otroci odraščali v Sloveniji in bili vključeni v slovenski izobraževalni sistem, lepa narava, hribi, prijatelji, družina, umirjen življenjski tempo, domotožje, upokojitev. Kot zaviralni dejavniki so bili izpostavljeni tako tisti, ki so vezani na novo, kot na staro okolje. Najpogosteje izpostavljeni zaviralni dejavniki v izvorni državi so bili: vrnitev kot neuspeh, poraz, razrahljane socialne in družinske vezi, zaprta slovenska akademska struktura, slabše zaposlitvene oz. karijerne priložnosti, nižje plače, nižji življenjski standard, nestabilno financiranje raziskovalcev. Zaviralni dejavniki, ki se nanašajo na novo okolje, in so bili največkrat omenjeni, so bili: nov socialni krog, oblikovanje družine v novem okolju, druga narodna pripadnost partnerja in njeno/njegovo neznanje jezika, nakup nepremičnine, zaposlitev za nedoločen čas, možnost kariernega napredovanja, več kariernih izzivov, vstop otrok v izobraževalni sistem.

Večina sodelujočih v raziskavi je bilo mladih, starih med 21 in 40 let, pri katerih je bil eden izmed glavnih motivov za selitev izobraževanje, v povezavi z nekaterimi drugimi dejavniki. Skoraj vsi so poudarili, da so sprva načrtovali začasno migracijo, kar pomeni, da naj bi se po določenem obdobju vrnili, vendar se od njih redkokdo dejansko vrne, saj, kot pravi **I14**: *»Vsako leto več, ki ga preživiš v tujini, manj resno razmišljaš o tem, da bi se vrnil«.*

Če smo ugotovili, da je bil razlog za selitev iz matične države le v redkih primerih povezan z ekonomskimi dejavniki (selitev zaradi dela oz. zaposlitve), so bili ravno ekonomski dejavniki eni izmed glavnih motivov, da so migranti ostali v državi priselitve. To je povezano z dejstvom, da tisti mladi, ki se neposredno po zaključenem formalnem izobraževanju oz. podoktorskem izpopolnjevanju ne vrnejo v matično državo, vstopijo na trg dela v državi priselitve. Večina sogovornikov se je že v času visokošolskega izobraževanja povezala z raziskovalnimi institucijami ali podjetji, v katerih so se nekateri kasneje tudi zaposlili. Kot najtehtnejše razloge za vstop na trg dela v državi priselitve so izpostavili boljše zaposlitvene možnosti, boljše delovne pogoje, trajnejše oblike zaposlitve, možnosti kariernega napredovanja, višje plače, pa tudi osebne ambicije.

»Primerjaš možnosti za raziskovalno delo, plačo, pa tudi bivanjske razmere. Stvari so petkrat, desetkrat različne. In potem se pač zelo hitro pač sprijazniš s tem, da bom o možnosti vrnitve razmišljal v prihodnosti, zaenkrat bom pa sprejel najboljšo ponudbo, ki jo imam.« (I14)

Trajnejša oblika zaposlitve in višja plača omogočata ekonomsko stabilnost, zaradi česar se izseljenci največkrat ne vrnejo. Verjetnost za povratno migracijo je z leti vse manjša, še posebej, ko mladi v novem okolju spoznajo partnerje, si ustvarijo družino, dom, kupijo nepremičnino.

Povratno migracijo odložijo na kasnejši čas, največkrat na čas upokojitve. Upokojitev vidijo kot priložnost, da se vrnejo v bližino primarne družine, sorodnikov in prijateljev. Vendar pa se največkrat izkaže, kar potrjuje pripoved **I1**, da je takrat vrnitev še težja, saj imajo v državi priselitve, v kateri so dobro integrirani, vzpostavljeno novo socialno mrežo, družino (otroke, vnuke). Vpliv prisotnosti otrok in vnukov na odločitev, da ostanejo v državi priselitve, ni zanemarljiv, saj imajo kot starejši ljudje v bližini nekoga, ki bo zanje skrbel.

Z raziskavo smo ugotovili, da se pri mlajših odraslih načrtovana začasna migracija najpogosteje postopoma spremeni v trajno. Verjetnost, da se bodo mladi, ki neposredno po zaključenem

formalnem izobraževanju oz. podoktorskem izpopolnjevanju vstopijo na trg dela v državi priselitve, vrnili v državo izvora, z leti, preživetimi v novem okolju, upada. V kolikor si država ne želi trajnega izseljevanja mladih, je potrebno, kot je v prisposodbi izpostavil eden od sogovornikov »mlade nogometaše doma zadržati, saj je težko potem nekoga, ki igra za Barcelono, prepričati, da pride igrati za Olimpijo.« (17) Predlogi za preprečevanje trajnejšega izseljevanja mladih in vračanje mladih izseljencev v domovino bodo podani v poglavju Prenos znanja v kontekstu migracij: možnosti in ovire.

Timotej Homar je na Univerzi v Amsterdamu (UvA) doktoriral na temo bančnih kriz in se kmalu po ustanovitvi enotnega mehanizma nadzora za banke v evrskem območju zaposlil v Evropski centralni banki (ECB). Po treh letih dela v ECB je bil čas za nove izzive in selitev v Nemčijo.

Zaposlil se je v svetovalnem podjetju KPMG v Frankfurtu, in sicer kot svetovalec bankam in finančnim institucijam. Po dobrem letu dni nabiranja novih mednarodnih izkušenj se mu je ponudila priložnost zaposlitev v podjetju Deloitte Slovenija. Podjetje, ki nudi storitve revizije, davčnega, pravnega, poslovnega in finančnega svetovanja ter svetovanja na področju tveganj, omogoča vključenost v globalne trende in mednarodno poslovanje, obenem pa je deležen vseh prednosti življenja v Sloveniji, kot so družina, narava, sorodniki in prijatelji.

Koncept biografskega učenja se je pojavil v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in je prinesel preobrat pri proučevanju učenja v vsakdanjem življenju. Biografsko učenje osvetljuje učenje kot stalno izkustveno razvijanje s poudarkom na reflektivnosti. Poleg poudarjanja posameznikove subjektivnosti, njegove zmožnosti spreminjanja samega sebe in (re)konstrukcije identitete, kar je povezano s konceptom fluidne identitete, igrivega sebstva ali protejskega sebstva (Melluci 1998), upošteva tudi družbene strukture ter posameznikovo vpetost v kulturno okolje. Ker ne zajema le formalnih in organiziranih vidikov učenja, temveč tudi različne vidike procesov učenja in praks v vsakdanjem življenju (Hallqvist in Hydén 2013), je dovolj širok model, da lahko vključi raznovrstno učenje ob migraciji.

Besedna zveza biografsko učenje se uporablja za opis odnosa med učenjem in biografijo, tj. dialektičnosti med biografijo in procesom učenja; posameznikova biografija strukturira njegovo ali njeno učenje, učenje pa strukturira biografsko zgodbo. Avtorji Tedder in Biesta (2007a, 2007b) ter Dominicé (2000) opredelijo biografsko učenje kot proces učenja iz življenja. Povezuje se s teorijami izkustvenega (Fenwick 2004), transformativnega učenja (O'Sullivan 2003; Mezirow 2009a, 2009b), učenja ob življenjskih prehodih/tranzicijah (Ecclestone 2010; Glastra Hake, in Schedler 2004; Stroobants idr. 2001) ter narativnega učenja (Goodson idr. 2010; Goodson in Gill 2011; Rossiter in Clark 2007). V vseh naštetih teoretskih modelih je učenje način spoprijemanja z novimi situacijami, vključevanja v sociokulturne okvire in (pre)oblikovanja znanja ter identitete skozi celoten življenjski potek. Vendar pa je rezultat biografskega učenja **spremenjena celovita oseba** in ne le znanje ali struktura pomenov. Biografsko učenje predstavlja kombinacijo procesov na ravni mišljenja, čustvovanja in delovanja, kjer prihaja do (pre)oblikovanja izkušenj, znanja, veščin, vrednot, novih načinov mišljenja, čustvovanja in delovanja ter konstruiranja identitete, celoten proces pa je integriran v posameznikovo življenjsko zgodovino (life history).

Biografsko učenje pomeni premik od prejšnjih pojmovanj učenja, kar lahko utemeljujemo s štirimi značilnostmi. Prva značilnost koncepta, ki se oddaljuje od tradicionalnih pojmovanj učenja, je vezanost na proučevanje **vsakdanjega življenja** kot polja produkcije znanja. Druga značilnost je **holističnost** procesov učenja, saj **zajema formalne, neformalne in informalne**

procese vzdolž časa (*life-long*) na različnih področjih (*life-wide*), poleg kognitivnih vključuje tudi emocionalne ali afektivne, telesne in intuitivne ali predrefleksivne elemente, vpliva na spreminjanje občutenja, vrednot in smisla življenja ter doživljanja sebe (*life-deep*) ter združuje predzavestne (pre-conscious) in zavestne dimenzije. Povezuje se s konceptoma tihega⁵¹ znanja (tacit knowledge) in teorije afektov (affect theory). Naslednja značilnost – odmik od dihotomij (struktura/ delovalnost) – upošteva okolje in **posameznikovo aktivno spoprijemanje s konteksti**, v katere vstopa. Posameznik, ki se uči, ni pasiven v sprejemanju informacij. Koncept biografskega učenja predpostavlja, da je posameznik delovalec ali akter, ki je v reflektivnem odnosu do svojih praks (Kristensson Uggla 2008; Ličen, Šindić in Vogrinčič Čepič 2020). Tako preseže ostro ločevanje med delovalnostjo (agency) in strukturo, med ujetostjo in avtonomnostjo. Pomembna razlika v razvoju posameznika je tudi odmik od linearnosti. Kognitivno strukturalistična tradicija je zasnovala kognitivni razvoj in s tem povezano učenje v linearnih zaporednih fazah. Sodobne raziskave o kognitivnem, emocionalnem in moralnem razvoju (Sinnott 2009), ki jih vključuje koncept biografskega učenja, kažejo, da je razvoj odraslega odvisen od **vključenosti v socialna omrežja** in prehajanja med obdobji in omrežji. Ker v razvoju odraslega ni jasnih (vnaprej determiniranih) sekvenc, je pomembno učenje v vsakdanjem življenju, tako v obdobjih stabilnosti, kot v obdobjih prehodov, ki veljajo za obdobja nestabilnosti.

Biografsko učenje se osredotoča na **konstrukcijo in rekonstrukcijo identitete**, kar so poudarili že prvi avtorji teorije (Alheit 1994; Dominicé 2000). Učenje je konglomerat med reflektivnim identitetnim delom, ki se dogaja ob transformacijah izkušenj, in prakso, ki se odvija v sociokulturnem okolju. Bistveni element biografskega učenja so izkušnje, kot del socialne prakse in refleksija. Izkušnja je v biografskem učenju opredeljena s štirimi kategorijami. Zavestnost izkušnje pomeni zmožnost, da je človek v svetu in spoznava svet. Biografskost izkušnje pomeni, da se izkušnje akumulirajo in preoblikujejo, kar v konceptu učenja vzpostavlja razmerja med predhodnimi, sedanjimi in prihodnjimi izkušnjami. Naslednji dve značilnosti sta epizodnost, ki označuje trenutek stika med subjektivim življenjskim svetom in dogodkom, in občutljivost, ki označuje izkušnjo z zmožnostjo občutenja sveta. Izkušnje iz sedanjosti sčasoma

---

⁵¹ Tacitno ali tiho znanje je opredelil Polanyi (1966). Večina učenja, ki se odvija v vsakdanjem življenju, ostaja neprepoznanega. Znanje, ki nastaja ob tem, je tiho znanje. Tiho znanje je ponotranjeno, utelešeno, nekodificirano in ga ne moremo (v celoti) artikulirati (je neartikulirano); izrazi pa se v delovanju.

prehajajo v osebno zgodovino. Nastane dinamičen odnos med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo, kar se v biografskem učenju kaže kot dinamika med pomeni doživetij, ki so del spomina, aktualnimi doživetji in vizijo ali željami za prihodnost.

Za biografsko učenje je pomemben tudi koncept narativnosti (Rossiter in Clark 2007; Tedder in Biesta 2009a). Poleg doživetja potrebujemo sistem znakov, s katerimi doživetje vpnemo v kulturne pomen, in sistem znakov, s katerimi v dialogu z drugimi sporočamo doživetje. Biografsko učenje Tedder in Biesta (2007a) povežeta z narativno strukturo življenjske zgodbe. Avtorja s povezovanjem biografskega učenja z narativnostjo poudarjata rabo pripovedi kot metode za reflektivno učenje. Samo pripovedovanje življenjske zgodbe se lahko kaže kot učni proces, kar smo zgoraj poimenovali narativno učenje. Življenjska zgodba ni le rezultat izkušenj, doživetega, temveč je konstruirana na temelju pomenov, ki so pripisani izkušnjam.

Konstrukcija zgodbe in naracija sta del učnega procesa. Iz življenjske zgodbe lahko razumemo, kaj posameznik razmišlja, kaj in na kakšen način ob določenih življenjskih izkušnjah občuti. Poleg tega lahko posameznik s pripovedovanjem o doživetju kritično analizira svoje doživljanje. Bruner (1990: 119–121) zapiše, da se v zgodbi razkrivajo dejavniki, ki so vplivali na strukturiranje življenjske zgodbe. Pripovedovanje življenjske zgodbe ne pomeni le konstrukcije posameznikovega življenja (zgodbe o življenju), pač pa tudi konstrukcijo identitete, kar najpogosteje interpretiramo s konceptom narativne identitete (prim. McAdams in Adler 2010) in z narativnimi teorijami v kontekstu biografskega učenja.

Vendar pa biografsko učenje ne ostaja le pri narativnih konceptih, temveč s poudarjanjem tihega znanja in implicitnosti vpeljuje tudi pomen prakse. Sodobne teorije subjektivitete ter individualizacije kažejo, da biografska perspektiva in biografičnost (biographicity) pridobivata veljavo kot temeljni strukturi za učenje in ustvarjanje pomenov. Stalni proces gradnje identitete (identizacija) je značilnost, ki v izobraževanju odraslih aktualizira biografski pristop ter koncept biografskega učenja za razumevanje učnih procesov. Poleg spreminjanja pomenov in simbolnih mrež se v biografsko učenje vključujejo tudi transformacije na ravni afektov in delovanja, kar je odsev postmoderne reevalvacije vseh čutov in s tem tudi koncepta utelešenega znanja.

Če povzamemo – pri raziskovanju učenja v vsakdanjem življenju ne moremo ločiti procesa učenja od okolja, v katerem se odvija. Učenje in znanje nista neodvisna od situacij, v katerih se realizirata, temveč je povezanost posameznika – akterja s posamezno situacijo vir nastajanja

novega znanja. Znanje, ki nastaja, je rezultat njegove dejavnosti, izkušenj, vključenosti in odnosa z okoljem, identizacije, spomina in kulture, v kateri se razvija in kjer je znanje uporabljeno.

BIOGRAFSKO UČENJE OB MIGRACIJAH

Biografsko učenje kot proces oblikovanja znanja in identitete se izraziteje pokaže v procesih tranzicij (Wildemeersch in Stroobants 2009; Hallqvist 2012). Za biografsko učenje ob tranzicijah uporabljamo poimenovanje tranzicijsko učenje (transitional learning po Wildemeersch in Stroobants 2009). Že samo poimenovanje kaže na prepoznavanje pomena in intenzivnosti učenja ob tranzicijah oz. prehodih. Tranzicijo razumemo kot obdobje, ko je posameznik soočen z razmeroma nepredvidljivimi spremembami v dinamiki, nastajajoči med življenjskim potekom in okoljem. Ker posameznik v novo situacijo, novo okolje vstopa kot relativno neizkušen, se ob tem prehodu uči. Gre za priložnostno, informalno ozaveščeno učenje in obenem tudi nezavedno učenje, ki tvori tiho znanje. Učenje v teh primerih ne zajema le prenosa znanj in kompetenc, pač pa vključuje tudi spreminjanje identitete (Hallqvist 2012; Alheit in Dausien 2000; Ecclestone, Biesta in Hughes 2010) in inovativno učenje (razvoj novih praks) (Ličen, Šindić in Vogrinčič Čepič 2020).

Izkušnja selitve je za posameznika pozitiven in/ali zelo stresen, čustven, nemalokrat celo negativen življenjski dogodek. Stres ob migraciji je povezan z odhodom iz domačega, znanega okolja in s specifičnimi okoliščinami ter vzroki za migracijo, ki vplivajo na doživetje in interpretacijo doživetja. Selitvi sledi vznemirljiva izkušnja naselitve v drugačno kulturno in družbeno okolje, v katerem je posameznik podvržen nekaterim spremembam (vstop v novo). Te izzovejo potrebo po pridobivanju in akumuliranju informacij, tvorbi znanja, presojanja in odločanja, formiranju vrednot in praks ter identitete, saj v preteklosti oblikovani vzorci v novem okolju navadno ne delujejo.

Migracija je za posameznika pomemben življenjski prehod in ustvarja možnosti za učenje, ki poteka ob spremembi družbenih odnosov, interakciji različnih sistemov in družbenih skupin. Tu lahko govorimo o učenju na makro ravni spoprijemanja posameznika s kulturnimi sistemi. Na mikro ravni pa poteka učenje ob drobnih zgodbah individualnega izkušanja odnosov v mikrokulturi družine, soseske ali delovnega okolja. Posameznikov življenjski svet (life-world) oz.

referenčni okvir je v stanju razhajanja, nenehnega spoprijemanja z zarezami v življenjskem poteku.

Idejo življenjske zarez (disjuncture) ali disharmonije med identiteto kot psihosocialno strukturo osebe v svetu in zunanjim svetom, ki je sprožilni moment za učenje, v svojem konceptu učenja razvija Jarvis (2006, 2012). Pri drugih avtorjih (npr. Hallqvist in Hyden 2013) srečamo tudi poimenovanje »disruptive moment«. O biografski zarezah lahko govorimo, ko posameznikov biografski repertoar, ki je del življenjskega sveta ali običajne reakcije na situacije, ne zadostuje za samodejno obvladovanje družbenega položaja. Da bi posameznik učinkovito deloval v okolju, v katerem se znajde, rutinsko vedenje ne zadostuje. Zareza se lahko pojavi kot manjši razkorak med lastno biografijo in dojemanjem situacije, na katerega lahko posameznik odgovori z minimalnimi prilagoditvami v vsakdanjem življenju, lahko pa je ta razkorak večji ter zahteva veliko učenja – ne le prilagoditve določenih vzorcev, temveč spreminjanje celotnih nizov vzorcev in na različnih ravneh (kognitivni, emocionalni, vrednotni, delovanski).

Migracija posamezniku prinaša kompleksne izzive. S širitvijo prostorske sfere in spoprijemanjem z novimi okolji, ki so glede na koncept biografskega učenja vedno tudi učni prostori, v življenju omogoča ekstenzivnejše izbire (Jordan in Düvell 2003). Selitev od posameznika zahteva, da sprejme novo življenjsko/učno okolje, rekonstruira svojo biografsko/učno pot ter tako (pre)oblikuje svoj življenjski svet. Prehajanje med kulturami povzroči zarezo v biografiji posameznika, saj posameznik zapušča prvotno kulturo, v kateri se je socializiral, ter vstopa v novo, s katero sprva še ne čuti povezanosti. Migracija spreminja razmerje med osebo in okoljem, kar povzroča disharmonijo in neravnovesje oziroma biografsko zarezo na ravni posameznika. Ta disharmonija po Jarvisu (2006) pomeni motivacijo za ponovno vzpostavitev ravnovesja, ki jo dosežemo z učenjem. Posameznik lahko v migracijskem procesu z reflektivnim mišljenjem kot aktivni opazovalec lastne izkušnje razvija učenje, ki vključuje procese transmisije (pridobivanja, prenosa podatkov), transakcije (dialog s sabo in z okoljem, izmenjava v odnosih) in transformacije (ozaveščanje kognitivnih vzorcev in formiranje identitete).

Soočenje s spremembo okolja in z novo kulturo pri posamezniku sproži vprašanja o pripadnosti in identiteti (Bron 2002). Obravnavanje lastne identitete je eksistencialno vprašanje, ki se ob migraciji izostri. Posameznik se v novem okolju sprašuje, kdo je. Nenehno ustvarja in preoblikuje

identiteto z avtoanalizo ali s samorefleksivnostjo, v dialogu s prijatelji, z delovanjem in ustvarjanjem, kar je predmet analize po modelu biografskega učenja.

Castells (2010) zapiše, da je identiteta človekov vir pomenov in pomemben element izkušenj ter proces konstrukcije sistema pomenov na osnovi kulturnih atributov. Identiteta je skonstruirana z individualizacijo in s socializacijo; nastane pa tako, da posameznik ponotranji socialne strukture in jim pripiše pomen. Pri oblikovanju pomena ima posameznik aktivno vlogo, in glede na to je biografsko učenje ne le sprejemanje socialnega (kot odslikava), marveč tudi aktivno ustvarjanje identitete kot autopoiesis (Alheit in Dausien 2002; Hallqvist in Hydén 2013). Pomen je simbolična identifikacija posameznika in je organiziran okoli primarne identitete, ki ima največji pomen in se (samo)ohranja v času in prostoru. Če upoštevamo konstruktivizem, ugotovimo, da so vse identitete skonstruirane, vprašanje pa je, kako, iz česa, od koga in zakaj. Identitete so skonstruirane pod vplivom množice virov (iz zgodovine, religije, geografije itd.), posamezniki, družbene skupine in družbe pa to gradivo prevzamejo in preuredijo na način, ki izvira iz družbenih omejitev, kulturnih projektov, ukoreninjenih v družbeni strukturi in v njihovem specifičnem prostoru in času. Poleg omenjenih elementov pri biografskem učenju deluje tudi element posameznikovega delovanja. Okoliščine vplivajo na konstrukcijo identitete glede na posameznikovo delovalnost. To pomeni, da je lahko ob enakih okoliščinah rezultat učenja pri različnih posameznikih različen. Učenje ob tranziciji ni proces, ki bi potekal za vse ljudi enako. V kakšni situaciji posameznik ohranja svoje pomene, kognitivnih shem ne prilagaja novim situacijam in ne razvije novih simbolnih mrež, kar Jarvis (2006) poimenuje kot ne-učenje, Bateson (1972) pa 0-learning. To so primeri, ko subjekt odreagira na novo, neznano situacijo, vendar se nič ne spremeni.

STRATEGIJE UČENJA V TRANZICIJI

Na prvi pogled se zdi, da je učenje ob vstopu v novo okolje povezano predvsem s prilagajanjem, vendar smo v pripovedih z migranti z induktivnim pristopom opredelili pet različnih strategij učenja ob izkušnji migracije: adaptacija (prilagajanje), razvoj identitete (identitetna rast), razvoj alternativnega sloga življenja, upornost (aktivno spreminjanje okolja) in inovativno učenje.

Tranzicijsko učenje se je pojavilo, ko so se posamezniki soočili z nepredvidljivimi spremembami v dinamiki med njihovim življenjskim potekom in spreminjajočim se kontekstom. Poleg tega so se soočili s potrebo, da se naučijo predvideti, obvladati in reorganizirati te spreminjajoče se vidike življenja. Takšna situacija je sprožila neprekinjen proces oblikovanja pomena, sprejemanja odločitev, prevzemanja odgovornosti ter soočanja s spremembami v osebni in družbenem kontekstu.

Prva strategija učenja, ki so jo uporabili pripovedovalci, je bila **strategija prilagajanja** oz. prilagajanja družbeno-kulturnim vzorcem, saj so okoliščine (družbene strukture, odnosi) v novem okolju dojemali kot nespremenljive. Pri prvi strategiji učenja so dali prednost kulturnim vzorcem in družbenim zahtevam, znotraj katerih so oblikovali sposobnosti, kakršne je od njih pričakovalo okolje. Novemu okolju so se prilagodili z učenjem jezika novega okolja, prevzemanjem določenih navad (npr. prehranjevalne navade, drugačen delavnik, vzgoja otrok, preživljanje prostega časa), spreminjanjem oblačilnih praks in spoštovanjem sistemov, pravil ter norm okolja, v katerega so migrirali. Tovrstno učenje iz izkušenj na nek način poteka s podrejanjem družbeno-kulturnim zahtevam oziroma pričakovanjem, vendar je potrebno poudariti, da je bilo njihovo prilagajanje zavestno izbrana strategija, zato ga lahko imenujemo **aktivno prilagajanje**. Prilagajanje (vsaj večinoma) ni bilo zaznamovano s vdanostjo, pasivnostjo, temveč so bili pri konstruiranju znanja aktivni. Ena od pripovedovalk (I2) je aktivno prilagajanje novemu okolju opisala s prisposodbo plavanja z ene na drugo stran reke:

»Voda je mrzla, tokovi so močni in potrebuješ veliko moči, da lahko prečkaš reko. Ti si tista oseba, ki moraš priplavati na drugo stran, nihče drug ne more plavati namesto tebe. Če si sam v tujini, brez staršev, bratov in sester ali prijateljev, ne moreš niti vprašati, kako plavati. Ko plavaš in se boriš s tokovi, da te ne odnesejo, se soočaš z različnimi občutki. Vedno je borba.«

Druga strategija, ki so jo pri svojem učenju uporabljali pripovedovalci, je bila **razvoj identitete** oz. **identitetna rast**. Sprememba okolja je pri migrantih sprožila eksistencialna vprašanja. Ob spoznavanju novega okolja so se spraševali, kdo so, kakšne so njihove vrednote in kakšne osebe si želijo postati. Učenje o sebi je potekalo na podlagi razlikovanja od drugih. S spoznavanjem novih kultur, mentalitet, načinov življenja in vrednot so se začeli zavedati svojih lastnih, ob tem so presojali in ocenjevali, s kom se lahko poistovetijo in s kom ne. Posameznik spreminja svojo identiteto v primerih, ko zaznava (subjektivno zaznavanje) in čuti, da je en del situacije

nespremenljiv (npr. okolje), drugi del pa je nekaj, kar lahko spremeni, na kar lahko vpliva. Ta del običajno najde v sebi, saj lahko spremeni sebe, tako kot lahko spremeni razlago dogodkov in pomenov. Na ta način posameznik sebe doživlja kot svobodnega, saj se lahko odloča in izbira.

Nekateri sogovorniki so v svojih pripovedih priznali, da jih je selitev v drugačno okolje popolnoma spremenila, kot na primer I16:

»Lahko rečem, da sem postala drug človek. Bolj umirjena, bolj usklajena s sabo. Zmanjšala sem porabo. Bolj sem prijazna do narave in ljudi. V meni je več spontanosti, sprejemanja drugačnosti, sočutnosti. (...) Hkrati pa sem postala tudi bolj nestrpna do zahodnega sveta, do njihovega ukvarjanja s problemi, ki to niso, zato mi je vsakič, ko grem nazaj v Evropo, bolj težko.«

Tretja strategija predstavlja **razvoj individualnega oz. alternativnega sloga življenja**. Položaj, v katerem se posameznik znajde, je zanj utesnjujoč, zato se upre pravilom in razvije navade in prakse, ki se razlikujejo od tistih, ki prevladujejo v okolju. Ta strategija se v analiziranih pripovedih kaže kot upor proti navadam, pravilom in normam oziroma kot individualizirana rešitev za družbene in kulturne zahteve, ki se jim posameznik ni želel podrediti. Hkrati so pripovedovalci kot aktivni subjekti migracije uvedli svoja lastna pravila, svoje lastne prakse. Vendar pa so priznali, da moraš za uspešno življenje v novem okolju vsaj v določeni meri sprejeti navade in pravila tega okolja:

»V novem okolju sem razvil svoj življenjski stil, vendar pa, če želiš živeti v neki družbi, biti v njej uspešen, moraš sprejeti določene njihove navade. Je pa res, da sem vedno bolj gravitiral k tujcem. Vsaj 70% mojih prijateljev je tujcev ali Američanov z izkušnjo migracije. Vedno sem gravitiral k Slovincem ali vsaj Balkancem, ki sem jih našel v določenem okolju. Mislim, da vsi ljudje, vsaj do določene mere, iščemo ljudi, ki so nam podobni oziroma imamo z njimi nekaj skupnega – jezik, kulturo, mentaliteto, prehrano, pijačo, glasbo, itd.« (I14)

Da je prilagajanje novemu okolju za priseljence njegova dolžnost je razmišljala I11:

»Če se nekam preseliš, prideš tja kot gost, je tvoja dolžnost, da se novemu okolju vsaj do neke mere prilagodiš. Vendar pa je moj način življenja – »moj«. Moji določeni pogledi in vrednote se niso spremenili, jih nočem spremeniti in živim v skladu z njimi.«

V pripovedih smo v manjši meri zaznali četrto strategijo, tj. **upornost**, ki pomeni kritično refleksijo in spreminjanje/preoblikovanje družbenih dejavnikov ter aktivno poseganje v

kulturo/družbo okolja, pri čemer posameznik poskuša vanj vpeljati novosti, z namenom, da bi se spremenile zahteve in pričakovanja okolja (npr. družbena aktivnost, družbena požrtvovalnost in zavzetost, aktivno preseganje predsodkov in stereotipov). Ta strategija se je bolj izrazito pokazala pri dveh sogovornicah. Pri **I32** se strategija upornosti kaže v aktivnem preseganju stereotipov in predsodkov o vlogi ženske v sirski družbi – na predavanjih, z delom kulturne mediatorke in edine ženske prevajalke za arabščino v Sloveniji. **I30** je svojo upornost proti družbenim pričakovanjem izrazila že v svoji izvorni državi – Rusiji. Kljub prisotni patriarhalni miselnosti v družbi, da so določeni poklici rezervirani le za moške, ženska pa je zadolžena za vzgojo otrok, kuhanje in podobno, se je odločila, da bo po zaključeni pravni fakulteti opravljala delo detektivke. Svoje delo je iskala v Sankt Peterburgu, kjer je le zato, ker je ženska, niso želeli zaposliti. Kljub temu je vztrajala pri svojem cilju. Ponovno je poslala nekaj prošenj z življenjepisom, v katerega je dodala posebno opombo. Morebitne prihodnje delodajalce je opomnila, da so obvezani, da ji morajo pisno odgovoriti, zakaj kot ženska ne more delati v detektivski službi. Zapisala je, da bo s tem lahko na sodišču dokazala, da ji zaradi spola ne dajo možnosti. Kasneje so jo poklicali z dveh različnih oddelkov v mestu.

»Na razgovoru mi je šef kriminalne policije razlagal, da je naloga žensk, da smo doma z otroki, in da ni normalno, da si želim takšne službe. Ker pa mu je bilo všeč, da sem se tako zelo borila za svoj cilj, mi je obljubil delovno mesto. Mislil je, da me bo dal nekam, kjer bom delala s papirji, sem dosegla, da temu ni bilo tako. (...) Dosegla sem, da sem delala kot detektivka na področju najstniškega kriminala, kasneje pa na oddelku za umore in posilstva.« (I30)

Analiza pripovedi je pokazala ujemanje s strategijami učenja po modelu tranzicijskega učenja (Wildemeersch in Stroobants 2009), ki se kažejo kot štiri načini ustvarjanje pomenskih povezav: adaptacija (adaptation), identitetna rast (growth), razvoj drugačnega, alternativnega sloga življenja (distinction), upornost (resistance). Učenje pri prvi strategiji pomeni podreditev oz. prilagoditev družbenim in kulturnim pričakovanjem, pri drugi in tretji strategiji spreminjanje sebe (identitete), pri četrti pa spreminjanje okolja.

Pri analizi pripovedi smo odkrili peto strategijo, tj. **strategija inovativnega učenja**, ki pomeni odmik od ponavljajočih se rutin, vzorcev. Uporabila jo je **I32**, potem, ko je zaradi vojne migrirala sama s svojimi tremi otroki, mož je ostal v Siriji. V Sloveniji se je soočala z novimi, neznanimi in nepredvidljivimi dogodki in situacijami, za katere ni bilo družbeno predvidenih vlog.

»Ko sem prišla sem, sem bila sem popolnoma sama s tremi otroci. Ženska, brezposelna... Tukaj, v Sloveniji, sem imela devetdeset let staro mamo, nekaj bratrancev in prijateljev iz osnovne šole. (...) Zdaj, po devetih letih samostojnega življenja, sem postala že pretirano samostojna. Mislim, da ne potrebujem nikogar več. In to me je začelo motiti.« (I32)

Strategijo inovativnega učenja posameznik uporabi, kadar nima vzorcev, ki bi jih lahko posnemal, zato raziskuje, išče nove koncepte ali spreminja stare in izumlja nove prakse. S tem se poveča pomen intuicije in ustvarjalnosti.

V analiziranih zgodbah smo opazili predvsem prepletanje strategij, pri čemer sta bili prvi dve strategiji – prilagajanje in razvoj identitete najbolj izraziti. **Intenzivnost biografskega učenja in strategije učenja** so se spreminjale glede na faze migracijskega procesa. V prvi fazi, ki bi jo lahko poimenovali **faza navdušenja** in traja prvih nekaj mesecev življenja v novem okolju je pri večini sogovornikov učenje potekalo lahkotno, saj so kulturne, jezikovne in družbene razlike sprejemali z navdušenjem, zanimanjem, radovednostjo in odprtostjo. V tej fazi so sogovorniki uporabljali predvsem aktivno strategijo prilagajanja, saj so bili visoko motivirani, da spoznajo novo kulturo, jezik in okolje, v katerega so se priselili.

Po nekaj mesecih življenja v tujem okolju, v **fazi namestitve**, so se sogovorniki soočili s prvimi večjimi ovirami in izzivi. Občutki navdušenja so popustili, soočali so se z domotožjem, strahovi, občutki razdvojenosti, obhajali so jih dvomi, pri nekaterih intervjuvancih so kulturne in jezikovne razlike postale izziv. Dolžina te faze je odvisna od jezikovnih in kulturnih razlik med izvorno in novo državo, posameznikove pripravljenosti na učenje, njegove stopnje rezilientnosti⁵² in osebnostnih lastnosti, kot so prilagodljivost, samozavest, odprtost. V tem obdobju je intenzivno potekalo učenje o sebi (strategija identitete rasti), saj so sogovorniki odgovarjali na eksistencialna vprašanja in vprašanja o tem, kakšne so njihove vrednote, mišljenje, čustvovanje. Pri tistih sogovornikih, ki so jim kulturne, družbene in jezikovne razlike predstavljale izziv, so se razlikam upirali z razvijanjem alternativnih slogov življenja oz. individualiziranih rešitev za družbene in kulturne zahteve, saj se jim niso želeli podrediti.

---

⁵² Rezilientnost razumemo kot življenjsko odpornost in prožnost oziroma zmožnost, da subjekt opravi prehod/trajektorij. Pomeni zmožnost posameznika, da odgovori na nepredvidljive izzive, ki se pojavijo v okolju.

Nekateri so na utesnjujoč položaj odgovorili s kritično refleksijo in strategijo upornosti, z aktivnim poseganjem v kulturo in družbo novega okolja.

Fazi namestitve, ki običajno traja od nekaj mesecev do nekaj let, sledi **faza razrešitve**, ki vključuje možnost razrešitve stanja. Pri naših sogovornikih se je razrešitev stanja odvijala na različne načine. Večina pripovedovalcev je kulturne, jezikovne in druge razlike ter življenjske izzive sprejela, jih razreševala z različnimi strategijami učenja. Nekateri posamezniki pa se z izzivi niso želeli več soočati, bodisi zato, ker so bili ti večji od prednosti življenja v novem okolju, ki so jih spodbudili k selitvi, bodisi zato, ker se niso želi spreminjati in vključevati v novo okolje. Pri njih je prišlo do popolne razrešitve situacije – s selitvijo v drugo državo ali z vrnitvijo v matično državo.

Doživljanje zgoraj opisanih faz je nazorno opisala **I5**:

»V prvem obdobju, prvih 6 mesecev, sem bila nad selitvijo zelo navdušena. Bila sem radovedna, vesela, ponosna, polna pozitivnih vibracij in zagona. Po tem obdobju sem začela čutiti, da ti občutki poenjajo in opažala sem ovire in težave, ki jih s sabo prinese selitev: izgubljanje stika s svojim socialnim krogom v Sloveniji, z jezikom, nekakšna razdvojenost na dva konca, neodločenost kako naprej, čutila sem strah. V obdobju, ko so se porajali dvomi o tem, ali si sploh želim živeti v tujini ali se vrniti, sem živela kakšnih 7 let. Šele zdaj lahko rečem, da sem se nekako »odcepila« in spoznala, da lahko živim v tujini, in si tukaj vse ustvarila na novo, tudi krog prijateljev. Še vedno imam zelo tesne stike z domačimi in s prijatelji v Sloveniji in vračam se kolikor je to možno, a sprejemam, da je moje življenje zdaj tukaj.«

Biografsko učenje se je pri pripovedovalcih odvijalo kot transmisija ob prenosu različnih informacij, sprejemanju znanja in posnemanju veščin, kot transakcija ob socialnih dogodkih v dialogu z okoljem ter kot transformacija pri oblikovanju identitete, ozaveščanju miselnih shem in pojmovanj. Ključna elementa v tem procesu sta bila predhodna izkušnja in biografska zarez, ki je sprožila neravnovesje in migrante silila k spreminjanju. V vseh pripovedi smo zaznali spreminjanje (spo)znanj, praks, identitete, spretnosti, odnosov in vrednot.

Številne znanstvene discipline, kot so filozofija, psihologija, sociologija, kognitivne vede in druge, so se že od antike dalje ukvarjale z razlago znanja. Z vidika razumevanja znanja razlikujemo med zahodnimi in vzhodnimi filozofskimi smermi. V zahodni epistemološki⁵³ tradiciji obstajata dve temeljni teoriji: racionalizem in empirizem. Začetnik prve teorije, racionalizma, je bil grški filozof Platon, ki je trdil, da so za znanje, ki ga je definiral kot upravičeno resnično prepričanje (angl. justified true belief), bistveni trije pogoji, ki ga določajo: prepričanje oziroma verjetje (belief), resničnost (true) in upravičenost (justification). Racionalizem⁵⁴ je smer v filozofiji, ki je postulirala razum kot generator znanja, razmišljanje pa kot glavno orodje za ustvarjanje znanja. Znanje je v kontekstu te teorije posledica čistih razumskih procesov in ne posledica čutnih zaznav. Pridobimo ga z deduktivnim razmišljanjem, ki izhaja iz miselnih konstruktov. Druga teorija je empirizem, ki pravi, da temeljna resnica ne obstaja. Znanje se pridobi prek izkušenj in ni »a priori«, vnaprej dano. Znanje je po tej teoriji mogoče doseči induktivno, s čutnimi zaznavami. Začetnik empirizma je bil Aristotel, ki je trdil, da znanje temelji na opazovanju in preverjanju čutnih zaznav. Aristotel pojmuje znanje (epistéme) kot poznavanje nujnih in splošnih vzrokov stvari in dogajanja v svetu (Mikulec 2019). Spomin nam omogoča oblikovanje izkušenj in predstav, mišljenje pa spoznanje (splošni uvid), pri tem nam izkustvo brez uvida podaja le dejstva, torej da je nekaj tu, ne pa zakaj je tu oziroma je takšno. Čutila nam torej še ne dajejo »pravega« znanja (ker se nanašajo na posamezno in posebno), šele razum nam omogoča splošni uvid in s tem znanje (Ule 1996: 13–14).

V 18. stoletju je ti dve prepričanji združil Kant, ki se je strinjal, da se vsako naše spoznanje začne z izkušnjo, vendar pa ne izvira le iz nje. Znanje je opredelil kot sintezo tistega, kar sprejemamo s pomočjo čutnih vtisov in tistega, kar izvira iz gole spoznavne možnosti. To je povsem spremenilo zasnovo spoznavanja, kar je Kant razrešil s t. i. kopernikanskim preobratom, ki je pomenil, da se naš um ne ravna po zunanjih predmetih, temveč da se predmeti ravna po našem spoznanju. S čutili zaznavamo zunanja dogajanja, vtise, z umom oblikujemo te vtise v

---

⁵³ Epistemologija, izhajajoč iz grške besede episteme (znanje), je filozofska disciplina, ki obravnava izvor, strukturo, metodo spoznavanja in veljavnost spoznanja.

⁵⁴ Že samo poimenovanje »racionalizem« izhaja iz latinske besede *ratio*, ki pomeni um, razum.

pojme in spoznanja. Vsa naša miselna dejavnost se tako razvija v treh smereh: čutno zaznavanje, razumsko spoznavanje in umsko stremljenje.

Vzhodni, japonski pristop k znanju združuje napotke budizma, konfucianizma in evropsko filozofsko misel. V odnosu do znanja dopušča moč posameznikovega notranjega sveta in čutenja ter opredeljuje tri oblike enotnosti, in sicer enotnost človeka in narave, enotnost telesa in duha ter enotnost osebe in drugih (Tavčar 2005; Nonaka in Takeuchi 1995).

Z razliko vzhodnega je zahodni pristop stoletja ločeval um od telesa. Učenje in znanje sta bila vedno povezana s formalnim izobraževanjem, učenje kot dejavnost pa je bilo razumljeno kot kognitivni proces, ki se odvija v možganih. Prevladoval je t.i. pristop »procesiranja informacij«, ki pomeni kognitivno aktivnost sprejemanja informacij, izvajanja operacij z njimi, shranjevanja in uporabe (De Corte 2013). V zadnjih desetletjih pa se zahodna miselnost vse bolj približuje vzhodni in priznava, da je učenje (kot proces pridobivanja znanja) več kot le kognitivni proces. Vedno boljše poznavanje tega, kako o učenju razmišljajo druge kulture, je osvetlilo, da lahko učenje poteka tudi po drugih poteh, ne le po tistih, ki jih obvladujejo naši možgani. Tudi naše telo, čustva in duh (angl. spirit) (kar se pogosto imenuje celostno/holistično učenje⁵⁵) so pomembne poti za učenje, katerega rezultat ni le racionalno, temveč tudi emocionalno, duhovno in utelešeno znanje.

Enotne definicije, kaj je znanje in katere so posamezne dimenzije znanja, ni. Avtorji poudarjajo, da poznamo več vrst, oblik in ravni znanja. Raznovrstnost znanja so zajeli v različnih klasifikacijah in taksonomijah znanja, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju.

Avtorja Gagne (1985) in Alexander (2000) znanje delita na: **deklarativno**, ki je sestavljeno iz poznavanja podatkov, dejstev, razlag, teorij ipd. (*vedeti, kaj*), **proceduralno** vključuje izvajanje in obvladanje postopkov, metod, ki se izkazujejo s praktičnimi aktivnostmi (*vedeti, kako*) in **kondicionalno ali strateško znanje**, ki pomeni znanje oziroma občutek za, kdaj, kje in zakaj uporabiti deklarativno in proceduralno znanje (*vedeti, kdaj; vedeti, kje; vedeti, zakaj*) (Marentič Požarnik 2011: 32; Rutar Ilc 2007: 101).

Razprave potekajo tudi o tem, ali lahko znanje neposredno prenašamo in posredujemo, kar predpostavlja tako imenovani transmisijski model znanja, ali pa je znanje individualen konstrukt

---

⁵⁵ S holističnim učenjem se ukvarjajo pedagogi, andragogi, psihologi in nevroznanstveniki.

posameznika oziroma je socialno konstruirano (znanje odraža socialne potrebe in interese in ne obstaja neodvisno od socialnega okvira), kar poudarja (socialno) konstruktivistični model (Marentič Požarnik 2011: 41–44; Vidmar 2011: 323; Wells 2000: 64–65). Wells (2000) je kot zagovornik zadnjega na primer opredelil spiralni model znanja, pri čemer zavrača razumevanje znanja kot blaga, ki ga imamo v lasti, in preprosto prenašamo z ene osebe na drugo, razčlenjujemo in merimo. Znanje se po njegovem mnenju ne more direktno prenašati z govorom ali prek teksta, saj mora biti skonstruirano z vidika vsakega posameznika. V spiralnem modelu znanja se prepletajo različne vrste znanja – **instrumentalno** (znanje kot primarni artefakt), **proceduralno** (sporazumevalne zmožnosti), dejansko oziroma **stvarno** (širša raba jezika), **estetsko** (raba simbolov, na primer mitov, ritualov) in **teoretsko** (znanstvene teorije, modeli), prepleteno s štirimi dejavnostmi: izkušnjami, informacijami, razumevanjem in oblikovanjem znanja. Različne vrste znanja so tako v nenehni interakciji z vsemi štirimi dejavnostmi znanja (Wells 2000; Marjanovič Umek 2011: 72–73).

Razprave o različnih vrstah in oblikah znanja najdemo tudi pri avtorjih s področja sociologije. Eno izmed opredelitev znanja, ki jo vsaj v terminološkem smislu (in ne nujno konceptualnem) uporabljajo različni avtorji, je prispeval Polanyi (1966), ki znanje opredeli kot aktivno ustvarjanje in organiziranje svojih izkušenj. Loči med **tihim, tacitnim** oziroma **skritim** (angl. tacit knowledge) in **eksplicitnim znanjem** (angl. explicit knowledge). Tih oziroma tacitno znanje je osebno, subjektivno, specifično kontekstu in ga je težko formalizirati. Nanaša se na posameznikovo intuicijo, slutnje, čustva in njegove izkušnje. Tehnična dimenzija skritega znanja zajema posameznikove priložnostno pridobljene spretnosti, kognitivna dimenzija pa prepričanja, vrednote, ideale in kognitivne procese, ki vplivajo na posameznikovo dožemanje sveta. Eksplicitno znanje je kodificirano znanje, ki ga lahko artikuliramo – prenašamo s formaliziranim in sistematičnim jezikom. Izraženo je z besedami in številkami ter se prenaša s podatki in znanstvenimi formulami v knjigah, člankih, priročnikih itn. Za eksplicitno znanje velja, da ga lahko objektiviziramo in prenašamo v času in prostoru, neodvisno od subjekta (Mikulec 2019: 18–19; Muršak 2008: 52; Young 2008: 15–16).

Nonaka in Takeuchi kljub razlikovanju med eksplicitnim in tihim znanjem poudarjata, da ti dve vrsti znanja nista popolnoma ločeni med seboj, pač pa gre za vzajemno povezani in komplementarni entiteti, med katerima prehaja do interakcije in preoblikovanja iz ene oblike v drugo. V svoji teoriji trdita, da znanje nastaja s socialno interakcijo med eksplicitnim in tihim

znanjem. Socialno interakcijo med obema oblikama znanja lahko razumemo kot preoblikovanje znanja iz ene oblike v drugo, do katere prihaja ob stiku posameznikov kot nosilcev različnega znanja (Nonaka in Takeuchi 1995: 61). Njun model preoblikovanja in prenosa znanja natančneje predstavimo v poglavju Prenos znanja.

Za nekatere avtorje je koncept tihega znanja problematičen. Styhre (2004: 178) ugotavlja, da tiho znanje predstavlja »bele lise na zemljevidu med znanimi področji eksplicitnega znanja« in meni, da je ta koncept le krovni izraz za znanje, ki ga ni mogoče predstaviti. Namesto ločevanja znanja na tiho in eksplicitno, razlikuje med znanjem, ki izhaja iz dveh različnih individualnih zmožnosti – intuicije in intelekta. Pomen intuicije so poudarjali tudi znani misleci in filozofi, od Einsteina, Kanta, do Junga ter še mnogo drugih.

Kljub nekaterim kritikam, je koncept tihega znanja pomemben v kontekstu naše raziskave, saj se v njej ne osredotočamo le na prenos formalno⁵⁶ in neformalno⁵⁷ pridobljenega znanja, ki je eksplicitno, objektivno, kodificirano, pač pa tudi na informalno oziroma priložnostno⁵⁸ pridobljenega znanja. Na procese informalnega učenja je v andragogiki opozoril že Reischman v 80. letih prejšnjega stoletja, z vpeljavo poimenovanja »*learning en passant*«, Bateson (1994) pa v antropologiji piše o učenju kot »*learning along the way*«. Oboje bi lahko prevedli kot »učenje **spotoma**«; v obeh primerih gre za definiranje informalnega učenja kot učenja »**na poti**«. Znanje, pridobljeno »na poti«, na podlagi osebnih (migracijskih) izkušenj, je subjektivno, osebno, izkustveno, intuitivno, ponotranjeno, utelešeno, nekodificirano, posameznik ga (v celoti) ne more artikulirati, kar se povezuje s konceptom tihega znanja. Učenje v vsakdanjem življenju in njegove vsebine je moč prepoznati predvsem s pomočjo (avto)refleksije, zato je za

---

⁵⁶ Formalno učenje »označuje procese učenja, ki vodijo k pridobitvi formalne, javnoveljavne izobrazbe – to pomeni, da se spremeni posameznikov izobrazbeni ali kvalifikacijski status – in ki dajejo javnoveljavno diplomu, spričevalo ali certifikat. Praviloma poteka v organiziranem in strukturiranem okolju (v šoli oz. centru za izobraževanje ali na delovnem mestu) in je izrecno pojmovano kot učenje ali izobraževanje (glede na cilje, čas ali vire). Formalno izobraževanje je z učenčevega vidika načrtno in vodi k vrednotenju in formalnemu potrjevanju izkazanih rezultatov učenja« (Muršak 2012: 32).

⁵⁷ Neformalno izobraževanje »označuje izobraževanje, ki je z vidika učenca načrtno. Rezultati neformalnega izobraževanja se lahko ovrednotijo in vodijo v potrjevanje (certifikacijo). Za razliko od formalnega izobraževanja ne vodi do javnoveljavne (formalne) izobrazbe« (Muršak 2012: 66).

⁵⁸ Priložnostno ali informalno učenje (unintentional informal learning) je nenačrtno, nima vnaprej pripravljenih vsebin in se odvija v sociokulturnem okolju. Poimenujemo ga tudi učenje v vsakdanjem življenju.

raziskovanje takšnega učenja ter znanj in veščin, ki se ob tem konstruirajo, ustrezna uporaba biografskega pristopa.

VRSTE ZNANJA OB IZKUŠNJAH MIGRACIJE

Migracijske izkušnje predstavljajo vir učenja in novega znanja ter vplivajo na spreminjanje identitete. Znanje, ki ga posameznik pridobiva v novem okolju, je rezultat formalnega in neformalnega izobraževanja, pa tudi informalnega, priložnostnega učenja v najrazličnejših kontekstih.

Veliko sodelujočih v raziskavi, tako intervjuvancev, kot anketirancev, se je **formalno izobraževalo** v tujini. Intervjuvanci so v svojih pripovedih izpostavili, da so njihova formalno pridobljena znanja, ki so jih pridobivali na tujih univerzah, drugačna kot bi jih na slovenskih, saj so univerzitetni študijski programi v tujini⁵⁹ različno vsebinsko in organizacijsko oblikovani od slovenskih, poleg tega ponujajo inovativne študijske smeri, ki v Sloveniji še niso razvite. Sogovorniki so kot prednost izobraževanja v tujini največkrat izpostavili interdisciplinarno naravnost visokošolskega sistema (povezovanje različnih fakultet), kar študentom omogoča pridobivanje in povezovanje spoznanj različnih disciplin:

»Ameriške univerze imajo običajno kampuse, kar pomeni, da so fakultete blizu druga drugi in je zato veliko interakcij v smislu skupnih seminarjev, predmetov in sodelovanj na projektih. Vse to ustvarja prostor novih idej, v katerem ideje krožijo. Študentje imajo predmete ne le z izbranega glavnega študijskega področja, ampak tudi iz drugih smeri, kar študentom omogoča, da razvijejo svoje potenciale v največji možni meri. Študent, ki izbere denimo predmete iz računalništva in matematike, ima drugačna znanja in sposobnosti od študenta, ki izbere predmete iz računalništva in arhitekture ali pa računalništva in biologije. Prav ta interdisciplinarnost vodi do novih prebojev v znanosti in tehnologiji.« (I12)

Kot prednost izobraževanja v tujini so izpostavili tudi tesnejše povezovanje in sodelovanje tujih visokošolskih sistemov z raziskovalnimi institucijami in gospodarstvom. Preko projektnih

---

⁵⁹ Večina sogovornikov se je formalno izobraževala v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike.

sodelovanj so pridobivali praktične delovne izkušnje in navezovali stike s podjetji že v času študija.

Skoraj vsi sodelujoči v raziskavi so se (in se še) udeleževali **neformalnih oblik izobraževanja**, med katerimi so bili največkrat izpostavljeni jezikovni tečaji, integracijski programi, izobraževanja in usposabljanja na delovnem mestu, tečaji in delavnice za uspešno komunikacijo, vodenje projektov, poučevanje, kuharski tečaje ipd.

Raziskava je pokazala, da se večina učenja in pridobivanja znanja odvija v **informalni obliki**, na ravni **vsakdanjega življenja**. Selitev v drugačno kulturno in družbeno okolje prinaša spremembe, ki izzovejo potrebo po nenehnem pridobivanju in akumuliranju informacij, tvorbi znanja, presojanja in odločanja, ker v preteklosti oblikovani vzorci v novem okolju (običajno) ne delujejo več. In večje kot so razlike med starim in novim okoljem, več prilagajanja in učenja je potrebnega.

Informalno oz. priložnostno učenje in pridobivanje znanja naših sogovornikov je potekalo v treh fazah, in sicer: v *predmigracijski*, *migracijski* ter *postmigracijski*.

V predmigracijski fazi so sogovorniki v intervjujih pridobivali splošne informacije o državi oz. mestu priseljevanja, ekonomski in politični situaciji, podnebnih značilnostih, kulturi, zaposlitvenih možnostih, iskanju bivališča, učenje jezika ali njegova obnovitev ipd. Vsebine učenja so se v veliki meri povezovali z motivom selitve: v kolikor je bil vzrok migracije izobraževanje, so bile vsebine učenja v predmigracijski fazi predvsem povezane s študijem, v kolikor so na migracijo vplivali ekonomski razlogi, je bilo informiranje oz. učenje pred selitvijo v povezavi s pogoji za vstop na trg dela, delovnimi pogoji, kariernimi priložnostmi ipd. Znanja, ki so jih pridobivali v predmigracijski fazi, so bila predvsem **teoretična** oz. **konceptualna**.

Migracijska faza je sogovornikom predstavljala obdobje zapuščanje starega okolja (matične države), prehajanje (državne) meje in vstopanje v novo okolje. V tem obdobju so iskali informacije in pridobivali znanja predvsem v povezavi z birokratskimi postopki zaradi migracije: objavljanje stalnega in začasnega prebivališča, prijavljanje novega, urejanje rezidentskega statusa, vizumov, zdravstvenega zavarovanja, vrednotenje izobraževanja. V tem obdobju so se veliko naučili o delovanju sistemov v državi priselitve, kot so izobraževalni (npr. poznavanje visokošolskega sistema), zdravstveni, pravni, politični ipd. Prehajanje meje je za večino

sogovornikov pomenilo veliko spremembo v življenju, ki je sprožila intenzivna čustva, občutke in samorefleksijo. Največkrat so doživljali strah, navdušenje, občutek izgube varnosti, ponos, radovednost, veselje, pa tudi žalost in izgubljenost. Skozi avtorefleksijo in avtoanalizo so si odgovarjali na vprašanja bivanja in smisla bivanja in na vprašanja o tem, kakšne so njihove vrednote, mišljenje, čustvovanje, ob tem pa formirali **znanja o sebi**. Če povzamemo, v migracijski fazi so sogovorniki pridobivali predvsem teoretična oz. konceptualna, **praktična oz. proceduralna**⁶⁰ (birokratska) znanja in znanja o sebi.

V fazi vključevanja v novo okolje (postmigracijska faza) so se sogovorniki soočali z mnogimi izzivi, kot so iskanje stanovanja in službe, učenje jezika, soočanje z novimi, neznanimi situacijami, prevzemanjem novih vlog, spremembe v družinski/partnerski dinamiki, vzpostavljanje novih socialnih mrež. Pripovedovali so o drugačnih običajih, mentalitetah, kulturnih praksah, načinih življenja, prehranjevalnih praksah, načinih druženja, s katerimi so se seznanili ter o razlikah med izvorno in novo kulturo. V tej fazi so poleg teoretičnega, proceduralnega znanja in znanja o sebi razvijali še **sociokulturna znanja**.

Vrste znanja, ki smo jih ugotovili v pripovedih – teoretično ali konceptualno znanje, proceduralno ali praktično znanje, znanje o sebi ter sociokulturno znanje se povezujejo z delitvijo znanja, ki ga v svojem modelu opredeljuje Tynjälä (2013). Ta delitev znanja je splošno poznana tudi preko starejše delitve iz 90. let prejšnjega stoletja (Delors 1996), tj. delitev na štiri vrste učenja glede na namen, in sicer: a) učiti se, da bi vedeli; b.) učiti se, da bi znali delati; c.) učiti se, da bi znali biti; d.) učiti se, da bi znali živeti skupaj.

Za analizo (formalno, neformalno in priložnostno) pridobljenega znanja ob migracijah in možnosti prenosa znanja je relevantna tudi kategorizacija znanja po Blackerju (2002), Nonaki in Takeuchiju (1995), ki razlikuje med eksplicitnim in tacitnim oz. tihim znanjem, individualnim in družbeno skonstruiranim⁶¹, ter znanjem, ki je lažje in težje prenosljivo. Omenjeni avtorji identificirajo pet vrst znanja, in sicer: konceptualno znanje (*embrained knowledge*), utelešeno znanje (*embodied knowledge*), (socio)kulturno znanje (*encultured knowledge*), vgrajeno znanje

---

⁶⁰ Naučili so se, kako nek postopek izpeljati, zato govorimo o proceduralnem znanju.

⁶¹ Znanje, ki se razvije v medosebnih odnosih, v interakciji z drugimi.

(*embedded knowledge*) in zapisano znanje (*encoded knowledge*), ki smo jih identificirali tudi v pripovedih naših sogovornikov.

Teoretično, konceptualno ali deklarativno znanje (*embrained knowledge*) vsebuje zapisano, urejeno znanje in znanje, ki vodi v razumevanje nekega področja, pa tudi dejstva, prepričanja, mnenja in bolj kompleksna vsebinska znanja, kot npr. razlage, teorije in interpretacije. To znanje je individualno in eksplicitno. Je lahko formalno, abstraktno ali teoretično. Sem štejemo tudi sistematično znanje znanstvenikov, ki je predvsem racionalno razumevanje osnovnih načel in naravnih zakonov.

Sodelujoči v naši raziskavi so teoretična znanja pridobivali z različnih področij formalnega izobraževanja, v okviru podoktorskega izpopolnjevanja in raziskovanja, neformalnega izobraževanja, izobraževanja in usposabljanja na delovnem mestu in vsakdanjega življenja. Med teoretična znanja lahko na primer uvrstimo znanje tujega jezika, poznavanje dokumentov in predpisov, vezanih na migracijo, znanje, ki je potrebno za pripravo dokumentacije pri prijavljanju ipd.

Uteleženo znanje (*embodied knowledge*) je **praktično, proceduralno ali izkustveno znanje**, ki je individualno, tiho, le delno eksplicitno, shranjeno v telesu⁶² (t. i. mišični spomin) ter izhaja iz praktičnih izkušenj. To so znanja, pridobljena s fizično prisotnostjo, sodelovanjem, z opazovanjem in uporabo znanja. Usmerjeno je v dejavnosti in je le deloma kodirano, zbrano znotraj nekega specifičnega konteksta. Za širjenje potrebuje osebni stik in druge senzorične vhode.

Pomen utelešenega znanja izpostavljajo kirurgi, ki so se izpopolnjevali v tujini. Med opravljanjem enakega dela kot v izvorni državi, tj. izvajanjem podobnih operacij, soočenje s podobnimi diagnozami in pacienti ter podobnimi rešitvami, so opazili manjše razlike, ki v knjigah niso omenjene. V pripovedih migrantov v naši raziskavi se je uteleženo znanje izrazilo skozi poznavanje novih načinov kmetovanja, plesa, gledališke igre, opernega petja, igranja glasbenih inštrumentov ipd.

Kulturno znanje (*encultured knowledge*) ali **sociokulturno znanje** (po Tynjälä 2013) je družbeno skonstruirano tiho znanje, neposredno povezano s socializacijo in akulturacijo. To znanje

---

⁶² Ob večkratnem ponavljanju na novo usvojenih gibov slednji postanejo (lahko) avtomatizirani.

sestavljajo stališča in verovanja, ki se oblikujejo na podlagi izkušenj v družbenem in kulturnem okolju. Pridobljeno sociokulturno znanje posamezniku omogoča živeti in delovati znotraj kulture ter razumeti druge.

Sociokulturno znanje se v naši raziskavi nanaša na poznavanje kulturnih posebnosti in razlik ter prevzemanje stališč in verovanj, ki so se oblikovala na podlagi izkušenj v družbenem in kulturnem okolju. Svoja sociokulturna znanja so sogovorniki pridobivali preko spoznavanja nove kulture/družbe, norm, verovanj, vrednot in prepričanj. Pridobljena sociokulturna znanja so jim omogočala vključevanje in delovanje znotraj novega kulturnega/družbenega konteksta.

Vgrajeno znanje (embedded knowledge) je kolektivno in tiho znanje, ki je del sistemskih rutin, procesov, pravil in procedur. Postopki za uporabo znanja v določenih procesih ali rutinah, vsebuje lastnost avtomatičnosti in spontanosti, saj njegovo ustvarjanje in uporaba včasih potekata nezavedno. Kolektivno znanje se ustvarja v različnih jezikovnih sistemih, (organizacijskih) kulturah in (delovnih) skupinah. V pripovedih je bilo vgrajeno znanje izraženo kot znanje o delovanju novih sistemov (izobraževalnih, zdravstvenih, pravnih, političnih, ipd.).

Kodirano znanje (encoded knowledge) ali **zapisano znanje** je skupinsko eksplicitno znanje, zapisano v obliki znakov in simbolov, ki jih najdemo v knjigah, priročnikih, kodeksih ravnanja, pravilih, navodilih, na spletnih straneh.

Delitev znanja po Blackerju (2002), ter Nonaki in Takeuchiju (1995) ne omenja **znanja o sebi (self-regulative knowledge)** (Tynjälä 2013), ki je bilo močno izraženo v pripovedih naših sogovornikov, in pomeni znanje, ki ga ima subjekt o sebi in ga uporablja za upravljanje s čustvi, načini mišljenja in delovanja. Gre za individualno, največkrat tiho znanje, ki se izrazi preko avtoanalize, avtorefleksije, pripovedovanja, naracije.

Znanje o sebi se je v primerih naših sogovornikov nanašalo na znanje, ki ga imajo o sebi, s katerim odgovarjajo na vprašanja bivanja in smisla bivanja in na vprašanja o tem, kakšne so njihove vrednote, mišljenje, čustvovanje. S pomočjo (avto)refleksije in (avto)analize so spoznavali oblikovane pomene, doživljali same sebe ter re-/konstruirali identiteto.

Po besedah pripovedovalke **18** »*novo okolje nastavlja ogledalo za spoznavanje samega sebe, omogoča odkrivanje notranje moči, kvalitet, česa vse sem sposobna, kako močna sem.*«

Sogovornik 17 je pripovedoval o samospoznavanju in eksistencialnih vprašanjih, ki jih prinese življenje v novem okolju:

»Vsaj nekaj let življenja v tujini predstavlja izjemno življenjsko priložnost, da lahko zaživiš brez spon, pričakovanj do sebe in do drugih ali pričakovanj, ki jih imajo drugi do tebe. To je čaroben čas, ko se lahko posvetiš le sebi in se vprašaš, kaj pa bi jaz rad? Kako bi rad živel? Kaj me veseli? Kako bi rad preživel čas? To obdobje omogoča »self-discovery«, samospoznavanje, samodkrivanje.«

Če povzamemo, v analizi intervjujev smo identificirali šest vrst znanja: teoretično oz. konceptualno znanje (embrained knowledge), praktično oz. utelešeno (embodied knowledge), (socio)kulturno (encultured knowledge), vgrajeno (embedded knowledge), kodirano ali zapisano (encoded knowledge) in znanje o sebi (self-regulative knowledge), ki povezujejo in dopolnjujejo kategorizacije znanja po Blackerju (2002), Nonaki in Takeuchiju (1995) in Tynjälä (2013). Opređeljene vrste znanja nadalje delimo na eksplicitna in tacitna (tiha) ter individualna in kolektivna, kar ponazarjamo v spodnji preglednici.

Preglednica 8: Vrste znanja

Znanje	<i>Individualno</i>	<i>Kolektivno</i>
<i>Eksplicitno</i>	Teoretično, konceptualno znanje (embrained knowledge)	Kodirano ali zapisano znanje (encoded knowledge)
<i>Tacitno, implicitno, tiho</i>	Utelešeno, izkustveno znanje (embodied knowledge); znanje o sebi (self-regulative knowledge)	(socio)kulturno znanje (encultured knowledge); vgrajeno, sistemsko znanje (embedded knowledge)

Poleg obravnavanih različnih vrst znanja so sodelujoči v raziskavi razvijali tudi številne t. i. mehke veščine in kompetence, kot so medosebne spretnosti, komunikacijske spretnosti, samokontrola, intuicija, občutljivost za potrebe drugih, empatija in medkulturne zmožnosti itd. Ključno vprašanje pa je, kako znanja (pridobljena na formalen, neformalen in informalen način),

spretnosti, izkušnje in kompetence prenesti? Lažje prenosljiva so eksplicitna znanja, med tem, ko so tiha znanja težje prenosljiva, saj jih ni mogoče v celoti izraziti v dokumentirani (tj. kodificirani, zapisani) ali ustni obliki, ampak je za osvajanje teh potrebna izkušnja (Nonaka and Takeuchi 1995; Polanyi 1966). Proces prenosa znanja (ne glede na kontekst) bo uspešen le, v kolikor bosta v njem upoštevana obe vrsti znanja.

Nonaka in Takeuchi (1995) kljub razlikovanju med tacitnim oz. implicitnim in eksplicitnim znanjem poudarjata, da ti vrsti znanja nista povsem ločeni med seboj, pač pa gre za dve vzajemno povezani in komplementarni entiteti, med katerima prihaja do interakcije in preoblikovanja iz ene oblike v drugo. V svoji teoriji ustvarjanja znanja namreč trdita, da znanje nastaja s socialno interakcijo med implicitnim in eksplicitnim znanjem. Socialno interakcijo med obema oblikama znanja lahko razumemo kot preoblikovanje znanja iz ene oblike v drugo, do katerega prihaja ob stiku posameznikov kot nosilcev različnih vrst znanja (Nonaka in Takeuchi 1995: 61). Model preoblikovanja in prenosa znanja natančneje predstavimo v naslednjem poglavju.

Fotografija 8

PRENOS ZNANJA

Pred odkritjem sistemov za kodificiranje znanja je prenos znanja potekal zgolj preko socialne interakcije. Izmenjava znanja je bila povsem osebna izkušnja, močno odvisna od uspešnosti komunikacije in zaupanja med osebami, ki so bile vključene v ta proces. Šele izum pisave je omogočil kodifikacijo znanja in s tem olajšal njegov prenos v prostoru in času. Vendar pa je širjenje znanja ostalo omejeno tudi po vzpostavitvi prvih formalnih pisnih sistemov, saj so bili zgodnji sistemi pisanja vezani na posamezne države in kulture, poleg tega so bili dostopni le privilegiranim skupinam prebivalstva, ki so znali brati. Večina izmenjave znanja je še vedno temeljila na neposrednem živem stiku. Šele v helenističnem obdobju (323–30 pr. n. št.) so se pojavili prvi obrisi globalne kulture, poslovanja in potovanja, vsaj v Evropi in na Bližnjem vzhodu. Z razvojem grške in rimske abecede ter pozneje z izumom tiska je postal prenos eksplicitnega znanja cenejši, dostopnejši in enostavnejši. Vendar pa je bil prenos tihega znanja, pri katerem gre za postopen prenos izkušenj in specialističnih znanj med (najmanj) dvema posameznikoma in za prenos katerega je potrebna fizična bližina, še vedno otežen zaradi dolgih razdalj ter družbeno-kulturnih in jezikovnih razlik med ustvarjalci, prenašalci in prejemniki (uporabniki) znanja (Williams in Baláž 2008).

Naraščajoče potrebe po razvoju in širjenju novih tehnologij v srednjeveški Evropi so spodbudile razvoj novih načinov prenosa znanja. V prenos znanja so bile v tem obdobju vključene institucije z mednarodnim vplivom, kot so univerze, Cerkev in cehi. Te so delovale kot skupnosti prakse (Wenger 1998) in pomagale pri premoščanju kulturnih razlik. Cehi, obrtno stanovska in socialna združenja, ki so bila značilna za obdobje srednjega veka, so omogočala sezonska dela in mobilnost kvalificirane delovne sile. Cehovska združenja niso delovala le kot zakladnice kolektivno deljenega znanja, pač pa so vajencem in potujočim delavcem omogočala nastanitev, delo in poklicno usposabljanje v zameno za plače, ki so bile nižje od tržnih. Vendar pa je ta način prenosa znanja trajal več let in je bil dostopen le na določenih mestih, zato je od posameznika zahteval dolgotrajno migracijo.

Razvoj tiska je omogočil cenejše in hitrejšo širjenje eksplicitnega znanja, vendar pa so stroški prenosa tihega znanja, ki je pogojen s fizičnim stikom, ostali precejšnji, dokler niso urbanizacija,

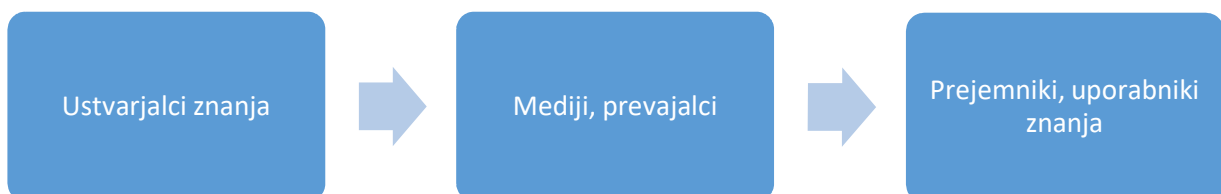
povezovanje finančnih trgov in napredek v prometni infrastrukturi omogočili cenejša in enostavnejša potovanja. Od 19. stoletja dalje so revolucionarne spremembe na področju prometne infrastrukture in informacijsko-komunikacijske tehnologije omogočile množično mednarodno mobilnost ljudi, denarja, blaga in informacij, s čimer se je močno olajšal prenos tako eksplicitnega, kot implicitnega znanja.

NAČINI PRENOSA ZNANJA

Posamezniki in organizacije⁶³ lahko pridobivajo, akumulirajo in prenašajo znanje na različne načine, kar vključuje različne oblike učenja. Kot smo poudarili že v poglavju Biografsko učenje, učenje ni omejeno le na pridobivanje (eksplicitnega) znanja s formalnim in neformalnim izobraževanjem, pač pa je povezano tudi s spreminjanem samopodobe, identitete, vrednot in vsakdanjih praks. Učenje vodi v oblikovanje novih mentalnih vzorcev in ustvarja spremembe vedênja.

Obstaja več različnih načinov prenosa znanja in učenja. Prvi modeli prenosa znanja so učenje obravnavali kot objekt, ki ga je mogoče (mehansko) prenašati od ustvarjalcev znanja, preko medijev, ki znanje prenašajo, do uporabnikov znanja. V **tradicionalnem linearnem modelu** je bil uporabnik dojeman kot pasivni udeleženec v procesu prenosa znanja, zanemarjani so bili tudi kontekst in okoliščine prenosa, zato je bil deležen mnogih kritik (Parent, Roy in St-Jacques 2007: 82).

Slikovna ponazoritev 1: Tradicionalni model prenosa znanja

Vir: Parent, Roy in St. Jacques (2007: 83).

---

⁶³ Organizacija je sociokulturni sistem, ki je usmerjen v skupni cilj. Razlikujemo med gospodarskimi, političnimi in družbenimi organizacijami, med katere uvrščamo tudi izseljenske organizacije.

Najosnovnejši način učenja po tem modelu je učenje z opazovanjem oz. posnemanjem, ki se prične z izkušnjo. Učeči se subjekt opazuje ravnanje, delovanje in vedenja modela v določeni situaciji, se ob tem uči in naučeno posnema. Vendar pa se posameznik pri učenju običajno ne omejuje le na preprosto ponavljanje opazovanih dejavnosti oz. rutin, pač pa preko razmišljujočega opazovanja in refleksije, spoznanja aktivno oblikuje v logične sisteme oz. abstraktne koncepte, jih generalizira in nazadnje preizkuša v novih situacijah, kar pripelje do nove izkušnje.

Konkretna izkušnja, razmišljujoče opazovanje, abstraktna konceptualizacija in aktivno eksperimentiranje so ključne sestavine izkustvenega učenja po Kolbu (1984), ki v socialni interakciji, v organizirani obliki izobraževanja (formalni ali neformalni obliki) spodbuja refleksijo, posameznikovo vključenost v proces učenja (večja je njegova vključenost, tem intenzivneje doživlja in spoznava proces), povezovanje novih izkušenj in znanj s preteklimi in osredotočenost na nove zamisli. Teorija izkustvenega učenja, ki jo je razvil Kolb (1984) in nato dopolnil Jarvis (2006), se povezuje s teorijo biografskega učenja⁶⁴, ki učenje opredeljuje kot konglomerat med refleksivnim identitetnim delom, ki se dogaja ob transformacijah izkušenj, in prakso, ki se odvija v sociokulturnem okolju. Posameznik, ki se uči, ni pasiven v sprejemanju informacij, pač pa akter, ki je v refleksivnem odnosu do svojih praks (Kristensson Uggla 2008). Posameznik je zmožen spreminjati svojo prakso, ustvarjajoč nove vzorce mišljenja in čustvovanja tako, da oblikuje nove pomene, ne da bi pretrgal vezi s preteklostjo, temveč preko vzpostavitve aktivnega odnosa s preteklostjo. Pri tem ima pomembno vlogo pripovedovanje – ubeseditev izkušenj. Biografsko učenje ni proces, ki bi ekskluzivno potekal v posamezniku, pač pa se izkušnja in refleksija dogajata v družbenem kontekstu. V posameznikovem življenjskem svetu je vsaka izkušnja interpretirana v odnosu do širšega kulturnega okolja. Učenje se dogaja v interakciji in komunikaciji z drugimi in ga razumemo kot socialni proces (Alheit in Dausien 2002).

Pomembna značilnost biografskega učenja je implicitnost, saj velik del učenja v vsakdanjem življenju poteka na nezavedni ravni. Posledica tega dela učenja je tiho ali implicitno znanje (tacit knowledge), ki se izrazi v delovanju. V procesu biografskega učenja nastaja biografska zakladnica znanja, ki se je posameznik ne zaveda, dokler se v življenju ne znajde na križpotjih, kjer se odloča o zanj pomembnih stvareh. V takih obdobjih lahko prepozna velike zaloge

---

⁶⁴ Teorijo biografskega učenja natančneje predstavimo v poglavju Biografsko učenje.

neozaveščena znanja⁶⁵ in ga uporabi. Ko je tiho znanje s pomočjo refleksije prepoznano, ozaveščeno, »eksternalizirano«, gre za prenos tihega znanja v eksplicitnega. Z eksternalizacijo, ki jo vključuje eden najbolj znanih modelov prenosa znanja na področju managementa znanja avtorjev Nonake in Takeuchija (1995), postane znanje v različnih oblikah dostopno tudi drugim.

SECI⁶⁶ model prenos znanja sta razvila japonska ekonomista (Nonaka in Takeuchi 1995) in opisuje, kako se eksplicitno in implicitno znanje ustvarjata, prenašata in ponovno ustvarjata na ravni posameznika, skupin in organizacij. Čeprav je bil spiralni model oblikovan za namen poslovnih organizacij, je uporaben tudi v okviru drugih skupin in organizacij, na primer izseljenskih in izobraževalnih (Lin, Lin in Huang 2008; Yeh, Huang in Yeh 2011). Model SECI je sestavljen iz štirih načinov pretvorbe znanja: socializacije (implicitno v implicitno), eksternalizacije (implicitno v eksplicitno), kombinacije (eksplicitno v eksplicitno) in internalizacije (eksplicitno v implicitno) (Nonaka in Takeuchi 1995: 72).

Socializacija je proces izmenjave tihega znanja z opazovanjem, posnemanjem, prakso ter sodelovanjem v formalnih in neformalnih skupnostih (Yeh, Huang in Yeh 2011). Proces socializacije običajno poteka z osebnim stikom ali v virtualnem prostoru, v katerem lahko določena skupnost sodeluje na družbeni ravni. Primer takšnega prenosa znanja je mentorstvo kot sistem usposabljanja, v okviru katerega bolj izkušeni posameznik, mentor, prenaša svoje znanje in izkušnje na mentoriranca. Obenem pa mentorstvo predstavlja dvosmerni odnos, ki bogati oba akterja in v katerem obojestransko izmenjujeta ideje, poglede, razmišljanja.

Eksternalizacija je proces artikulacije tihega znanja v eksplicitne koncepte (prav tam). Ker je tiho, implicitno znanje močno internalizirano, je ta proces ključen za izmenjavo in ustvarjanje znanja. Kot je bilo že izpostavljeno, je implicitno znanje prepoznano in ozaveščeno s pomočjo refleksije in artikulirano preko naracije, pripovedovanja, dialoga, zato so primerna orodja, ki jih lahko uporabimo v procesu eksternalizacije, poglobljeni intervjuji, odprti vprašalniki, snemanje zaposlenih pri delu ipd. Ko je implicitno znanje eksternalizirano, sta omogočena prenos in reprodukcija tega znanja.

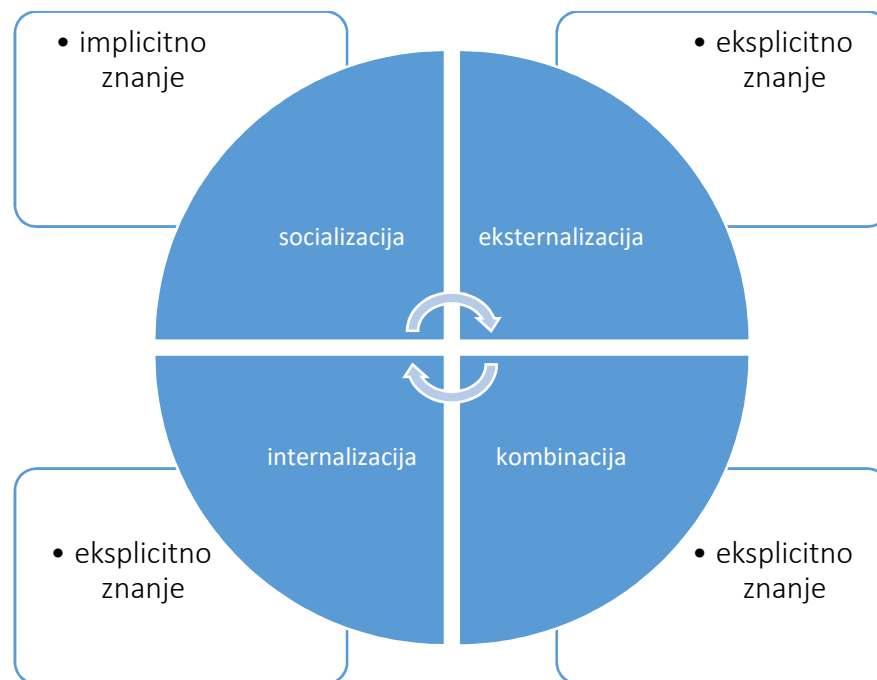
⁶⁵ Pri raziskovanju svojega učenja s pomočjo refleksivnih metod posameznik ugotovi, da se je v različnih okoliščinah naučil mnogo stvari, o katerih ni niti slutil, niti ni predvideval, da se jih bo naučil. Pojavile so se kot vzporedni rezultati.

⁶⁶ Ime izhaja iz kratic posameznih procesov – socialization, externalization, combination, internalization.

Kombinacija je proces povezovanja konceptov v sistem znanja (Yeh Huang in Yeh 2011; Nonaka in Takeuchi 1995). Povedano drugače, v tem procesu gre za zapis že izraženega znanja v novi obliki oz. formatu.

Internalizacija je proces utelešanja, ponotranjenja eksplicitnega znanja v tiho znanje (Nonaka in Takeuchi 1995). Ko posameznik usvoji neko eksplicitno znanje, ga shrani v svojo »bazo« tihega znanja, ki ga, ko je to potrebno, ponovno ozavesti in uporabi.

Slikovna ponazoritev 2: Spirala znanja, SECI model

Vir: Nonaka in Takeuchi (1995: 71).

Proces ustvarjanja znanja je v veliki meri odvisno od specifičnega konteksta, v katerem je znanje ustvarjeno, deljeno in uporabljeno. Ta kontekst je japonski filozof Kitaro Nishida (Nonaka, Peltokorpi in Tomae 2005: 31) poimenoval *ba*, ki ga lahko razumemo kot prostor oz. skupni okvir, v katerem se znanje ustvari, širi (prenaša) in uporablja na kontekstu primeren, ustrezen način. *Ba* ima kompleksno in nenehno spreminjajoče se naravo. Znotraj procesa ustvarjanja znanja je oblikovanje prostora *ba* ključno, saj zagotavlja energijo, kakovost in prostor za ustvarjanje znanja skozi spiralo znanja. Prostor *ba* se vzpostavi, ko se ustvarijo povezave med kontekstom, posameznikovim duševnim, virtualnim in/ali fizičnim dožemanjem in z ostalimi člani v posamezni organizaciji.

Znotraj procesa ustvarjanja znanja je pomemben kontekst – družbeni, kulturni, zgodovinski, ki zagotovi simbolno-emocionalno podlago za interpretiranje informacij in ustvarjanje pomenov. *Ba* je prostor, kjer se interpretirajo podatki, ki postanejo sprva informacije in nato znanje. *Ba* ne pomeni nujno fizičnega prostora, temveč je časovno-prostorska povezava, ki hkrati vključuje prostor in čas ter združuje fizični, virtualni in mentalni prostor (Nonaka, Peltokorpi in Tomae 2005: 31), v katerem je možna interakcija med posamezniki.

Če povzamemo, ustvarjanje znanja je dinamičen proces, ki ne poteka ekskluzivno v posamezniku, pač pa v sodelovanju in socialni interakciji v fizičnih, virtualnih in mentalnih prostorih znotraj družbenih, kulturnih in zgodovinskih kontekstov.

Poleg zgoraj opisanih modelov se v literaturi pojavljajo še številni drugi, eden izmed njih je **ciklični model prenosa znanja** (Tranfield, Denyer, Marcos in Burr 2004).

Slikovna ponazoritev 3: Ciklični model prenosa znanja

Vir: Tranfield, Denyer, Marcos in Burr (2004: 377)

Ciklični model prenosa znanja prikazuje štiri zaporedne faze, ki si stalno sledijo: ustvarjanje znanja, širjenje, sprejemanje in uporaba znanja. Vsako ustvarjeno (prepoznano, eksplicitno) znanje se v procesu prenosa znanja širi na ostale udeležence v procesu. Prejemniki morajo znanje sprejeti, saj ga le na ta način lahko uporabijo. Skozi uporabo znanja posamezniki pridobivajo nove izkušnje in (spo)znanja, jih naprej širijo in s tem neprekinjeno nadaljuje cikel (Tranfield, Denyer, Marcos in Burr 2004). Predstavljeni model prenosa znanja je bil razvit z namenom povezovanja in prenosa akademskega (eksplicitnega) znanja znotraj organizacij.

Model ne upošteva konteksta in okoliščin prenosa znanja ter različnih vrst znanja (implicitno, eksplicitno znanje).

Model za **prenos znanja z izseljencev in priseljencev na državo** za njen vsestranski razvoj, ki ga predlagamo in predstavljamo v nadaljevanju, vključuje pomembne elemente vseh zgoraj predstavljenih modelov.

Za proces prenosa znanja so potrebni **nosilci znanj**, ki so pripravljene svoja znanja deliti in jih identificirajo kot pomembna oziroma vredna prenosa. V primeru našega podoktorskega projekta so nosilci znanj slovenski izseljenci in priseljenci v Sloveniji, ki potrebujejo ustrezen **medij, kanal oz. vzpostavljeno infrastrukturo**, po kateri lahko svoja znanja prenašajo na **sprejemnika**. Ta je v primeru naše raziskave država,⁶⁷ Republika Slovenija, ki mora v nosilcih znanja (izseljencih in priseljencih) prepoznati potencial, ob tem pa jasno izražati nacionalne cilje in pričakovanja v odnosu do izseljencev in priseljencev, se z njimi povezovati in kontinuirano vzdrževati odnose. Poleg tega mora identificirati njihova znanja, ugotoviti, na koga je potrebno prenesti določeno znanje, omogočiti oz. vzpostaviti infrastrukturo – orodja za zajetje znanja in medij oz. kanal prenosa znanja ter vse faze prenosa znanja spremljati in evalvirati. Vsi naštetih elementi predstavljajo predpogoj za uspešen prenos znanja.

Prenos znanja je ciklični proces, ki se prične z učenjem oz. **ustvarjanjem znanja**. Učenje poteka v organiziranem okolju (formalno in neformalno izobraževanje) in v vsakdanjem življenju (priložnostno učenje). Rezultat učenja so eksplicitna in implicitna znanja: teoretično oz. konceptualno znanje (embrained knowledge), praktično oz. utelešeno (embodied knowledge), (socio)kulturno (encultured knowledge), vgrajeno (embedded knowledge), kodirano ali zapisano (encoded knowledge) in znanje o sebi (self-regulative knowledge). Proces učenja ob migracijah, strategije učenja in raznovrstna znanja, ki jih migranti formirajo ob tem, smo podrobno predstavili v poglavjih Biografsko učenje in Znanje.

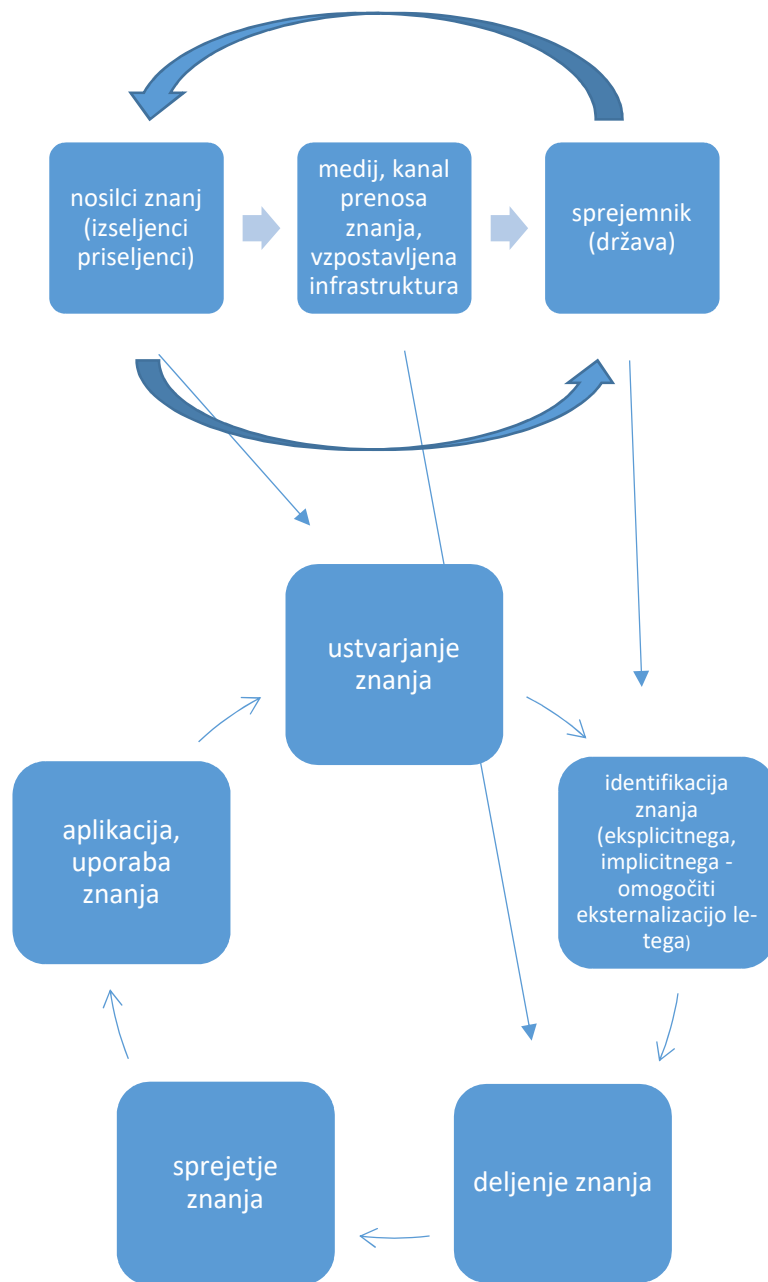
V drugi fazi, je potrebna **identifikacija znanja**, tako s strani nosilca, kot sprejemnika znanja. Oba deležnika v procesu prenosa znanja morata znanja prepoznati kot pomembna in vredna prenosa. V tej fazi mora sprejemnik identificirati znanje, ob tem pa upoštevati tako eksplicitno,

---

⁶⁷ Pri tem nimamo v mislih države le kot politične enote, pač pa tudi vse prebivalce, ki živijo na ozemlju Republike Slovenije.

kot implicitno ter omogočiti eksternalizacijo le-tega, in opredeliti kontekst, vpliv in uporabnost znanja, ki je vredno prenosa. Ugotoviti mora, kdo potrebuje določena znanja, zakaj so pomembna ter vzpostaviti pogoje (možnosti, priložnosti za prenos, vzpostavljena infrastruktura) za delitev znanja. Sledi faza **delitve oz. prenosa znanja**, pri čemer je potreben fizični, virtualni in mentalni prostor, v katerem je možna interakcija med posamezniki. Vendar pa ni dovolj, da je znanje le deljeno, pač je pomembno, da je **sprejeto in uporabljeno**. Pri uporabi znanja posamezniki pridobivajo nove izkušnje in ustvarjajo nove pomene in znanja, ki jih nato naprej širijo in s tem neprekinjeno nadaljujejo cikel prenosa znanja.

Slikovni prikaz 4: Model prenosa znanja z izseljencev in priseljencev na Republiko Slovenijo

Oblikovani model je prirejen po: Nonaka in Takeuchi (1995); Tranfield, Denyer, Marcos in Burr (2004); Parent, Roy in St. Jacques (2007).

Pridobivanje znanja ni proces, ki bi potekal v posamezniku ločeno od okolja, pač pa je znanje skonstruirano v družbenem kontekstu. Je zmes posameznikovih preteklih izkušenj, oblikovanih vrednot in prejetih informacij. Znanje nima nikoli dokončne oblike, saj mora človek vedno znova presoјati pomen dogodkov, družbenega konteksta in informacij, kar vodi do nastanka novega znanja. Pri presoјi človek uporablja svoje pretekle izkušnje in obstoječe znanje, kar dokazuje, da

je znanje posameznika intuitivno in osebno, kar se povezuje s Polanyijevo idejo osebnega znanja (1966). Znanja torej ni mogoče ločiti od konteksta ali posameznika in ga lahko opredelimo kot subjektivno kontekstualno konstrukcijo, kar se oddaljuje od konceptov, ki objektivizirajo znanje, kot sta denimo koncepta izmenjave znanja (knowledge sharing) ali kroženja znanja (knowledge circulation), ki se v literaturi pogostokrat uporabljata kot sinonim za prenos znanja (knowledge transfer). Glavna razlika med omenjenimi koncepti izhaja iz **osnovnega pogleda na znanje** – prva dva koncepta znanje opredelita kot objekt, ki se ga lahko deli, izmenja, kroži, med tem, ko se znanje v okviru koncepta prenosa znanja definira kot subjektivna konstrukcija – sprejemnik ga interpretira in konstruira glede na kontekst, v interakciji in komunikaciji z okoljem.

PRENOS ZNANJA V KONTEKSTU MIGRACIJ – MOŽNOSTI IN OVIRE

Na uspešnost prenosa znanja vplivajo številni dejavniki, od značilnosti posameznika (izobrazba, delovne izkušnje, osebnost), motivacijskih dejavnikov, do značilnosti nacionalne kulture (jezik, kolektivizem) in percepcije oz. odnosa do izseljencev in priseljencev. Na podlagi empirične študije Antal in Wang (2006) strneta najpogostejše dejavnike, ki ovirajo uporabo v tujini pridobljenega znanja, in sicer:

- pomanjkanje interesa, nezmožnost ali odpor migrantov, da bi doumeli pomen znanja, skonstruiranega v drugačnem (družbenem in kulturnem) kontekstu;
- odsotnost mehanizmov za aktivno zbiranje strokovnega znanja migrantov ter pretvorbo le-tega v aplikativno in funkcionalno znanje v novem kontekstu;
- pomanjkanje primernih delovnih mest, ki ustrezajo izkušnjam in strokovnemu znanju priseljencev/izseljencev. To je tudi eden izmed najpogostejše artikuliranih razlogov, zakaj izseljenci ostajajo v tujini.

V nadaljevanju bomo predstavili ovire in možnosti za prenos znanja, ki smo jih identificirali v naši raziskavi.

OVIRE PRI PRENOSU ZNANJA

Glede na to, da sta v prenos znanja vključena najmanj dva akterja, v naši raziskavi migrant (izseljenec/priseljenec) in Republika Slovenija, smo ovire identificirali na dveh ravneh – na ravni posameznika in države.

Ovire na ravni posameznika:

- **Pomanjkanje časa za prenos znanja.** Ena izmed največkrat omenjenih ovir pri prenosu znanja v naši raziskavi je bila prezaposlenost oz. pomanjkanje časa udeležencev raziskave. Glede na kasnejše odgovore v intervjuju oz. anketi smo ugotovili, da je bil velikokrat to le izgovor, s katerim so udeleženci raziskave prikrili dejanske ovire, zaradi katerih nimajo interesa za povezovanje z matično državo oz. prenos znanja. Vendar pa

to ni veljalo za vse. Veliko tistih, ki so kot oviro navajali pomanjkanje časa, so zaradi sodobnega načina življenja dejansko prezaposleni in preobremenjeni, da bi se lahko (bolj intenzivno in kontinuirano) povezovali z matično državo. Raziskava je pokazala, da se pri mlajših odraslih, ki so ustvarili družino, spremenijo prioritete in svoj razpoložljivi čas raje namenijo partnerjem in otrokom.

- **Pomanjkanje interesa.** V raziskavi je bilo pogostokrat izpostavljeno tudi pomanjkanje interesa, in sicer iz različnih razlogov – nekateri udeleženci raziskave preprosto ne vidijo smisla v prenosu znanja na matično državo, nekateri migranti pa se niti ne zavedajo, da so njihova znanja, spretnosti in izkušnje pomembne, uporabne in koristne. Poleg tega je velik delež znanja migrantov tihega, implicitnega oz. tacitnega, pogosto se ga niti ne zavedajo, kar predstavlja dodaten izziv pri prenosu znanja.
- **Pomanjkanje motivacije.** Motivacija je pojav, ki ga je težko opazovati, meriti ali nanj vplivati, zato smo se pri ugotavljanju motiviranosti v raziskavi zanašali na iskrenost pridobljenih odgovorov. Motivacijo za prenos znanja na matično državo bi na splošno lahko opredelili kot vse tisto, kar posamezniku daje spodbudo za učenje, povezovanje oz. socialno interakcijo, in kar vpliva na intenzivno in kontinuirano ohranjanje odnosa z matično državo, z namenom prenosa spretnosti, izkušenj, informacij, znanj. Raziskava je pokazala, da na motiviranost za prenos znanja vpliva več dejavnikov, in sicer: starost⁶⁸ (mlajši odrasli so bolj motivirani za prenos znanja), dolžina bivanja v tujini (tisti posamezniki, ki so v tujini krajši čas, so bolj motivirani za povezovanje z matično državo) in izobrazba (posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe so načeloma bolj motivirani za prenos znanja).
- **Odpor do sodelovanja z izvorno državo** smo zaznali predvsem v anketnih vprašalnikih, pri sogovornikih v intervjujih ni bil izražen. Raziskava je pokazala, da nekateri izseljenci do matične države gojijo velik odpor, bodisi zaradi pomanjkanja zaupanja bodisi zaradi slabih izkušenj v preteklosti. Nekateri anketiranci so izrazili precej negativna čustva do izvorne države, saj imajo občutek, da jih je »pustila na cedilu« in v slabi dolgoletni politiki, stanju v gospodarstvu, nezaposljivosti, korupciji, nepotizmu v državi vidijo razlog za svojo selitev.

---

⁶⁸ Podobno kažejo tudi raziskave o vključenosti v izobraževanje odraslih – motiviranost za vključevanje v organizirane oblike izobraževanja se spreminja v posameznih življenjskih obdobjih – udeležba zmeroma upada z naraščanjem starosti.

- **Jezikovna ovira**, s katero se soočajo predvsem priseljenci in potomci izseljencev, otežuje komunikacijo, socialno interakcijo in vključenost v delovno in družbeno okolje, s tem pa tudi prenos znanja.
- **Stereotipi**. Prenos znanja med migranti in nemigranti poteka tudi v smislu medkulturne komunikacije, simbolnega procesa, v katerem ljudje iz različnih kultur ustvarjajo skupne pomeni (Taylor in Osland 2015). Vendar pa je ustvarjanje skupnih pomenov težko, kadar obstajajo zakoreninjeni stereotipi o migrantih.
- **Družbeni položaj**, v smislu razreda, spola, etnične pripadnosti in migracijskega statusa, ki pomembno vpliva na migrantovo samo-percepcijo, samopodobo, samozaupanje, samozavest in dojetje vrednosti njegovega znanja, veščin in zmožnosti ter posledično na prenos znanja.

Najpogostejše ovire na nacionalni ravni:

- **Birokratske oz. zakonske ovire** preprečujejo sodelovanje pri prenosu znanja tudi najbolj motiviranim izseljencem/priseljencem. V raziskavi so bile največkrat izpostavljene administrativne ovire, povezane z/s:
  - **Vrednotenjem in priznavanjem** v tujini pridobljene izobrazbe pri ENIC-NARIC centru, pod okriljem MIZŠ⁶⁹, in vodi postopke vrednotenja izobraževanja, pretežno za namen vstopa na slovenski trg dela. Nekaj sodelujočih v raziskavi je izpostavilo dolgotrajnost postopkov (zakonski rok za izdajo mnenja je dva meseca), togost pri vrednotenju in nepriznavanje v tujini pridobljene formalne izobrazbe. Eden od anketirancev je zapisal: *»Da ne omenjam raznih dogodivščin s priznavanjem oziroma bolje rečeno nepriznavanjem tujih izobraževalnih programov po vrnitvi v Slovenijo, čeprav ljudje študiramo na mednarodno priznanih univerzah. V nekaterih aspektih je država povsem nepotrebno rigidna, kar ljudi lahko precej odvrne. Od kolegov z izseljenskimi izkušnjami pogostokrat slišim besedo razočaranje, ko se pogovarjamo o Sloveniji in možnostih, ki jih država ponuja ljudem s širokim spektrom izkušenj, znanja in dobrih praks, ki bi lahko obogatila našo državo, pa žal spuščamo priložnosti eno za drugo.«*

---

⁶⁹ MIZŠ – Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

V Sloveniji vrednotenje tujega izobraževanja ureja Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (2011).⁷⁰ Zakon ureja tudi postopke, po katerih poteka priznavanje v tujini pridobljene izobrazbe, merila za priznavanje in določa, kdo izvaja priznavanje tujega izobraževanja v primeru, ko želi povratnik ali priseljenc s spričevalom, pridobljenim v tujini, izobraževanje nadaljevati v Sloveniji ali se zaposliti. Ker je več anketirancev izpostavilo težave, povezane s priznavanjem v tujini pridobljene izobrazbe, smo opravili intervju z vodjo ENIC-NARIC centra, v katerem smo se želeli podrobneje seznaniti s postopki vrednotenja ter z razlogi za zavrnitev vloge oz. nepriznavanje v tujini pridobljene izobrazbe. Sogovornica nam je pojasnila, da med 3-5% vlog na leto ne ovrednotijo in so imetnikom o tem izdana obvestila. Najpogostejši razlogi za zavrnitev vlog so v primerih, ko ne gre za formalno izobraževanje, kadar država, kjer se je izobraževanje odvijalo, ne priznava kvalifikacij ali institucij kot del njenega formalnega izobraževalnega sistema, izobraževanje ni usklajeno z zakonodajo države izvora, gre za poklicna usposabljanja in drugo. Približno enak je odstotek vlog na leto, v katerih je izobraževanje sicer priznано kot del tujega šolskega sistema, vendar pa ni primerljivo po ravni, stopnji oz. vrsti izobrazbe glede na slovenski izobraževalni sistem, ker obstajajo razlike. To pomeni, da zaključena formalna izobrazba, pridobljena v drugi državi, v Sloveniji praviloma nima enake vrednosti, predvsem v primerih zaključenih izobraževalnih programov, ki niso del javno-veljavnega formalnega izobraževalnega sistema v Sloveniji. Tako se denimo anketirancu, ki je formalno izobraževanje za poklic pilota zaključil v tujini, v Sloveniji njegova izobrazba ne (more) ovrednoti(ti).

- **Ustanovitvijo podjetja** (bodisi za izseljence, ki bi se želeli vrniti, bodisi za priseljence, ki bi v Sloveniji želeli ustanoviti podjetje) ter ovire, povezane s

- **sistemom SICRIS in COBISS** (Kooperativni online bibliografski sistem) in **kvantitativno ocenjevanje** (točkovanje) znanstvene uspešnosti v Sloveniji, ki onemogočajo prijavo na razpise raziskovalcem in predavateljem iz tujine. Kandidati iz tujine se na slovenske razpise in delovna mesta namreč ne morejo prijaviti, saj je točkovanje na podlagi SICRIS in COBISS omogočeno le raziskovalcem, ki delujejo v Sloveniji.

- **Odsotnost sistema za spremljanje kvalitativnih značilnosti izseljevanja.** Selitveno gibanje prebivalstva, priseljevanje, izseljevanje in gibanje po državi v kvantitativni obliki spremlja

---

⁷⁰ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5284> (25. 4. 2022)

Statistični urad Republike Slovenije (SURS). Enota opazovanja so selivci – osebe, ki so v referenčnem obdobju (koledarsko leto) spremenile naselje ali državo običajnega prebivališča, kar ugotavljajo na osnovi prijavljenega prebivališča. Vendar pa statistični prikazi niso povsem verodostojni, saj ne zajemajo tistih priseljenih in izseljenih, ki svojega prebivališča iz različnih razlogov ne prijavijo na upravni enoti. To dokazuje tudi naša raziskava, v kateri so nekateri sogovorniki priznali, da imajo po dolgoletnem življenju v tujini svoje stalno prebivališče še vedno prijavljeno v Sloveniji. Poleg tega statistični podatki ne odgovorijo na vprašanja, zakaj se je posameznik odselil, v kakšnih okoliščinah, kam, in ali gre za enkratni življenjski dogodek, za začasno ali krožno migracijo. Ob odsotnosti razumevanja razlogov izseljevanja država ne more oblikovati primernih politik za preprečevanje izseljevanja oz. spodbujanje vračanja izseljencev. Poleg tega ob odsotnosti informacij, kdo se izseljuje in kam, brez baze kontaktnih podatkov država ne more vzpostaviti komunikacije z izseljenci. Večina udeležencev v raziskavi je izpostavilo, da je edini stik, ki ga imajo z matično državo, preko Davčne uprave RS in Državne volilne komisije. Sogovorniki, ki so se selili zaradi študija in bili prejemniki štipendije Ad futura in Erasmus, so izpostavili, da jih po selitvi iz države s strani Javnega štipendijskega, razvojnega, invalidskega in preživninskega sklada RS nikoli niso kontaktirali, kljub temu, da so jim bili na voljo njihovi kontaktni podatki.

- **Pomanjkanje interesa, informacij in pobud s strani RS za sodelovanje.** Udeleženci v raziskavi so izpostavili pomanjkanje jasnega sporočanja nacionalnih pričakovanj in ciljev v zvezi z izseljenci in priseljenici. Prav tako so kot oviro izpostavili nejasno nacionalno izražanje, katero znanje ali spretnosti je potrebno prenesti. Izseljenci so izpostavili, da pogrešajo nacionalno vizijo, kako bi jih matična država pravzaprav vključila v svoje delovanje. Veliko jih je namreč izrazilo željo po sodelovanju z Republiko Slovenijo, vendar niso vedeli, kako. Sodelovanja z matično državo bi morala biti spodbujana s strani države in bolj transparentna – ne le intelektualci in iskan, izobražen kader, pač pa vsi izseljenci, ki bi si želeli sodelovati in/ali vrniti, bi morali imeti na voljo informacije o možnostih sodelovanja.
- **Percepcija izseljencev in priseljencev s strani države.** Za uspešen prenos znanja je pomembna izgradnja pozitivnih percepcij izseljencev in priseljencev kot del slovenskega naroda in aktivna partnerja pri doseganju vsestranskega (gospodarskega, tehnološkega, družbenega, kulturnega,...) razvoja države. Udeleženci raziskave so navajali, da vidijo

težavo v tem, da država v njih ne vidi potenciala. Težavo vidijo tudi v tem, da je sodelovanje z nekateri izseljenci in priseljenci bolj zaželeno kot z drugimi. To lahko potrdimo z dejstvom, da se v strateških, političnih in zakonodajnih dokumentih izpostavlja predvsem želja po sodelovanju predvsem z znanstveniki, naša podoktorska raziskava pa skuša dokazati, da so vsi migranti nosilci in ustvarjalci znanj, ne le vrhunski strokovnjaki. Tako priseljenci, kot izseljenci imajo dragocena znanja, vredna prenosa.

- **Odnos do izseljevanja, izseljencev.** Udeleženci v raziskavi, izseljenci so izpostavili negativen odnos, ki je do njih izražen v slovenskem javnem diskurzu. V njem so obravnavani bodisi kot žrtve (*»Ubogi oni, morali so oditi s trebuhom za kruhom!«*⁷¹) bodisi kot narodni izdajalci. Veliko udeležencev v raziskavi je menilo, da Slovenija drži diasporo na varni razdalji. Eden od njih je to povzel s stavkom, ki ponazarja ta odnos: *»Slovenci v tujini naj ostanejo tam, kjer so in še naprej plešejo svojo folkloro.«*⁷²
- **Odnos do priseljevanja, priseljencev.** V Evropi se v zadnjih nekaj desetletjih povečuje število zakonitih in nezakonitih migracij, beguncev, prosilcev za azil, gostujočih in napotениh delavcev. Zaradi tega so številni prebivalci, ki se bojijo morebitnih negativnih posledic priseljevanja, in ki se s strani priseljencev počutijo ogrožene, razvili negativen odnos do priseljevanja, priseljencev. Stereotipno prepričanje, da priseljenci »kradejo službe« se je povečalo po recesiji oz. gospodarski krizi leta 2008. Od tedaj se krepi odpor proti priseljevanju, saj večinsko prebivalstvo priseljence krivi za povečano nezaposlenost. Kot protiargument temu prepričanju lahko izpostavimo, da so priseljenci v resnici težje zaposljivi ali težje najdejo svoji izobrazbi in izkušnjam primerno zaposlitev, nemalokrat postanejo žrtve sive ekonomije oz. »dela na črno«, kar dokazujejo številne raziskave, med njimi tudi naša. Večina sogovornikov priseljencev v naši raziskavi je bila višje izobražena⁷³, a so se bili zaradi brezposelnosti in neuspešnega iskanja zaposlitve primorani samozaposliti.

V javnem diskurzu umanjka pogled na migracijo in migrante kot dolgoročno gospodarsko priložnost za evropski narod pri premagovanju težav v zvezi s starajočo se delovno silo. Poleg tega migranti pospešujejo pretok znanja in informacij, družbam

---

⁷¹ Izjava anketiranca.

⁷² Izjava anketiranca.

⁷³ Večina ima dokončano univerzitetno izobrazbo, magisterij ali doktorat znanosti.

pomagajo razumeti različna geografska, družbena in kulturna okolja, izboljšujejo učinkovitost internacionalizacije in krepijo družbena omrežja.

Kljub zgoraj predstavljenim oviram je potrebno poudariti, da so v zadnjih letih opazna večja prizadevanja za krepitev odnosov in sodelovanja RS z izseljenci, tudi na področju kroženja (ne pa tudi prenosa) znanja, zlasti preko sofinanciranja društva VTIS⁷⁴ in ameriško-slovenske izobraževalne fundacije ASEF. Društvo in fundacija povezujeta mrežo slovenskih strokovnjakov, ki so se izobraževali in/ali živijo v tujini, organizirata dogodke in skrbita za posredovanje koristnih informacij o (izobraževalnih) priložnostih v tujini. Vendar pa Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki skrbi za vzdrževanje in krepitev odnosov s slovensko manjšino v sosednjih državah ter s slovenskimi zdomci in izseljenci po svetu, s financiranjem omenjenih združenj preлага odgovornost za povezovanje z izseljenci in prenos znanja na omenjena akterja. Ob tem pa je potrebno poudariti, da sta omenjeni združenji precej zaprti skupnosti, ki povezujeta le določeno skupino ljudi – tiste, z opravljenim (najmanj) visokošolskim študijem oziroma raziskovalnim programom v tujini, štipendiste – slovenske in ameriške študente, njihove univerzitetne in industrijske mentorje v Sloveniji in ZDA, med tem, ko sta za širšo zainteresirano javnost v Sloveniji relativno zaprti. Poleg tega obstaja mnogo slovenskih strokovnjakov in akademikov, živečih v tujini, ki iz takšnih ali drugačnih razlogov niso vključeni v omenjenih skupnosti, nekateri z njunim delovanjem sploh niso seznanjeni, med njimi tudi nekaj sogovornikov iz naše raziskave. Za bolj uspešen prenos znanja bi bilo pomembno, da bi RS prevzela vlogo matice, koordinatorke vseh Slovencev v tujini, ne glede na njihovo stopnjo formalne izobrazbe, omogočila prenos izkušenj, informacij, znanja in jih kot aktivne partnerje vključila v razvoj države.

Na drugi strani pa bi morala prepoznati tudi potencial, ki ga prinašajo priseljenci, njihov intelektualni in družbeni kapital ter kulturne in socialne zmožnosti. Vendar pa se s priseljevanjem v Slovenijo na ravni države ukvarjajo Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za zunanje zadeve, Urad vlade za oskrbo in integracijo migrantov in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, in sicer le na ravni:

- urejanja dokumentacije za vstop in prebivanje v RS;

---

⁷⁴ VTIS – V tujini izobraženi Slovenci.

- sprejema, oskrbe in nastanitve prosilcev za mednarodno zaščito;
- odločanja v postopkih za priznanje mednarodne zaščite;
- zagotavljanja programov vključevanja in programe pomoči pri vključevanju v slovensko družbo za osebe s priznано mednarodno zaščito in državljanom tretjih držav in za tujce, ki niso državljani EU;
- vključevanja otrok, učencev in dijakov v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem.

Umanjka pa vzpostavljanje spodbudnega okolja (na nacionalni ravni) za **privabljanje talentov iz tujine, vključevanje priseljencev v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje v Sloveniji ter ozaveščanje lokalnega prebivalstva o vključevanju kot dvosmernem procesu.**

VZPOSTAVLJANJE MOŽNOSTI ZA PRENOS ZNANJA (KONKRETNI PREDLOGI)

Zgoraj smo predstavili najpogosteje izpostavljene ovire na ravni posameznika in države, v nadaljevanju pa bomo prikazali raznolike predloge za vzpostavljanje možnosti za prenos znanja, ki so jih izpostavili udeleženci raziskave. Ti vključujejo **konkretne predloge** za doseganje učinkovitejšega sodelovanja in komunikacije z izseljenci, kratkotrajnih vrnitev, povratnih migracij in uspešnejšega upravljanja priseljevanja. Večina predlogov predstavlja konkretne rešitve za zgoraj obravnavane ovire pri prenosu znanja.

- **Digitalna platforma.** Največkrat izražen predlog udeležencev raziskave je bila vzpostavitev digitalne platforme, ki bi povezovala vse Slovence – tiste, ki živijo v Sloveniji, kot izven njenih meja. Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je nedavno posodobil in osvežil spletno stran <https://slovenci.si/>, ki nudi informacije o slovenskih skupnosti v zamejstvu in po svetu. Vendar pa je spletna stran le enosmerno komunikacijsko orodje, ki ni interaktivno, ne omogoča mreženja, komuniciranja in povezovanja. Digitalna platforma bi morala povezovati ljudi v forumu, kjer bi Slovenci z ene in druge strani meje delili ideje, povabila za sodelovanje na projektih, znanja, izkušnje, poslovne ideje, predloge za poslovna sodelovanja, izdelke in storitve, kar bi olajšalo prenos znanja. Platforma bi bila namenjena vsem Slovencem, tako posameznikom, kot skupinam (npr. društvom, fundacijam ipd.), ki bi lahko s svojim

znanjem, izkušnjami, idejami in projekti prispevali k razvoju države, ne glede na formalno izobrazbo in ne glede na to, kje živijo in delajo. Poleg foruma, ki bi omogočal neposredno interakcijo med ljudmi, bi platforma nudila rubriko, kjer bi izobraževalne, raziskovalne inštitucije, organizacije, podjetja objavljala ponudbe za projektno, kratkotrajno ali dolgotrajno sodelovanje in prenos znanj. Poleg tega bi platforma omogočala virtualna srečanja, prenose razprav, spletne konference, simpozije, predstavitve posameznih uspešnih podjetnikov, strokovnjakov, karijerne dneve, katerih cilj bi bil povezati vodilna slovenska podjetja, ki imajo zaposlitvene priložnosti za (slovenske) talente iz tujine ipd. Prav tako bi zagotavljala informacije o dejavnostih slovenskih kulturnih društev po svetu, jih medsebojno povezovala, ter nudila centralizirane informacije za izseljence in priseljence, ki načrtujejo vrnitev/selitev v Slovenijo ter omogočala podporo pri postopkih urejanja dokumentov.

- **Potrebno je ustvariti priložnosti za interakcijo med državo in izseljenci/priseljenci.** Potrebna je vzpostavitev dejanske vključenosti in sodelovanja, kot so na primer posvetovalni sestanki, na katerih lahko prispevajo svoje znanje in izkušnje vladnim svetovalnim organom, povabilo k sodelovanju v odborih, komisijah, strateških svetih, razvojnih procesih ipd. Kot primer dobre prakse lahko navedemo ustanovitev Strateškega sveta za digitalizacijo (2021), v katerega so bili vključeni tako domači strokovnjaki, izseljenci in priseljenci.
- **Mrežni dogodki za različne ciljne skupine in sektorje,** za strokovnjake, podjetnike, gospodarstvenike iz Slovenije in Slovence v tujini in za mlade, ki so pravkar končali študij v tujini. Cilj mrežnih dogodkov bi bila izmenjava znanj, izkušenj, spoznavanje in vzpostavljanje možnosti za sodelovanje, promocija zanimivih delovnih mest, ki bi mlade pritegnila in motivirala, da ostanejo oz. se vrnejo v Slovenijo, hkrati pa bi bil cilj teh dogodkov (pri)vbati tudi mlade talente iz tujine. Nekaj podobnih mrežnih dogodkov se je v preteklosti v Sloveniji že odvilo, vendar pa širša zainteresirana javnost o njih ni bila seznanjena.
- **Prenos znanja v obliki obiskov, kratkotrajnih vrnitev in virtualnih vrnitev, z uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije.** Najpogostejše oblike prenosa znanja, ki so jih sogovorniki omenjali, so: konference, raziskovalno in projektno sodelovanje, gostujoča predavanja (v živo in spletnem okolju), seminarji za strokovnjake doma in v diaspori. Pri tem so poudarili, da je potrebno povezovanje Slovencev na eni in drugi strani meje, ni

dovolj, da znanje »kroži« le med izseljenci znotraj zaprtih skupnosti. Pomemben je prenos znanja, ki ne vključuje zgolj delitve (eksternaliziranega, objektiviziranega, brezosebnega) znanja, pač pa tudi sprejetje, uporabo znanja ter ustvarjanje novih pomenov in izkušenj, kar vodi v ustvarjanje novega znanja. To bi lahko dosegli preko več kratkotrajnih obiskov za raziskovalce in pedagoške delavce (npr. možnost predavanja in raziskovanja znotraj krajšega časovnega obdobja), predavanj za slovenske študente na daljavo, z uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije ali večletnega znanstvenega ali pedagoškega sodelovanja.

- **Programi mentorstva in coachinga.** Pri mentorstvu ne gre le za prenos znanj, veščin in izkušenj s strani starejših, izkušenejših na mlajše, pač pa gre za odnos, v katerem se obojestransko izmenjujejo ideje, pogledi, razmišljanja. Program mentorstva svojim članom omogočata združenji ASEF in VTIS, in sicer za tiste mlade, ki načrtujejo začetek ali nadaljevanje študija v tujini. Program mentorstva, ki ga predlagamo na podlagi opravljene raziskave, bi moral delovati širše, na nacionalni ravni. V okviru zgoraj omenjene platforme bi spodbujal in omogočil prenos veščin, znanja s strokovnjakov v izseljenstvu, kot cenjenih partnerjev za nacionalni razvoj, na zaposlene v vladnih institucijah. Poleg tega bi povezoval študente, raziskovalce in akademike, pa tudi podjetnike, kulturnike, ki bi si delili karijerne nasvete, znanje in izkušnje.
- **Medresorsko povezovanje med ministrstvi in uradi, pristojnimi za izseljenstvo in priseljenstvo.** Potrebno bi bilo vzpostaviti sodelovanje in izmenjavo informacij med Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Ministrstvom za zunanje zadeve in drugimi ministrstvi, pristojnimi za sodelovanje z izseljenci, ter konzularnimi uradi v tujini. Izseljenci v raziskavi so izpostavili, da je premalo medresorskega povezovanja, kar povzroča razpršenost informacij. Podobno so poudarili priseljenci. Izpostavili so težave z razpršenostjo informacij, dolgotrajnost postopkov in nefleksibilnost zaposlenih na Oddelkih za tujce na upravnih enotah. Predlagajo zbrane koristne informacije v več jezikih, ki bi olajšale in skrajšale postopke v zvezi s priseljevanjem v Slovenijo in/ali živo zagotavljanje informacij, ki so potrebne tujcem za njihovo vključitev v slovensko družbo.
- **Vzpostavitev sistema za spremljanje kvalitativnih značilnosti izseljevanja ter vzpostavitev in vodenje evidence (baze podatkov) izseljenih oseb.** Z upoštevanjem Zakona o varstvu podatkov bi Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu kontaktne podatke izseljenih oseb lahko pridobil z njihovim soglašanjem oz. privolitvijo. To bi lahko dosegel

na različne načine. Nekatere države kontaktne podatke izseljencev pridobivajo preko registracije na spletnih straneh ministrstev oz. uradov, pristojnih za izseljenstvo, kjer soglašajo, da se njihovi osebni podatki lahko uporabijo za pošiljanje e-novic, izseljenskega e-časopisa, biltena in kontaktiranja po e-pošti. Nekatere države v procesu izseljevanja svojim državljanom nudijo brezplačno informativno podporo in na ta način pridobijo kontaktne podatke in informacije o tem, kam in zakaj se ljudje selijo. Podoben sistem pridobivanja podatkov o vzrokih za selitev in vodenje evidence oz. baze podatkov o izseljenih osebah bi lahko vzpostavila tudi Republika Slovenija oz. Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, kar bi omogočilo pregled o tem, zakaj in kam se ljudje selijo, koliko ljudi se dejansko izseli v posameznem letu (vključno s tistimi, ki uradno ne spremenijo prebivališča), in ali se vračajo. Poleg tega bi baza kontaktnih podatkov omogočila **neposreden stik z izseljenci**, kar bi omogočilo vpogled v to, kakšne so njihove potrebe, kakšne vrste storitev bi potrebovali, kje in kako pridobivajo informacije in kako ohranjajo vezi s svojo matično državo.

- **Sprememba odnosa do izseljencev in priseljencev.** Negativen odnos do priseljencev in izseljencev je bil že omenjen med ovirami za prenos znanja, zato ga navajamo tudi med možnimi rešitvami. V raziskavi, tako v intervjujih, kot anketah, so sodelujoči poudarjali, da izseljence v Sloveniji dojemajo kot narodne izdajalce, priseljence pa kot konkurente na trgu dela, nižje izobražene in kvalificirane, izkoriščevalce socialne pomoči, nagnjene h kriminalnim dejanjem. Priseljenci, sodelujoči v raziskavi, so imeli kljub omenjenim stereotipom načeloma pozitivne izkušnje s Slovenci, stereotipov in diskriminatornega odnosa so bili največkrat deležni s strani javnih uslužbencev – od zaposlenih na upravnih enotah, uradih in pisarnah.

Možnost za prenos znanja so migranti videli v spremembi odnosa do njih in v preseganju stereotipov in predsodkov do priseljevanja in izseljevanja. Izpostavili so, da bi jih morali dojemati kot ambasadorje znanosti, kulture, jezika, športa, turizma, raziskovanja, poslovanja, podjetništva, vsakdanjega življenja, gastronomije itd., in kot koristen povezovalni člen med izvorno in novo državo. Menimo, da se sprememba odnosa do priseljevanja in izseljevanja lahko doseže z vključevanjem tematike izseljevanja in priseljevanja v slovenski izobraževalni sistem, s spoznavanjem zgodovine slovenskega izseljenstva v šolah, spoznavanjem življenjskih zgodb migrantov in bolj pozitivnim javnim diskurzom do izseljevanja in priseljevanja.

Glede na negativne izkušnje so migranti (tako izseljenci, kot priseljenci) predlagali tudi medkulturna izobraževanja, v okviru katerih bi razvijali medkulturne zmožnosti pri vseh tistih uslužbencih, ki delajo s priseljenci in izseljenci. To so zaposleni na upravnih enotah, davčnih uradih, bankah, Zavodih za zaposlovanje, v kadrovskih službah, izobraževalnih in zdravstvenih ustanovah ipd.

- **Strategija vračanja študentov in podoktorskih raziskovalcev v Slovenijo.** Raziskava je pokazala, da največja verjetnost za povratno migracijo obstaja neposredno po zaključku študija oz. podoktorskega izpopolnjevanja mladih izseljencev. Zaposlitev za nedoločen čas, nakup nepremičnine, oblikovanje družine, vstop otrok v izobraževalni sistem, nova socialna mreža so le eni izmed številnih zaviralnih dejavnikov, ki preprečujejo povratek mladih izseljencev. Zato jih je potrebno privabiti neposredno po zaključku njihovega izobraževanja oz. izpopolnjevanja v tujini, z različnimi spodbudami, kot so promocije zanimivih delovnih in raziskovalnih priložnosti, pozitivne spodbude za zaposlovanje, ter ukrepi, ki bodo mladim (družinam) olajšale nakup ali najem stanovanjske nepremičnine.
- Za **odpravljanje administrativnih ovir**, ki se pojavljajo pri vrednotenju v tujini pridobljene izobrazbe pri ENIC-NARIC centru, postopkih v zvezi z ustanavljanjem podjetja ter s sistemom SICRIS in COBISS, so sodelujoči v raziskavi predlagali sledeče rešitve:
  - **Prožnost v postopku priznavanja in vrednotenja formalnega izobraževanja**, pridobljenega v tujini in iskanje rešitev za vrednotenje zaključenih izobraževalnih programov, ki niso del slovenskega javno-veljavnega formalnega izobraževalnega sistema. Potrebno je **okrepiti procese vrednotenja in priznavanja ne le formalno pridobljenih znanj, pač pa tudi neformalno in priložnostno pridobljenih znanj**. V prejšnjih poglavjih smo prikazali raznovrstnost znanj, ki jih pridobijo ljudje z izkušnjo migracije – v formalnih, neformalnih in informalnih procesih učenja. Če so ljudje vključeni v proces priznavanja neformalno in priložnostno pridobljenih znanj, lažje uresničijo svoj potencial, kar ne velja le za povratnike, pač pa tudi za priseljence. Na ta način lahko lažje prispevajo k dobrobiti družbe, kot če bi njihov potencial ostal skrit in nerealiziran. Poleg tega so tisti, ki se vključijo v proces vrednotenja in priznavanja, kadar je njihovo znanje prepoznano in cenjeno, bolj motivirani za prenos znanja in nadaljnje učenje.
  - **Oblikovati podjetjem prijazno okolje:** skrajšanje in poenostavitev postopka ustanovitve podjetja, informacijska in svetovalna podpora, spodbujanje podjetništva, pomoč pri inovativnih poslovnih idejah in ustvarjanju visoke dodane vrednosti ter ustvarjanje

ugodnega okolja za gospodarsko dejavnost, pomoč mladim podjetnikom, povečanje ukrepov za prepoznavanje, vzdrževanje in privabljanje ustvarjalnih in inovativnih talentov. To so le nekatere od številnih možnosti, ki bi pripomogle k izboljšanju poslovnega okolja.

- **Omogočanje vnosa bibliografije v SICRIS in COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve.** Kot je bilo že izpostavljeno med birokratskimi ovirami pri prenosu znanja, v Sloveniji za namen spremljanja in vrednotenja uspešnosti znanstveno-raziskovalnega dela delujeta sistema SICRIS in COBISS. Vendar pa je točkovanje na podlagi omenjenih sistemov omogočeno le raziskovalcem, zaposlenim v Sloveniji, kar onemogoča prijavo na razpise in delovna mesta slovenskim kandidatom iz tujine. Udeleženci v raziskavi predlagajo, da država bodisi poskrbi za pokritje stroškov vpisa vsem tistim znanstvenikom oz. raziskovalcem, ki bi si želeli prijaviti na domače razpise in/ali delovna mesta bodisi postopno opusti uporabo točkovnega sistema za vrednotenje znanstveno-raziskovalne in pedagoške dejavnosti.
- **Promocija podjetništva in Slovenije kot zeleno, aktivno in zdravo destinacijo sveta** za spodbujanje povratništva in priseljevanja. Prednosti, ki jih slovenski izseljenci vidijo v življenju v Sloveniji, so: kvaliteten izobraževalni sistem, dostopno in kvalitetno zdravstvo (z izjemo dolgih čakalnih dob in pomanjkanja zdravnikov), dolžina plačanega dopusta, prijazna država do mladih družin (plačan materinski, starševski in očetovski dopust), bogata kulturna dediščina, biotska raznovrstnost, varnost in mir, čisto okolje, jezikovna raznolikost, raznolika in kvalitetna prehrana, majhnost države (bližina hribov, smučišč, morja).
- **Povečati zaupanje v znanost.** Potrebna bi bila promocija uspehov raziskovalnih in izobraževalnih institucij in mednarodnega sodelovanja. Širiti bi bilo potrebno pozitivne zgodbe, zgodbe o uspehih slovenskih študentov, diplomantov, znanstvenikov in raziskovalcev.
- **Privlačni študijski programi, ki bi privabili študente in predavatelje iz tujine (slovenske in tuje).** Vključevanje študentov in predavateljev iz tujine je eden ključnih mehanizmov za uspešno internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva, kjer precej zaostajamo za drugimi evropskimi državami. Če želi država privabiti študente in predavatelje iz tujine, tako slovenske, kot tuje, morajo slovenske Univerze ustvariti boljše in privlačnejše študijske programe, primerljive z drugimi univerzami v regiji. Za to bi bila potrebna

krepitev sodelovanja in povezovanja znanstveno-raziskovalnega in podjetniškega sektorja ter spodbujanje delovnih praks na vseh stopnjah študija. Povečati bi bilo potrebno zaposljivost diplomantov. Študijski programi bi morali biti zastavljeni tako, da so diplomanti zaposljivi že po prvi bolonjski stopnji študija. Povečati bi bilo potrebno prožnost oziroma fleksibilnost študijskih programov, ki naj se stopnjuje z vsako naslednjo stopnjo izobraževanja. Prožnost pomeni široko zastavljen študij, s postopnim večanjem števila izbirnih in zmanjšanjem števila obveznih predmetov, kar študentom omogoča prilagoditev študija lastnim interesom. Večja prožnost pomeni tudi večjo fleksibilnost kurikulumov z vabljenimi predavatelji iz drugih strok in/ali zasebnega sektorja.

- **Strategija diaspore** kot eksplicitna in sistematična politična iniciativa, ki je usmerjena k razvoju in upravljanju odnosov z izseljenci. Strategija diaspore pomeni konkretno vizijo, načrt, z zastavljenimi kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji, kako bo država sodelovala z izseljenci, se zavzemala za prenos znanja in omogočila priložnost za vključevanje v ta proces vse izseljence ter jih povezala s prebivalci Slovenije. Država lahko vključenost diaspore spodbuja preko podpore izseljenskim omrežjem (društvom, fundacijam, združenjem), vzpostavitve komunikacijskih kanalov za neposredno interakcijo in ustvarjanja spodbudnega okolja za kratkotrajne vrnitve oz. povratne migracije.
- **Strategija priseljevanja.** Dobro upravljanje migracij lahko prinese velike razvojne koristi za državo. Migranti v državo prinašajo svoja znanja, izkušnje, spretnosti, ki jih v novem okolju nadgrajujejo. Predstavljajo povezovalni člen med izvorno in novo državo, posledično odpiranje možnosti tujih naložb, poslovnih in trgovinskih povezav. Zato je v interesu držav izvora migrantov in ciljnih držav, da si s sodelovanjem zagotovijo največje možne razvojne koristi, ki jih prinaša prenos nakazil, znanja in inovacij. Priseljenci lahko pomagajo pri krepitvi dialoga in sodelovanja med državami izvora in namembnimi državami, pa tudi zasebno-javna partnerstva za vključevanje migrantov podjetnikov ter malih in srednjih podjetij v trgovino, naložbe ter prenos znanj in spretnosti. Poleg gospodarskih koristi vidimo prednosti migracij tudi na drugih področjih – v izgradnji večkulturne, večjezične družbe, temelječe na medsebojnem spoštovanju, spoštovanje raznolikosti, materializacijo evropskih vrednot, medkulturno sodelovanje in učenje. Dobro upravljane migracije so torej koristne, zato potrebujemo jasno strategijo priseljevanja, ki bi vključevala analizo trga delovne sile in jasno vizijo o tem, kako

privabiti talente in delovno silo, ki jo država potrebuje, kako zagotoviti hitre in učinkovite postopke za ugotavljanje upravičenosti do mednarodne zaščite in kako vzpostaviti učinkovitejšo infrastrukturo za izvajanje integracijskih ukrepov. Področje integracije je namreč potrebno obravnavati večplastno, celostno in dolgoročno.

V tem poglavju smo najprej izpostavili ovire na ravni posameznika in države, ki preprečujejo uspešno interakcijo med njima in zaviralno vplivajo na prenos znanja. V nadaljevanju smo predstavili konkretne predloge za doseganje učinkovitejšega sodelovanja, kratkotrajnih vrnitev, povratnih migracij na eni strani, ter vzpostavljanje prijaznejših in manj zbirokratiziranih pogojev za priseljevanje, uspešnejšega izkoriščanja potenciala priseljencev in upravljanja priseljevanja. V nadaljevanju bomo predstavili javne politike in strategije **prenosa znanja, sodelovanja in utrjevanja odnosa** z izseljenci na izbranih držav – Slovenije, Irske, Italije in Bosne in Hercegovine.

Fotografija 9

Vir: <https://www.consultationmanager.com/what-is-internal-team-knowledge-sharing/>

ANALIZA POLITIK IN STRATEGIJ ZA UTRJEVANJE ODNOSA Z IZSELJENCI V IZBRANIH DRŽAVAH

Pojem migracije je v zadnjih dveh desetletjih dopolnila in razširila kategorija transnacionalnosti, ki jo razumemo kot »mnogovrstne vezi in interakcije, ki povezujejo ljudi /.../ onkraj meja nacionalnih držav« (Vertovec 1999: 447). Doprinos nove paradigme k preučevanju migracij označuje premik od razumevanja migracij kot dejanj izselitve in naselitve k dinamičnemu in fluidnemu procesu vzdrževanja mnogovrstnih vezi in interakcij, ki povezujejo ljudi ali institucije onkraj meja nacionalnih držav (prav tam). V tem pogledu so transnacionalne migracije vzorci migracij, kjer se sicer ljudje še vedno premikajo preko državnih meja, se naselijo in vzpostavijo socialne vezi v državi naselitve, hkrati pa vzdržujejo aktivne vezi z območjem izvora (Glick Schiller in Fouron 1999). Takšen paradigmatski premik je pripeljal do raziskav organiziranosti migrantov in vloge izvorne države pri ustvarjanju in ohranjanju socialnih vezi migrantov z izvornim območjem (npr. Louie 2000; Levitt 2001; Bofulin 2010).

Transnacionalizem, ki ga aktivno spodbujajo izvorne države, je opredeljen kot institucionalizirana državna politika in strategija, ki poskuša razširiti obseg državnih političnih, ekonomskih, družbenih in moralnih regulacij z namenom vključevanja izseljencev in njihovih potomcev zunaj državnega teritorija (Goldring 2002). Emigracijske politike in strategije izvornih držav vključujejo vrsto pobud, ki omogočajo državi, da z vplivanjem na vedenje izseljencev upravlja tako s pozitivnimi, kot z negativnimi vidiki izseljevanja. Gre za zelo raznolik skupek politik (npr. davčne olajšave za investicije v izvorni državi, dvojno državljanstvo) ali pa za zelo inovativne strategije in prijeme vlad držav, ki želijo spodbuditi prenos znanja (npr. ustvarjanje, spodbujanje in negovanje družbenih izseljenskih omrežij ter ustvarjanje in spodbujanje informacijskih tokov in portalov).

Avtorja Levitt in de la Dehesa (2003) sta emigracijske politike razdelila v pet skupin: (1) na birokratske reforme (na ravni ministrstev in diplomatsko-konzularnih služb); (2) politike, ki si prizadevajo pritegniti investicije in nakazila izseljencev; (3) razširitev političnih pravic v obliki dvojnega državljanstva, glasovanja iz tujine in aktivne volilne pravice izseljencev; (4) konzularne storitve in zaščito države, ki presega običajne konzularne zadolžitve; (5) vpeljavo politik, katerih

namen je pri izseljencih krepiti občutek pripadnosti. V prvo skupino štejemo ustanovitev različnih vladnih in državnih teles, katerih področje delovanja so izseljenci in z njimi povezane tematike. Ustroj teh institucij in njihova umestitev v hierarhični red državne uprave ter njihove pristojnosti odražajo pomen izseljencev za vsakokratno oblast v določeni državi. V Sloveniji, na primer, je bilo že pred osamosvojitvijo ustanovljeno politično telo, ki je pristojno za odnose med matično domovino in Slovenci zunaj meja Slovenije. Organizacijska umeščenost v strukturi državne uprave se je skozi leta spreminjala, leta 2006 pa je bila preoblikovana v vladno službo, ki je podrejena vladi Republike Slovenije in jo vodi minister oz. ministrica brez listnice. Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu skrbi za vzdrževanje in krepitev odnosov s slovensko manjšino v sosednjih državah ter s slovenskimi zdomci in izseljenci po svetu, poleg tega finančno podpira delovanje izseljenskih organizacij in slovenskih manjšinskih skupnosti.

V drugi skupini so ukrepi za pritegnitev izseljenskih nakazil in investicij, ki so ključnega pomena še posebej za gospodarsko in ekonomsko šibkejšje regije oz. države. Tretja skupina ukrepov se nanaša na politične pravice, kot je priznavanje dvojnega državljanstva oziroma priprava zakonskih podlag, ki omogočajo posamezniku, da je imetnik dveh (ali več) državljanstev. Dvojno državljanstvo omogoča ohranitev državljanskih pravic izvirne države in nekatere druge ugodnosti, kot so pravica do brezplačnega šolanja, pravica do pokojnine, pravica do zaposlitve v določenih državnih podjetjih ipd., kar ima za posledico večjo vključenost izseljencev v gospodarsko in kulturno življenje države izvora. Kot primer lahko navedemo možnost izredne naturalizacije iz nacionalnih razlogov v Sloveniji, do katere je upravičen slovenski izseljenec ali njegov potomec do drugega kolena v ravni vrsti. Za to naturalizacijo lahko zaprosi tudi pripadnik avtohtone slovenske narodne skupnosti v zamejstvu. Izredna naturalizacija iz nacionalnih razlogov je mogoča, če prosilec izkazuje večletno osebno aktivno vez z Republiko Slovenijo in vsaj petletno aktivno delovanje v slovenskih društvih v tujini ali drugih slovenskih izseljenskih, zdomskih ali manjšinskih organizacijah. Izredna naturalizacija iz nacionalnih razlogov je tudi

mogoča, če je bil prosilec iz slovenskega državljanstva odpuščen zaradi opravičljivih razlogov in ponovno prosi za sprejem vanj.⁷⁵

Avtorja (Levitt in de le Dehesa 2003) sta v četrto skupino uvrstila ustanovitev državnih agencij na tujem oziroma razširitev njihovega delovanja. Zanimiv primer navaja Bofulin (2010), in sicer Mehiko, kjer nekatere vladne službe (Ministrstvo za izobraževanje, mehiški Institut za socialno varnost, itd.) nudijo vrsto uslug za migrante v ZDA. Tako lahko mehiški migranti v ZDA opravljajo mehiško maturo na tujem, njihovi otroci se udeležujejo poučevanj iz opismenjevanja na mehiških konzularnih predstavništvih, preko mehiškega Inštituta za socialno varnost pa lahko vplačajo premije za zavarovalne police družinskih članov v Mehiki.

V zadnji skupini so ukrepi, ki se nanašajo na simbolno politiko. Ta predstavlja načine, s katerimi poskušajo izvorne države vzbuditi in negovati občutek pripadnosti izvorni državi pri izseljencih, od vzpostavitve komunikacijskih platform za komunikacijo z diasporo, organizacije poletnih jezikovnih šol, mentorskih programov, do kulturnih dogodkov, kot so filmski in glasbeni festivali in razstave, ki predstavljajo izseljenske skupnosti. Eden od primerov simbolne politike je tudi nagrajevanje in odlikovanje izseljencev, ki pomembno prispevajo k razvoju domovine.

Preden predstavimo analizo politik in strategij Republike Slovenije in izbranih držav za utrjevanje odnosa z izseljenci bomo predstavili, kakšna je motiviranost izseljencev, ki so sodelovali v naši raziskavi, za sodelovanje pri razvoju države ter kako ocenjujejo raven učinkovitosti komunikacije, sodelovanja in vzdrževanja odnosov Republike Slovenije z izseljenci.

MOTIVIRANOST SLOVENSkih IZSELJENCEV ZA SODELOVANJE PRI RAZVOJU DRŽAVE

»Slovenija je skupen projekt Slovencev doma in po vsem svetu; tudi Slovenci zunaj Republike Slovenije so pomembni akterji razvoja Republike Slovenije,«

---

⁷⁵ Glej pojasnilo k izpolnjevanju obrazca za vložitev prošnje za sprejem v državljanstvo Republike Slovenije na podlagi 13. člena zakona o državljanstvu Republike Slovenije – ostali razlogi, <https://e-uprava.gov.si/podrocja/vloge/vloga.html?id=2545> (12. 4. 2022).

je zapisano v Strategiji odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (2016: 2).⁷⁶ Kot smo ugotovili že v prejšnjih poglavjih, tako izseljenci kot priseljenci predstavljajo pomemben vir družbenega, ekonomskega in intelektualnega kapitala, s čimer lahko vplivajo na razvoj države. Vendar pa je za prenos znanja, idej, praks, spretnosti in kapitala potrebna ključna gonilna sila – motivacija, tj. proces, ki sproži človekovo aktivnost, jo usmerja na določene objekte in uravnava njegovo obnašanje.

V raziskavi nas je zanimalo, ali si izseljenci želijo prenosa znanja in sodelovanja z matično državo. V anketnem vprašalniku je na to vprašanje odgovorilo 236 oseb, v intervjuju 27 oseb, ki jih lahko opredelimo kot izseljence, potomce slovenskih izseljencev ali povratnike. Skupaj je na to vprašanje odgovorilo 263 oseb. Željo po prenosu znanja in sodelovanju z RS je izrazilo 217 vprašanih, med tem, ko 46 oseb te želje nima.

Preglednica 8: Želja po sodelovanju z Republiko Slovenijo pri prenosu znanja (N=263).

Ali si želite sodelovati z RS pri prenosu znanja?	N	(%)
Da	217	82,5
Ne	46	17,5
Skupaj (veljavni)	263	100,0

Tortni prikaz 1: Želja po sodelovanju z Republiko Slovenijo pri prenosu znanja (N=263).

---

⁷⁶ <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/USZS/Dokumenti/4487e0f98e/strategija2016.pdf> (14. 4. 2022)

Želja in motivacija izseljencev po sodelovanju pri prenosu znanja z matično državo je izjemno velika, potrebno bi bilo le vzpostaviti možnosti in priložnosti zanj.

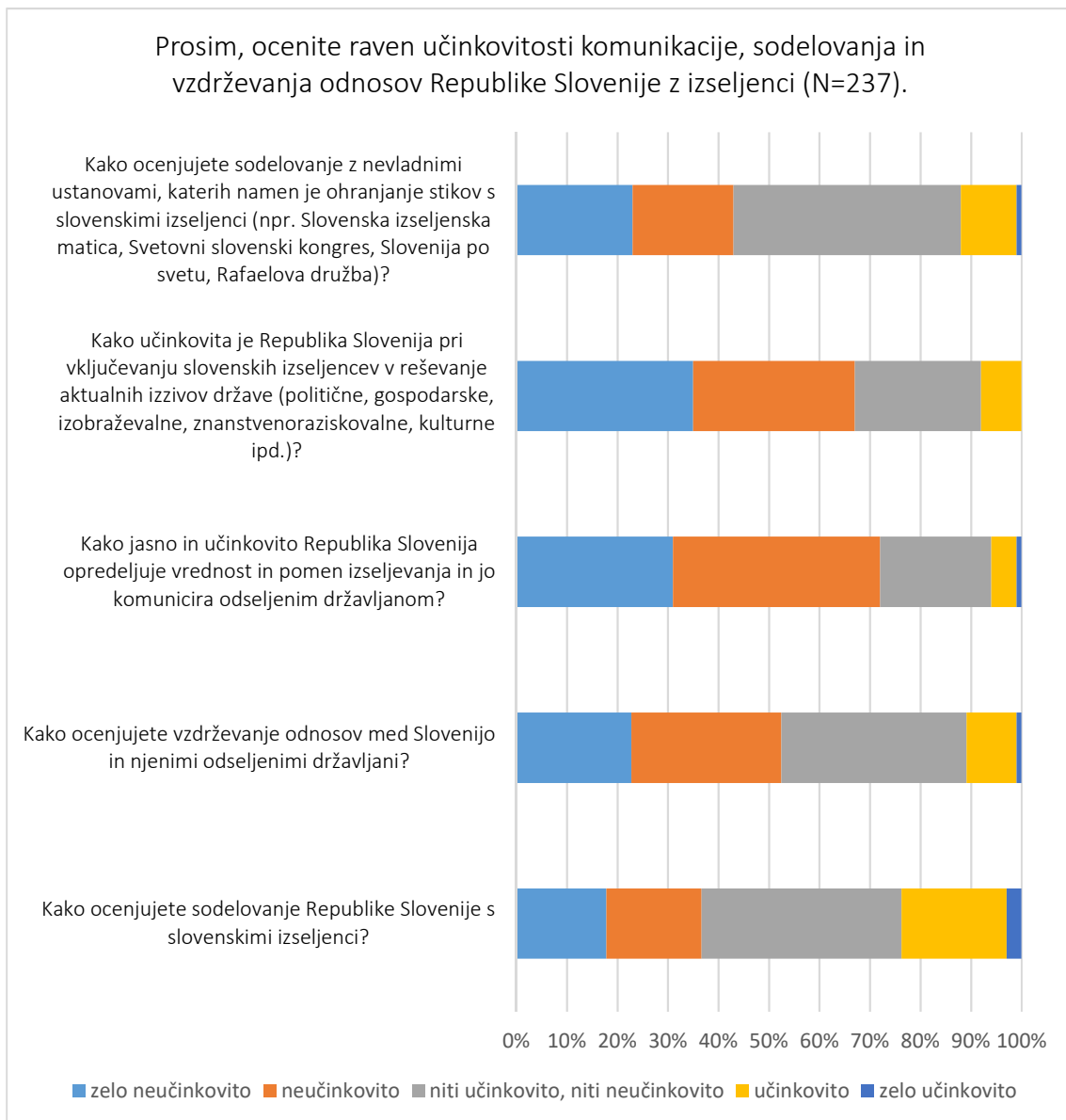
OCENA RAVNI UČINKOVITOSTI KOMUNIKACIJE, SODELOVANJA IN VZDRŽEVANJA ODNOSOV REPUBLIKE SLOVENIJE DO IZSELJENCEV

V anketnem vprašalniku smo slovenske izseljence prosili, naj ocenijo raven učinkovitosti komunikacije, sodelovanja in vzdrževanja odnosov Republike Slovenije do njenih odseljenih državljanov. Pri tem smo pojasnili, da Republiko Slovenijo predstavljajo vse njene državne službe in institucije (npr. ambasade, konzularna predstavništva, ministrstva, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu). Prosili smo jih, da ocenijo sodelovanje in vzdrževanje odnosov Republike Slovenije z izseljenci, zanimalo nas je, kako jasno in učinkovito Republika Slovenija opredeljuje vrednost in pomen izseljevanja in jo komunicira odseljenim državljanom, kako učinkovita je Republika Slovenija pri vključevanju slovenskih izseljencev v reševanje aktualnih izzivov države (politične, gospodarske, izobraževalne, znanstvenoraziskovalne, kulturne ipd.) in kako ocenjujejo sodelovanje z nevladnimi ustanovami, katerih namen je ohranjanje stikov s slovenskimi izseljenci (npr. Slovenska izseljenska matica, Svetovni slovenski kongres, Slovenija po svetu, Rafaelova družba)?

Preglednica 9: Ocena ravni učinkovitosti komunikacije, sodelovanja in vzdrževanja odnosov Republike Slovenije z njenimi izseljenci (N=237).

<p>Prosim, ocenite raven učinkovitosti komunikacije, sodelovanja in vzdrževanja odnosov Republike Slovenije z izseljenci. Republiko Slovenijo predstavljajo vse njene državne službe in institucije (npr. ambasade, konzularna predstavništva, vsa ministrstva, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu).</p>						
Podvprašanja	Odgovori					
	zelo neučinkovito	neučinkovito	niti učinkovito, niti neučinkovito	učinkovito	zelo učinkovito	Skupaj (veljavni)
Kako ocenjujete sodelovanje Republike Slovenije s slovenskimi izseljenci?	42 17,8%	44 18,6%	94 39,8%	49 20,7%	7 3,0%	236 100,0%
Kako ocenjujete vzdrževanje odnosov med Slovenijo in njenimi odseljenimi državljani?	54 22,8%	70 29,5%	87 36,7%	23 9,7%	3 1,3%	237 100,0%
Kako jasno in učinkovito Republika Slovenija opredeljuje vrednost in pomen izseljevanja in jo komunicira odseljenim državljanom?	73 30,8%	96 40,5%	53 22,4%	13 5,5%	2 0,8%	237 100,0%
Kako učinkovita je Republika Slovenija pri vključevanju slovenskih izseljencev v reševanje aktualnih izzivov države (politične, gospodarske, izobraževalne, znanstvenoraziskovalne, kulturne ipd.)?	83 35,3%	76 32,3%	58 24,7%	18 7,7%	0 0,0%	235 100,0%
Kako ocenjujete sodelovanje z združenji in nevladnimi ustanovami, katerih namen je ohranjanje stikov s slovenskimi izseljenci (npr. Slovenska izseljenska matica, Svetovni slovenski kongres, Slovenija po svetu, Rafaelova družba)?	55 23,4%	48 20,4%	105 44,7%	25 10,6%	2 0,9%	235 100,0%

Grafični prikaz 1: Učinkovitost komunikacije, sodelovanja in vzdrževanje odnosov Republike Slovenije z izseljenci

Na vprašanje, kako ocenjujejo sodelovanje Republike Slovenije s slovenskimi izseljenci, je večina, skoraj 40% vprašanih, odgovorila, da sodelovanje ocenjujejo kot niti učinkovito, niti neučinkovito. Izbor odgovora lahko pomeni, da je sodelovanja med RS in izseljenci premalo, da bi ga sploh lahko ocenili, bodisi kot učinkovitega bodisi kot neučinkovitega. Kot zelo neučinkovito in neučinkovito je sodelovanje ocenilo 17,8% in 18,6% vprašanih, kot učinkovito pa dobrih 20% vprašanih.

Vzdrževanje odnosov med Slovenijo in njenimi odseljenimi državljani je večina vprašanih, 36,7%, ocenila kot niti učinkovito, niti neučinkovito, iz česar lahko sklepamo, da je med RS in izseljenci premalo učinkovite komunikacije kot pomembnega gradnika odnosov, da bi jih lahko izseljenci sploh ocenili. Kot neučinkovito in zelo neučinkovito vzdrževanje odnosov je ocenilo 29,5% in 22,8%. Kot zelo učinkovito vzdrževanje odnosov je ocenilo le 1,3% vprašanih.

V naslednjem vprašanju smo izseljence prosili za oceno, kako jasno in učinkovito Republika Slovenija opredeljuje vrednost in pomen izseljevanja in jo komunicira odseljenim državljanom. Večina, več kot 70% vprašanih, meni, da je država pri opredeljevanju vrednosti in pomena izseljevanja zelo neučinkovita (30,8%) oziroma neučinkovita (40,5%).

V nadaljevanju nas je zanimala ocena, kako učinkovita je država pri vključevanju slovenskih izseljencev v reševanje aktualnih izzivov države (politične, gospodarske, izobraževalne, znanstvenoraziskovalne, kulturne ipd.). Nihče od vprašanih (0%) ni ocenil, da je država zelo učinkovita pri vključevanju slovenskih izseljencev v aktualne in razvojne izzive države. Večina, skoraj 70%, jih je menila, da je država pri tem zelo neučinkovita (35,3%) oziroma neučinkovita (32,3%).

Zanimalo nas je, kako izseljenci ocenjujejo sodelovanje z združenji in nevladnimi ustanovami, katerih namen je ohranjanje stikov s slovenskimi izseljenci. 0,9% vprašanih je ocenilo, da je sodelovanje z nevladnimi ustanovami, namenjenih ohranjanju stikov z izseljenci, zelo učinkovito. Večina (44,7%) jih je mnenja, da je sodelovanje niti učinkovito, niti neučinkovito. Podoben delež vprašanih (43,8%) je bil mnenja, da je sodelovanje zelo neučinkovito (23,4%) oziroma neučinkovito (20,4%).

Če povzamemo, slovenski izseljenci sodelovanje, vzdrževanje odnosov in komunikacijo z RS in ustanovami, namenjenimi ohranjanju stikov s slovenskimi izseljenci, ocenjujejo kot **neučinkovito**. Izseljenci so v intervjujih izpostavili, da je (uspešno) sodelovanje z izvorno državo predvsem rezultat preferenc in visoke motiviranosti posameznikov in ne posledica nacionalne učinkovitosti ali izvajanja strateških in zakonodajnih dokumentov v praksi. V nadaljevanju bomo analizirali vsebino ključnih strateških, političnih in zakonodajnih dokumentov RS, ki se nanašajo na odnose s Slovenci po svetu ter predstavili javne politike in izpostavili primere dobrih praks oz. uspešnih strategij za utrjevanje odnosa z izseljenci v izbranih državah – Irski, Italiji ter Bosni in Hercegovini.

Republika Slovenija je po Ustavi RS (5. člen) dolžna skrbeti za Slovence po svetu. Skrb za Slovence v zamejstvu in po svetu je neločljiv in bistven del zunanje politike Republike Slovenije (ZORSSZNM⁷⁷, 7. člen). Poglavitna politična nosilca sodelovanja med RS in Slovenci po svetu sta **Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu** in **Komisija Državnega zbora Republike Slovenije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu**. Na spletnih straneh Urada in spletni strani <https://slovinci.si/> je mogoče dobiti vrsto informacij o delovanju Urada, o Slovencih po svetu, društvih in organizacijah, pa tudi o zakonodaji, ki ureja to področje. Poleg Urada po Zakonu o zunanjih zadevah za stike s slovensko narodno manjšino ter slovenskimi izseljenci in zdomci ter ohranjanje jezika in kulture skrbijo tudi veleposlaništva in konzulati, pod okriljem Ministrstva za zunanje zadeve.

Pristojnosti Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu obsegajo kulturno, prosvetno, gospodarsko in politično in drugo povezovanje z matično državo Republiko Slovenijo; informiranje, svetovanje in pomoč posameznikom ter organizacijam Slovencev v zamejstvu in po svetu; spremljanje in usklajevanje dejavnosti ministrstev na področju sodelovanja s Slovenci v zamejstvu in po svetu; oblikovanje in izvajanje državne politike do Slovencev v zamejstvu in po svetu; izvajanje in načrtovanje finančnih podpor Republike Slovenije Slovincem v zamejstvu in po svetu ter na nadzor porabe javnih sredstev v teh organizacijah (ZORSSZNM, 15. člen).

Komisija Državnega zbora Republike Slovenije za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu je delovno telo Državnega zbora Republike Slovenije. Pristojna je za opravljanje nalog, ki se nanašajo na: spremljanje stanja pri Slovencih v zamejstvu in po svetu; spremljanje sodelovanja organizacij civilne družbe s Slovenci v zamejstvu in po svetu; sooblikovanje politike Republike Slovenije na področjih, ki zadevajo Slovence v zamejstvu in po svetu; ustrezno vključevanje problematike Slovencev v zamejstvu in po svetu v zakone, kjer je to potrebno; zavzemanje za interese Slovencev v zamejstvu in po svetu pri sooblikovanju in sprejemanju državnih

---

⁷⁷ ZAKON o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM), <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387> (12. 4. 2022).

proračunov Republike Slovenije; sooblikovanje in predlaganje programov nacionalnega interesa na področju skrbi za Slovence v zamejstvu in po svetu; informiranje Državnega zbora Republike Slovenije o splošnih in konkretnih problemih Slovencev v zamejstvu in po svetu; spremljanje izvajanja politike Republike Slovenije do Slovencev v zamejstvu in po svetu s strani organov izvršne oblasti (ZORSSZNM, 16. člen).

Po pregledu vladnih spletnih strani se z vprašanji slovenskega izseljenstva poleg Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Ministrstva za zunanje zadeve ukvarjajo še Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Ministrstvo za notranje zadeve. V zadnjem letu se z izseljenci intenzivno povezuje Služba Vlade za digitalno preobrazbo, ki sicer ni ministrstvo, vendar pa omenjeno službo vodi minister brez resorja. Preostala ministrstva med svoje aktivnosti ne vključujejo storitev za izseljence ali povezovanje z njimi.

Sladno z **Resolucijo o odnosih s Slovenci po svetu** (ReOSPS⁷⁸) Republika Slovenija finančno podpira dejavnosti Slovencev po svetu, ki so namenjene ohranjanju in rasti slovenske narodne identitete, kulture in jezika ter ohranjanju kulturne dediščine. Sredstva so zagotovljena v proračunu Republike Slovenije, v okviru Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu. Sredstva, namenjena kulturnemu sodelovanju ter izobraževanju in znanosti, so zagotovljena tudi v okviru Ministrstva za kulturo in Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, sredstva za podporo medijski dejavnosti na Uradu Vlade Republike Slovenije za informiranje, sredstva, namenjena pospeševanju gospodarskega sodelovanja, pa na Ministrstvu za gospodarstvo.

Kljub temu, da rezultati naše raziskave kažejo, da slovenski izseljenci komunikacijo in sodelovanje matične države z izseljenci ocenjujejo kot neučinkovito in izpostavljajo, da je uspešnost sodelovanja in prenos znanja posledica zgolj visoke motiviranosti posameznikov, ima Republika Slovenija številne strateške in zakonodajne dokumente, ki obravnavajo slovenske izseljence, in v katerih je izpostavljeno kulturno, izobraževalno, znanstveno (Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in drugimi vrhunskimi strokovnjaki v tujini 2011) in

---

⁷⁸ <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=20027&stevilka=359> (12. 4. 2022)

gospodarsko (Program spodbujanja investicij in internacionalizacije slovenskega gospodarstva 2021) področje sodelovanja.

Cilj **Resolucije o odnosih s Slovenci po svetu** (ReOSPS⁷⁹ 2002) je omogočanje in pospeševanje vsestranskega medsebojnega sodelovanja, s fokusom na kulturnem, izobraževalnem, znanstvenem in gospodarskem področju. Resolucija določa področja delovanja RS s Slovenci po svetu, pri čemer gre za aktivno vključevanje Slovencev po svetu v kulturno, znanstveno, informacijsko, gospodarsko, izobraževalno, športno dejavnost in druga področja delovanja slovenske družbe. Glavni namen tega delovanja je, da so Slovenci po svetu del enotnega slovenskega prostora in so aktivno vključeni v slovenski kulturni, intelektualni, gospodarski, znanstveni in družbeni potencial oz. njegov razvoj. V Resoluciji je pod področjem gospodarstva in znanosti še zapisano, da se RS prizadeva h krepitvi gospodarskega povezovanja ter sodelovanja na področju znanosti in razvoja novih tehnologij med Slovenci po svetu in subjekti v Sloveniji. Republika Slovenija podpira srečanja slovenskih gospodarstvenikov in slovenskih znanstvenikov iz tujine ter si prizadeva za krepitev stikov in projektne sodelovanja z vsemi slovenskimi znanstveniki v tujini, tudi v smislu njihovega ekspertnega vključevanja v programe, bilateralne in multilateralne, za katere pobudo daje Slovenija.

Na podlagi ugotovitev naše raziskave ne moremo trditi, da se Resolucija, v kateri se RS zavezuje za krepitev gospodarskega povezovanja ter sodelovanja na področju znanosti med izseljenci in subjekti v Sloveniji, dovolj uspešno izvaja v praksi.

Leta 2006 je bil sprejet **Zakon o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja** (ZORSSZNM⁸⁰), ki ureja odnose RS s Slovenci, ki živijo zunaj njenih meja, vključno z narodnimi manjšinami oz. avtohtonimi narodnimi skupnostmi v sosednjih državah, zdomci in izseljenci; določa pristojnosti, ki jih imajo na tem področju organi RS, ureja pa tudi status Slovencev brez slovenskega državljanstva in repatriacijo. Z zakonom sta bila ustanovljena Svet za Slovence v zamejstvu in Svet za Slovence po svetu – stalni posvetovalni telesu Vlade RS. Sestavljajo ga predstavniki državnih organov, institucij, političnih organizacij in organizacij civilne družbe iz RS, zdomstva in izseljenstva. Zakon tudi določa osnovna področja sodelovanja RS s Slovenci zunaj

---

⁷⁹ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO19> (12. 4. 2022)

⁸⁰ <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4387> (12. 4. 2022)

njenih meja: sodelovanje na področju **kulture** (kulturno sodelovanje s Slovenci zunaj Republike Slovenije, ohranjanje skupne kulturne dediščine, vodenje zbirne evidence arhivskega gradiva v zamejstvu in po svetu, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence, spodbujanje nastanka javnih ali zasebnih centrov (arhivskih, informacijskih, kulturnih, ekonomskih) v tistih državah, kjer živi večje število Slovencev ipd.), **ohranjanja slovenskega jezika in izobraževanja** (RS zagotavlja pogoje za ohranjanje in učenje slovenskega jezika - v evropskih državah, kjer živijo slovenski izseljenci in zdomci organizira dopolnilni pouk slovenskega jezika in kulture, podpira razvoj učenja slovenskega jezika na daljavo), **znanosti in visokega šolstva** (Slovenci iz zamejstva in po svetu se lahko v izobraževalne programe javnih visokošolskih zavodov v RS vpisujejo pod ugodnejšimi pogoji, na način, ki ga določa zakon, ki ureja področje visokega šolstva, RS organizacijsko in finančno podpira povezovanje in sodelovanje med Slovenci v zamejstvu in po svetu in subjekti v Sloveniji na področjih znanosti ter razvoja novih tehnologij), **športa** (RS spodbuja neposredno sodelovanje slovenskih športnih organizacij s športnimi organizacijami Slovencev v zamejstvu in po svetu), **gospodarskega in regionalnega sodelovanja**. V okviru slednjega se je ustanovil Razvojni poslovni svet za Slovence po svetu, ki pa v praksi ni nikoli zaživel. Šlo naj bi za svetovalno telo Vlade RS, ki bi sprejemal smernice in priporočila za gospodarsko sodelovanje s Slovenci v zamejstvu in po svetu ter skrbelo za spodbujanje gospodarskega sodelovanja s Slovenci v zamejstvu in po svetu (ZORSSZNM, 44. člen). Kot marsikatera zaveza RS v odnosu do izseljencev tudi ta ni doživela realizacije v praksi.

Poleg že omenjenih dokumentov je RS leta 2016 sprejela **Strategijo odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja**. Dva ključna cilja tega dokumenta sta (1) ohranitev, krepitev in razvoj slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru ter (2) Slovenija je skupen projekt Slovencev doma in po vsem svetu, tudi Slovenci zunaj Republike Slovenije so pomembni akterji razvoja Republike Slovenije. V dokumentu se RS bolj kot na vključevanje izseljencev v razvoj države osredotoča na dolžnosti, ki jih ima do Slovencev zunaj državnih meja. V strategiji se zavezuje, da bo razvijala trajnostne dejavnosti za vsestransko krepitev slovenskih skupnosti v zamejstvu in po svetu, ter pogoje, ki omogočajo dejavno vključevanje zamejskih Slovencev in Slovencev po svetu v kulturno, družbeno in politično življenje v Republiki Sloveniji. Poleg tega je zapisano, da RS omogoča vračajočim se slovenskim izseljencem in njihovim potomcem hitro vključevanje v novo okolje. Nikjer ni zapisano, na kakšen način bo država pomagala povratnikom pri vključevanju v slovensko okolje. Še več, v naši raziskavi je bilo večkrat izpostavljeno, da se

izseljenci pri vračanju soočajo s številnimi administrativnimi ovirami, s priznavanjem v tujini pridobljene izobrazbe, iskanjem zaposlitve, vključevanjem otrok v slovenski izobraževalni sistem. Poglavitna pomanjkljivost, ki so jo izpostavili, je nedostopnost informacij o postopkih, kako se administrativne zadeve v Sloveniji ureja, kaj vse je potrebno urediti in kje. Nekaj informacij je dostopnih na spletnih straneh, a jih je težko najti in so zelo razpršene. Državne institucije in službe bi jih morale posredovati pregledno, predvsem pa bi morale biti lažje dostopne in bolj koordinirane ter manj razpršene. Sogovorniki v intervjujih so predlagali, da bi bile informacije lažje dostopne, zbrane na enem mestu, centralizirane in koordinirane. Potrebovali bi ne le začetne informacije o postopkih, ampak tudi nasvete pri izpolnjevanju obrazcev in dopolnjevanju vlog z zahtevanimi dokumenti. Dokumente je velikokrat potrebno prevajati iz tujih jezikov v slovenščino, pri tem pa prihaja do raznih terminoloških zadreg, zato bi bila potrebna tudi pravna pomoč. Poleg dolgotrajnih in zapletenih postopkov so naši sogovorniki izpostavljali tudi negativen odnos uradnikov. Menijo, da bi bilo potrebno svetovalce, ki urejajo postopke priseljevanja, ustrezno medkulturno izobraziti in senzibilizirati za delo s priseljenci oz. povratniki. Že leta 2002 naj bi bila v načrtu ustanovitev informacijske-imigracijske pisarne, ki bi usklajevala informacije in dejavnosti na področju vračanja in priseljevanja Slovencev iz tujine, vendar ta načrt še dvajset let kasneje ni izpolnjen.

Poleg omenjenega se Strategija zavezuje, da izobraževalni sistem v Republiki Sloveniji v učne predmete na vseh stopnjah izobraževanja sistematično vključuje učne vsebine o zgodovini, kulturi in ustvarjalnosti Slovencev zunaj meja Republike Slovenije. Vendar pa je ciljni raziskovalni projekt Dejanska in potrebna prisotnost tematika slovenskega izseljenstva v učnih načrtih v osnovnih in srednjih šolah Republike Slovenije – Vsebinske zasnove za re-valorizacijo vloge tematike izseljenstva v učnih načrtih v osnovnih in srednjih šolah⁸¹ (2018–2019, šifra projekta: V5-1710) z analizo učnih načrtov in učil (učbenikov in delovnih zvezkov) pokazal skoraj popolno spregledanost oziroma izpuščenost vsebin migracij in slovenskega izseljenstva iz formalnega vzgojno-izobraževalnega procesa.

V Strategiji je zapisano še, da RS s prizadevanjem na področju visokega šolstva in znanosti skuša pritegniti slovenske študente iz zamejstva in izseljenstva ter zagotavljati izmenjavo znanja s

---

⁸¹ <https://isim.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/dejanska-in-potrebna-prisotnost-tematika-slovenskega-izseljenstva-v-ucnih> (12. 4. 2022)

slovenskimi znanstveniki na tujem. Država namenja posebno skrb možnosti pretoka raziskovalcev in znanstvenikov in njihovemu vračanju v domače okolje ter spodbuja študij v Republiki Sloveniji. Konkretni ukrepi za doseg teh ciljev niso pojasnjeni, vendar pa so ovire, ki smo jih identificirali v okviru naše raziskave, pokazale, da bo potrebno na področju izmenjave znanja in pretoka raziskovalcev in znanstvenikov in njihovemu vračanju v domače okolje potrebno še marsikaj urediti, kot je na primer odpravljanje administrativnih ovir, omogočanje vnosa bibliografije v SICRIS in COBISS za raziskovalce in znanstvenike, ki si želijo vrnitve, povečati zaupanje v znanost, prenova študijskih programov, ki bi privabili študente in predavatelje iz tujine ipd.

Leta 2011 je bil sprejet **Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in drugimi vrhunskimi strokovnjaki v tujini** in se najbolj neposredno navezuje na prenos znanja z visoko izobraženih izseljencev na domovino. Akcijski načrt, ki ga je pripravil Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, podrobneje določa konkretne naloge, njihove izvajalce, pričakovane rezultate, terminske okvire in finančne potrebe za izvedbo sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in drugimi vrhunskimi strokovnjaki v tujini. V Akcijskem načrtu je opisano stanje na področju znanosti v RS, ki več kot 10 letih ni bistveno spremenjeno. Sodelovanje med raziskovalci, podjetji in končnimi uporabniki še vedno ne dosega želene ravni. Vlaganje v raziskave je še vedno preskromno, prav tako je majhen delež raziskovalcev zaposlenih v gospodarstvu, kar prispevka k skromni inovativnosti, manjši konkurenčnosti gospodarstva. Raziskovalci, predvsem mladi doktorji na začetku svoje kariere, imajo možnost zaposlitve le po projektih, kar pomeni negotovost zaposlitve – prekarne⁸² oblike dela oz. kratkotrajna zaposlitvena razmerja. Te razmere bolj kot v sodelovanje, izmenjavo znanja z znanstvenikov in strokovnjakov v tujini, vodi **v še večje izseljevanje** mladih znanstvenikov in raziskovalcev.

Univerze in druge visokošolske in znanstvene institucije so še vedno premalo odprte za povezovanja, zato skupni znanstveni prostor, ki vključuje območje RS, območje avtohtonih slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah in slovenske znanstvenike in vrhunske strokovnjake po svetu prav tako še ni uveljavljen. Še vedno se soočamo s pomanjkanjem ustreznih finančnih vzpodbud in pogojev za dobre karijerne možnosti, BDP⁸³ vlaganja v znanost

---

⁸² Prekarna zaposlitev je večdimenzionalen konstrukt na kontinuumu med zaposlitvijo za polni delovni čas, stalno zaposlitvijo in brezposelnostjo.

⁸³ BDP – bruto domači proizvod.

je še vedno nizek. Konec leta 2021 je bil sprejet Zakon o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (ZZrID⁸⁴), ki obljublja bolj stabilno financiranje znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter državno financiranje znanstvenoraziskovalne dejavnosti v višini najmanj 1 % BDP, vendar učinkov tega zakona nekaj mesecev po sprejetju še ni moč zaznati.

Eden od konkretnih ciljev Akcijskega načrta je predstaviti delo znanstvenikov in vrhunskih strokovnjakov strokovni in laični javnosti. Med ovirami, ki zavirajo prenos znanja, smo že izpostavili, da širša javnost ni dovolj dobro seznanjena z delom izseljencev. Opozorili smo na problem »kroženja znanja« znotraj zaprtih skupin v tujini izobraženih Slovencev, ki ne doseže širše zainteresirane (laične) javnosti. To povzroča najmanj dva izziva. Prvi se nanaša na odklonilen odnos prebivalcev Slovenije do izseljencev, kar so izpostavili tudi udeleženci v raziskavi. Povezovanje visoko izobraženih izseljencev (zgolj) v zaprti skupnosti vodi v elitizem in ne pripomore k boljšemu sodelovanju in povezovanju s prebivalci Slovenije, spreminjanju odnosa in preseganju stereotipnega pogleda na izseljence kot »nacionalne izdajalce« ali kot žrtve, ki so morale »s trebuhom za kruhom« v svet. Drugi izziv se nanaša na sprejetost in rabo znanja. Za (vsestranski) razvoj države ni dovolj le delitev in »kroženje znanja«, pač pa je potrebno, da je znanje čim širše sprejeto in uporabljeno. Pri uporabi znanja posamezniki pridobivajo nove izkušnje in ustvarjajo nove pomene in znanja, ki jih nato prenašajo naprej. Sprejetje, uporaba in transfer novega znanja vodi v razvoj posameznega področja.

Eden od ciljev Akcijskega načrta je tudi omogočiti pogoje za vračanje slovenskih raziskovalcev v RS. Slovenski znanstveniki oz. raziskovalci se iz tujine lahko začasno vrnejo v sklopu dveh razpisov: po shemi Aleša Debeljaka, oblika systemske finančne podpore Javne agencije za raziskovalno dejavnost (ARRS), ki bo omogoča vračanje uspešnih slovenskih mlajših znanstvenic in znanstvenikov iz tujine, in financiranja projektnih gostovanj na slovenskih visokošolskih zavodih v okviru Javnega štipendijskega, razvojnega, invalidskega in preživninskega sklada Republike Slovenije. Financiranje je namenjeno pedagoškemu in/ali raziskovalnemu gostovanju slovenskih strokovnjakov, ki že dlje časa delujejo v tujini, na slovenskih visokošolskih zavodih, za eno do dvanajstmesečno pedagoško in/ali raziskovalno gostovanje v Republiki Sloveniji.

---

⁸⁴ <https://www.arrs.si/sl/akti/zak-RRD-21.asp> (12. 4. 2022)

Kljub temu ostajajo **številne ovire**, ki preprečujejo vračanje slovenskih raziskovalcev in znanstvenikov iz tujine ter udejanjanje njihovih raziskovalnih aktivnosti v domačem okolju. V raziskavi so sogovorniki kot najpogostejše ovire pri vračanju navajali zaprtost slovenskih znanstvenih organizacij, pomanjkanje financiranja, načini financiranja znanosti, dolgotrajne administrativne postopke in kvantitativno ocenjevanje znanstvene uspešnosti v Sloveniji v sistemu COBISS in SICRIS, kar onemogoča prijavo na razpise raziskovalcem in predavateljem iz tujine. Razpisi na delovna mesta so praviloma pisani za že znanega kandidata, niso objavljeni v angleškem jeziku in oglaševani po mednarodnih komunikacijskih kanalih. Razpisi pogosto vsebujejo formalne pogoje, ki jih tisti izven sistema ne morejo izpolniti. V določenih primerih se zahteva vrednotenje diplom, čeprav so pridobljene znotraj evropskega bolonjskega sistema. Po lizbonski pogodbi je cilj centrov ENIC NARIC olajšati prehodnost izobraženih med državami EU, tako da se ugotovi ekvivalentnost kvalifikacij. Razpisi za projekte ARRS temeljijo na točkovanju referenc iz baze SICRIS, ki je povezana z bazo COBISS, v katero se vpisujejo dela avtorjev, zaposlenih na slovenskih raziskovalnih in izobraževalnih institucijah. V kolikor raziskovalec, prijavitelj projekta, nima vpisanih referenc, ne izkazuje minimalnega števila točk, potrebnih za vodenje projekta, kar v praksi pomeni, da projekta ne more prijaviti. Zato je slovenskim raziskovalcem in znanstvenikom v tujini oteženo ali celo onemogočeno prijavljanje projektov v Sloveniji, ki bi jim omogočili (vsaj začasen) povratek. Sogovorniki v intervjuju so izpostavili tudi problem načina financiranja znanosti kot strukturni problem, ki otežuje vračanje mladih znanstvenikov iz tujine. Razpisi za projekte ARRS imajo »neživljenjske« časovnice – čas odprtja razpisa in objave rezultatov se pogosto zamikajo, kar onemogoča resno načrtovanje karijerne poti.

V nekaterih državah (npr. Kitajska) imajo razdelano politiko vračanja mladih, ki so se izobraževali v tujini: od njih se pričakuje da se vrnejo v matično državo, kjer jih čaka namestitev in služba, med bivanjem v tujini pa veleposlaništvo z njimi vzdržuje redne kontakte. Tudi Veleposlaništva Republike Slovenije v tujini bi lahko vzdrževala stike in organizirala dogodke z slovenskimi znanstveniki oz. znanstvenicami, ki bivajo v tujini. To vlogo je do določene mere prevzelo Društvo v tujini izobraženih Slovencev (VTIS), ki pa ni državno telo.

Leta 2011 je Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu pripravil **Akcijski načrt sodelovanja in podpore mladim Slovencem v zamejstvu in po svetu**, ki se osredotoča na spletno povezovanje mladih Slovencev v domovini in tujini, z namenom povezovanja večkulturnosti,

sožitja, ohranjanja slovenske identitete in kulturne dediščine. Eden od konkretnih ciljev tega dokumenta je oblikovanje Facebook skupin Mladi Slovenci po svetu ter Mladi slovenski podjetniki po svetu, ki je bil delno realiziran. Urad je leta 2017 ustvaril Facebook skupino Mladi Slovenci iz zamejstva in sveta, v kateri občasno deli vabila na dogodke in poroča o aktivnostih. Skupina šteje le 344 članov. Urad se je v dokumentu zavezal, da bo postopoma podpiral in uvajal tudi nove sodobne telekomunikacijske tehnologije, s katerimi bodo dosegli čim večje število mladih po svetu. Tega ukrepa Urad ni izpolnil, je pa posodobil spletno stran <https://slovenci.si/>, kjer poroča o aktivnostih Urada in slovenskih društev v zamejstvu in po svetu, objavlja informacije o natečajih, dogodkih in predavanjih, ki se odvijajo pretežno v organizaciji VTIS-a in ASEF-a na Zoomu, in na katere se je potrebno predhodno prijaviti. Omenjena spletna stran je precej slabo poznana, predvsem med Slovenci doma. Kot smo doslej že večkrat poudarili, bi bilo potrebno več povezovanja med Slovenci doma in v tujini.

Leta 2019 je Vlada RS sprejela **Strategijo Vlade RS na področju migracij (2018-2022)**. Dokument, ki naslavlja tako procese priseljevanja in izseljevanja, je vsebinsko podoben **Strategiji ekonomskih migracij za obdobje 2010–2020**. Strategija temelji na medresorskem povezovanju in migracije obravnava na večplasten in celovit način. Dokument obravnava problematiko odseljevanja državljanov Slovenije in vidi rešitev v krožnih migracijah. Dokument priznava, da posamezniki z novim znanje in izkušnjami, pridobljenimi v tujini, lahko prispevajo k napredku posameznika in države, vendar pa ne ponuja konkretnih rešitev, kako bi dosegli njihovo vrnitev. Kot rešitve navaja štipendije za študijske izmenjave, informiranje o možnosti povratništva, preučitev ustreznosti ureditve področja za priznavanje v tujini pridobljene formalne izobrazbe ter programe, ki bi prišlekom olajšali pridobitev prve službe in ureditev stanovanjskega problema. Dokument ne navaja konkretnih ukrepov za doseganje teh ciljev.

.....

Analiza nacionalne politike v odnosu do izseljencev je pokazala, da so slovenski izseljenci sicer deležni podpore Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ta podpora je finančna v obliki vsakoletnega javnega razpisa, informativna, preko portalov in Facebook skupin ter moralna, z občasnimi obiski ministra/ministrice. Prav tako so izseljenci vključeni v številne nacionalne strateške dokumente, vendar pa pregled in analiza teh dokumentov kaže, da kljub

nekaterim vzpodbudnim načrtom in ciljem, še vedno **nimamo aktivne državne politike, ki bi spodbujala ali celostno urejala** (1) prenos znanja z izseljencev na matično državo, (2) vključevanje izseljencev v kulturno, znanstveno, informacijsko, gospodarsko, izobraževalno, športno dejavnost v Sloveniji, (3) aktivno povezovanje Slovencev v tujini s Slovenci, ki živijo na območju RS, kar bi omogočilo prenos znanja in (4) povratništvo.

V nadaljevanju bomo predstavili politike in strategije v odnosu do izseljencev na izbranih državah – Irski, BiH in Italiji, ki smo izbrali na podlagi nekaterih podobnosti s Slovenijo in uvajanja ukrepov, po katerih bi se lahko zgledovala Republika Slovenija.

IRSKA

Podobno kot Slovenija, ima tudi Republika Irska razmeroma majhno populacijo, leta 2022 na Irskem živi 5, 036, 040 prebivalcev⁸⁵, in številčno diasporo, saj se je izseljevanje z Irske začelo že v zgodnjem srednjem veku. Leta 2011 je 70 milijonov ljudi po vsem svetu trdilo, da so irskega porekla, 3,2 milijona je bilo imetnikov irskih potnih listov (Boyle, Kitchin in Ancien 2013). Vsako leto se z Irske izseli več deset tisoč oseb, vendar je zadnja leta zaradi nekaterih uspešnih ukrepov države izseljevanje v upadanju: leta 2020 se je iz države izselilo 55,942 oseb, leta 2019 62,004 oseb, nekaj let pred tem, leta 2012 pa kar 81,797⁸⁶ oseb. Kot pripadnike irske diaspore v ožjem smislu Republika Irska šteje irske državljane, ki živijo izven države. Teh je približno 1,47 milijona.⁸⁷ Ta številka ne vključuje 2,121 milijona prebivalcev Severne Irske in njihovih potomcev v Veliki Britaniji.

Za odnose z diasporo na Irskem skrbijo prav vsa ministrstva⁸⁸ (z izjemo Ministrstva za zdravje). Kljub razpršeni odgovornosti za izseljence je institucionalno zanje zadolžen državni sekretar oz.

---

⁸⁵ <https://www.worldometers.info/world-population/ireland-population/> (31. 3. 2022)

⁸⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en (31. 3. 2022)

⁸⁷ <https://www.dfa.ie/media/dfa/alldfawebsitemedia/newspress/publications/ministersbrief-june2017/1--Global-Irish-in-Numbers.pdf>

⁸⁸ Irsko vlado sestavlja 18 ministrstev: Department of Agriculture, Food and the Marine, Department of Children, Equality, Disability, Integration and Youth, Department of Defence, Department of Education, Department of Enterprise, Trade and Employment, Department of Finance, Department of Foreign Affairs, Department of Further and Higher Education, Research, Innovation and Science, Department of Health, Department of Housing, Local

minister⁸⁹ za čezmorski razvoj in diasporo (Minister of State for Overseas Development and Diaspora) v okviru Ministrstva za zunanje zadeve in trgovino (Department of Foreign Affairs and Trade).

Irska ima posebno delovno skupino za politiko v odnosu do izseljencev, ki se osredotoča na storitve pred odhodom, za izseljence v tujini in za povratnike. V okviru Ministrstva za zunanje zadeve in trgovino deluje t.i. enota za Irce, živeče v tujini (the Irish Abroad Unit⁹⁰), katere poslanstvo je spodbujati in varovati vrednote, interese in gospodarsko blaginjo Irske in njenih prebivalcev v tujini. Njeno delovanje se izvaja pod političnim vodstvom ministrov Ministrstva za zunanje zadeve, v sodelovanju z mrežo irskih veleposlaništev in konzulatov v tujini.

V okviru enote deluje **Program podpore za izseljence** (The Emigrant Support Programme), ki predstavlja izraz vladne podpore, zavezanosti in zanimanja za svetovno irsko skupnost. Cilj programa je skladen z 2. členom irske ustave iz leta 1999, tj. utrjevanje vezi z Irco v tujini in ljudmi irskega porekla, okrepiti mednarodno irsko skupnost in njeno vez z Irsko. Vlada v okviru tega programa financira projekte in organizacije irskih skupnosti v tujini. Od ustanovitve leta 2004 je program za podporo izseljencem pomagal več kot 530 organizacijam v več kot 36 državah z donacijami v skupni vrednosti več kot 200 milijonov EUR.

Poleg Programa podpore za izseljence v okviru omenjene enote deluje **Odbor za informiranje državljanov** (Citizens Information Board), zakonsko določen organ, ki podpira zagotavljanje informacij in svetovanje državljanom, ki načrtujejo vrnitev v matično državo. Odbor za informiranje državljanov zagotavlja spletno stran za informiranje državljanov (www.citizensinformation.ie) ter podpira mrežo centrov za informiranje državljanov in telefonsko službo za informiranje. Spletna stran Citizens Information in mreža centrov Citizens Information tako na spletu, kot osebno svetujeta in pomagata tistim, ki se želijo vrniti na Irsko.

Government and Heritage, Department of Justice, Department of Public Expenditure and Reform, Department of Rural and Community Development, Department of Social Protection, Department of the Environment, Climate and Communications, Department of the Taoiseach, Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media, Department of Transport.

⁸⁹ Irska ima specifično ureditev tega področja. Poleg ministrov na posameznih ministrstvih imajo posebno vlogo Ministers of State, v prevodu državni sekretarji, ki z razliko od slovenskih državnih sekretarjev vodijo posamezno področje, nimajo pa glasovalne pravice na sejah. Lahko bi jih opredelili kot ministre, a z manjšim političnim vplivom.

⁹⁰ <https://www.dfa.ie/our-role-policies/the-irish-abroad/> (31. 3. 2022)

Njihovi viri informacij za povratnike pokrivajo področja, kot so finančna vprašanja, prebivanje, izobraževanje in navigacija po storitvah socialnega varstva.

Z nudenjem informacij Irce, ki se odločajo za selitev, povratnikom in priseljencem se ukvarja tudi nekaj nevladnih organizacij, kot sta na primer Crosscare Migrant Project (<https://www.migrantproject.ie/>) in Safe Home Ireland (<https://safehomeireland.com/>).

Irska posebnega zakona o odnosih z Irci po svetu nima, tematiko ureja integracijsko z zadevnimi določbami v več splošnih zakonih in podzakonskih aktih. Irska vlada je leta 2015 objavila prvi politični dokument, in sicer strategijo diaspore, **Global Irish – Irelands Diaspora Policy**⁹¹, v katerem irska vlada priznava, da ima edinstven in poseben odnos z diasporo, ki ga je potrebno negovati in razvijati. Pojem »globalna Irska« v naslovu političnega dokumenta se nanaša na močan nacionalni imaginarij, ki ni vizualiziran kot majhen otok z manj kot 6 milijoni ljudi na robu Evrope, temveč kot globalno povezano skupnost 6 milijonov ljudi, živečih na Irskem, 3 milijonov državljanov, živečih izven države in kar 70 milijonov ljudi irskega porekla, ki živijo v tujini. Vlada Irske z rabo pojma »globalna Irska« sporoča, da so Irci doma in v tujini ena skupnost. V strategiji diaspore je opredeljena vloga vlade, da spodbuja in pospešuje sodelovanje z diasporo tako, da: **podpira** tiste, ki so zapustili Irsko in potrebujejo ali želijo podporo; na vključujoč način **povezuje** Irce po vsem svetu; **omogoča** široko paleto dejavnosti na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni, namenjenih nadgradnji in razvoju dvosmernega sodelovanja z diasporo; **prepozna** raznolikost ljudi, ki sestavljajo irsko diasporo, in prispevek, ki so ga posamezniki prispevali k oblikovanju razvoja Irske in irske identitete; ter **se razvija in odziva** na spreminjajoče se potrebe v spreminjajočih se časih.

Ker je vsebina dokumenta relevantna za Slovenijo in bi se lahko zgledovala po nekaterih ukrepih, bomo predstavili nekaj ključnih poudarkov:

- **Podpora diaspori.** Vlada je v proračunu za leto 2015 za podporo izseljencem in sodelovanje z diasporo namenila 12,595 milijona EUR. Državna podpora diaspori se izkazuje tudi skozi vodenje in financiranje Programa podpore za izseljence (The Emigrant Support Programme), ki obravnava različne in spreminjajoče se potrebe irskih

---

⁹¹ <https://www.dfa.ie/media/globalirish/global-irish-irelands-diaspora-policy.pdf> (12. 4. 2022)

izseljencev, izseljencem lajša dostop do storitev v državi prebivališča, spodbuja občutek pripadnosti in ohranjanje irske identitete, podpira delovanje poslovnih mrež (npr. Global Irish Economic Forum in Global Irish Network) za medsebojno povezovanje Ircev doma in v tujini ter podpira razvoj novih načinov komuniciranja in povezovanja z diasporo. Program podpore za izseljence je bil prvenstveno ustanovljen za pomoč najranjlivejšim osebam v izseljenskih skupnostih in v dokumentu se država zavezuje, da se bo socialno varstvo še naprej v središču tega programa.

- **Povezovanje z diasporo.** Irska vlada ugotavlja, da odnosi z diasporo zahtevajo **stalno interakcijo in dvosmerno komunikacijo**. V povezovanje z irsko diasporo je potrebna vključenost celotne vlade. Ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino ima vodilno vlogo pri delu z diasporo, vendar si to odgovornost vse bolj delijo različna ministrstva in nacionalne agencije. V dokumentu irska vlada napove ustanovitev **medresorskega odbora za Irce v tujini**, ki mu predseduje Minister za diasporo. V odboru bodo po potrebi sodelovali zunanji deležniki ter irska veleposlaništva in konzulati, da se zagotovi usklajeno delovanje vlade pri uresničevanju ciljev strategije diaspore. Odbor bo obravnaval vprašanja, ki zadevajo Irce v tujini in tiste, ki se želijo vrniti. Sestajal se bo vsako četrtoletje in vladi redno poročal o napredku. Po dveh letih bo pregledal in ocenil izvajanje izseljenske politike. Učinkovito **komuniciranje** je bistvenega pomena za resnično sodelovanje z diasporo. S sodobnimi informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami je sodelovanje z irskimi skupnostmi po vsem svetu lažje izvedljivo kot kdaj koli prej. V dokumentu vlada ugotavlja, da se ljudje želijo počutiti povezane z matično državo in pričakujejo, da pri doseganju tega prevzame vlogo država. V dokumentu se zavezuje, da bo komunikacijo vzpostavljala in ohranjala na različne načne – od spletnih strani (**Global Irish**, <https://www.dfa.ie/global-irish/>), ki izseljencem nudijo dostop do najrazličnejših informacij, e-obveščanja (registracija na spletni strani Global Irish, kar omogoča oblikovanje registra izseljencev), tedenskega informiranja glede pomembnejših vladnih dogodkov, poslovnih in zaposlitvenih priložnostih z registracijo na vladni strani merrionstreet.ie, do rabe družabnih omrežij in klasičnih množičnih medijev, kot so radio, časopis in televizija. V dokumentu se vlada zaveže, da bo uvedla Globalni irski medijski sklad za podporo časopisnim organizacijam in novinarjem pri pripovedovanju zgodb o Ircih v tujini ter o vplivu izseljevanja na tiste, ki ostajajo doma.

S tem skrbijo za informiranje širše javnosti o delu izseljencev ter skrbijo za ohranjanje pozitivnega odnosa do izseljencev in izseljenstva.

- **Podpora irski kulturi, jeziku in izobraževanju.** Irska podpira umetniške dogodke, ki so pomembna priložnost za sodelovanje z diasporo in podporo pri ohranjanju kulturnih vezi z Irsko. Republika Irska posebno podporo izkazuje ohranjanju irskega jezika. Izdatno finančno podpira tečaje irskega jezika, poletne šole, aplikacije ter se zavezuje k razvoju platforme za interaktivno učenje irščine. Ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino bo še naprej podpiralo programe irskih študij po vsem svetu, ki izseljencem nudijo možnost, da se ukvarjajo s svojo dediščino v formalnem izobraževalnem okolju.
- **Spodbujanje vključevanja diaspore.** Irska ima razvito globalno mrežo organizacij civilne družbe, ki delujejo na področju socialnega varstva, skupnosti, športa, kulture in podjetništva. Nekatere od njih prejemajo finančno pomoč vlade, številne druge pa delujejo povsem neodvisno in na osnovi prostovoljnega dela posameznikov. Organizacije, ki so pogosto globoko zakoreninjene v svojih lokalnih skupnostih, lahko dosežejo ljudi na načine, ki jih vlada ne more. Njihove dejavnosti so bistvenega pomena za uspešne irske skupnosti ter sodelovanje z diasporo. Vlada je v obravnavanem dokumentu napovedala, da bo na Irskem sklicala **Globalni irski državljanski forum (2015)**, na katerem bodo razpravljali o izzivih izseljencev, in kjer bodo imeli člani irskih skupnosti z vsega sveta možnost izraziti svoje mnenje in potrebe. Forum naj bi omogočil neposredne stike med tistimi, ki se v svojih skupnostih morda soočajo s podobnimi izzivi. Zagotovil bo tudi priložnost za dialog med izseljenski skupinami in vlado.

Država se povezuje in sodeluje z organizacijami, ki nudijo podporo izseljencem, povratnikom in priseljencem. V dokumentu obljublja, da bo v sodelovanju z organizacijo Crosscare Migrant Project vzpostavila sodelovanje s podobnimi organizacijami na Irskem, kar bo omogočilo, da bodo poglobile svoje znanje in izboljšale storitve za irske izseljence po vsem svetu. Vlada izseljence spodbuja k sodelovanju v **Globalni irski mreži** in **Globalnem irskem gospodarskem forumu**. Mreža je bila ustanovljena s tremi splošnimi cilji: (1) zagotoviti platformo za pomoč vladi in državnim agencijam pri promociji gospodarskih, kulturnih in turističnih sporočil Irske na tujih trgih; (2) zagotoviti forum, preko katerega lahko irski poslovneži in kulturniki v tujini sodelujejo med seboj, si izmenjujejo mnenja; (3) zagotoviti forum, preko katerega lahko člani predstavijo predloge in izvajajo pobude v praksi. Globalna irska mreža je **dragocen vir informacij in**

znanja za vlado. Njeni člani svetujejo ministrom, delegacijam, veleposlaništvom in državnim agencijam, ki si prizadevajo za uveljavljanje irskih interesov po vsem svetu. Globalni irski gospodarski forum sklicuje vlada, kjer člani Globalne irske mreže izmenjujejo ideje o prednostnih nalogah vlade za oživitev gospodarstva, ustvarjanje novih delovnih mest in povrnitev ugleda Irske. Republika Irska podpira tudi delovanje **poslovnih irskih mrež**, v okviru katerih irskim poslovnežem in strokovnjakom pomagajo pri medsebojnem povezovanju in iskanju novih priložnosti. **Irska mednarodna poslovna mreža** je ob podpori Programa za podporo priseljencem (The Emigrant Support Programme) razvila **program mentorstva**, spletno orodje, ki omogoča izmenjavo znanja in izkušenj med Irce doma in po svetu. Program **spodbuja interakcijo in sodelovanje med Irce po svetu in doma ter prenos znanja**. Vlada med drugim podpira tudi delovanje organizacije **Safe Home**, ki se je iz organizacije, ki je starejšim izseljencem nudila možnost nastanitve, razvila v organizacijo, ki zagotavlja informacijsko in svetovalno podporo vsem, ki razmišljajo o vrnitvi oz. selitvi na Irsko.

- **Raziskovanje irskega izseljenstva.** Država podpira delovanje institucij, ki se ukvarjajo z raziskovanjem irskega izseljenstva.
- **Priznanja in nagrade vidnim in uspešnim izseljencem.** Predsedniško nagrado za izjemne zasluge za Irce v tujini je vlada uvedla leta 2012. V treh letih podeljevanja (2012–2015) so bile nagrade podeljene tridesetim izjemnim posameznikom, ki so na različne načine prispevali k razvoju Irske. Irska znanstvena fundacija (Science Foundation Ireland) podeljuje medaljo Sv. Patricka irskim znanstvenikom in raziskovalcem, ki živijo v ZDA in pomembno vplivajo na razvoj raziskovanja na Irskem. Z nagradami država spodbuja pozitiven imidž diaspore kot akterja, ki prispeva k razvoju domovine.
- **Potrdilo o irski dediščini (The Certificate of Irish Heritage)** je bilo uvedeno leta 2011 za uradno priznanje potomcev irskih izseljencev. V praksi državi omogoči približno številčno oceno irskih izseljencev, omogoča povezovanje z njimi, pri izseljencih pa krepi občutek pripadnosti in identiteto. Prošnja za prejem potrdila je priložnost, da se ljudje ponovno povežejo z Irsko in izvedo več o svoji družinski zgodovini in irski dediščini.
- **Razvoj politike diaspore.** Vlada v dokumentu obljublja, da se bo politika diaspore še naprej razvijala. Čeprav se država zaveda, da večina dejavnosti irske diaspore poteka spontano in brez vladne podpore, priznava, da ima **vlada na tem področju temeljno vlogo**. Zavezuje se, da bo prisluhnila dejanskim potrebam in se nanje odzvala.

Ena najpomembnejših pobud v okviru tega dokumenta, Global Irish - Ireland's Diaspora Policy je bila ustanovitev novega medresorskega odbora za Irsko v tujini, katerega vloga je zagotavljanje doslednega izvajanja ciljev in zavez oz. politike v odnosu do diaspore, ki je bila opredeljena v omenjenem dokumentu. Leta 2018 je odbor objavil analizo in pregled izvajanja sprejete politike v dokumentu **Review of Implementation of Global Irish – Ireland’s Diaspora Policy**.⁹² Po podrobni preučitvi izvajanja politike in na podlagi pobud s strani diaspore, pridobljenih na dogodkih, kot je Globalni irski državljanski forum, je v dokumentu predstavljen pregled sprejetih politik ter usmeritev za povezovanje z diasporo v prihodnjem obdobju.

Novembra 2020 je irska vlada sprejela strategijo diaspore za obdobje 2020–2025 z dokumentom **Global Ireland: Ireland's Diaspora Policy 2020-2025**.⁹³ V dokumentu, ki predstavlja nadgradnjo strategije iz prejšnjega obdobja, vlada poudarja, da izseljenci kot nosilci spretnosti in znanj, pridobljenih v tujini, lahko pomembno pripomorejo k razvoju nacionalnega in lokalnega gospodarstva. Pri pripravi strategije je sodelovalo več sto posameznikov in organizacij na Irskem in po vsem svetu, saj je Ministrstvo za zunanje zadeve in trgovino leta 2019 izvedlo obsežna javna posvetovanja o prihodnosti irske politike do diaspore, zato odraža spreminjajoče se okoliščine in potrebe Ircev doma in po svetu, njihove pobude za krepitev odnosov med Irsko in diasporo. V dokumentu je sprejetih tudi več zavez za prenos znanja z diaspore: Irska vlada se z uporabo novih komunikacijskih tehnologij in družbenih medijev zavezuje k ustvarjanju močne virtualne irske skupnosti, obljublja podporo pri vzpostavitvi novih globalnih združenj diplomantov v tujini in novih transnacionalnih mrež na poslovnem, tehnološkem in inovacijskem področju.

Poleg tega vlada razkriva potrebo po odpravljanju izzivov, s katerimi se srečujejo tisti, ki si želijo vrniti na Irsko. Kot konkretne ukrepe napovedujejo:

- ✓ Spremljanje ovir pri vračanju in sprejemanju ukrepov za njihovo odpravo, kjer je to mogoče.
- ✓ Pogajanja o recipročnih bilateralnih sporazumih z državami, v katerih živijo večje irske skupnosti glede pomembnih vprašanj, kot je npr. dvojno obdavčevanje in socialne pravice.

---

⁹² <https://www.dfa.ie/media/dfa-2017/globalirish/20180606---Diaspora-Policy-Review-Final.pdf> (7. 4. 2022)

⁹³ <https://www.dfa.ie/media/globalirish/Diaspora-Strategy-2020-English.pdf> (7. 4. 2022)

- ✓ Nadgradnja informacijskega sistema za povratnike in na tujem živeče Irce, še posebej glede poklicnih profilov, spretnosti in znanj, ki jih potrebujejo.
- ✓ Razširitev priznavanja in prenosljivosti akademskih in poklicnih kvalifikacij, pridobljenih v tujini.

Kot primer dobre prakse pri prenosu znanja nam je irski minister za zunanje zadeve in minister za obrambo Simon Coveney T.D. v intervjuju predstavil mentorski program **Back for Business**⁹⁴, ki spodbuja prenos znanja in podjetniške aktivnosti med irskimi izseljenci-povratniki, ki so vsaj eno leto živeli v tujini in so se v zadnjih treh letih vrnili na Irsko, tistimi, ki se nameravajo vrniti v bližnji prihodnosti in na Irskem ustanoviti podjetje in izkušenimi podjetniki na Irskem. Šestmesečni program obravnava izzive, s katerimi se podjetniki soočajo v zagonski fazi, s posebnim poudarkom na ovirah in izzivih, s katerimi se soočajo izseljenci. Program, ki ga financira Ministrstvo za zunanje zadeve, poteka že nekaj let in ga uporabniki ocenjujejo kot zelo pozitivnega.

Na splošno bi lahko ocenili irsko strategijo diaspore kot uspešno, predvsem na področju komuniciranja in povezovanja z izseljenci, zagotavljanja informacijske podpore, tako izseljencem, kot priseljencem, vzpostavljanja transnacionalnih mrež na poslovnem, tehnološkem in inovacijskem področju, kar je povezano z uspešnostjo prenosa znanja, upadanjem izseljevanja ter spodbujanjem vračanja in priseljevanja.

ITALIJA

Italija, uradno Italijanska republika, je z 60,306,044⁹⁵ prebivalci med članicami EU po številu prebivalcev na tretjem mestu. Prav toliko ljudi italijanskega porekla, približno 60 milijonov⁹⁶, naj bi po nekaterih ocenah živelo zunaj Italije (Caldarini 2020). Intenzivno izseljevanje iz Italije se je pričelo v sredini 19. stoletja in se do danes še ni ustavilo. Prvi val izseljevanja se je začel 1861 z

---

⁹⁴ <https://www.backforbusiness.com/> (7. 4. 2022)

⁹⁵ <https://www.worldometers.info/world-population/italy-population/> (7. 4. 2022)

⁹⁶ Leta 2000 je italijansko ministrstvo za zunanje zadeve ocenilo, da je v tujini prebiva med 60 in 70 milijoni ljudi italijanskega porekla.

združitvijo Italije in se je zaključil 1920 z vzponom fašizma. Drugi val se je začel po koncu svetovne vojne in se končal približno v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je iz države izseljevanja preoblikovala v državo priseljevanja. Leta 1973 je bil migracijski saldo v Italiji prvič pozitiven (IOM 2011). Tretji val, ki še vedno traja, se je začel v času gospodarske krize, leta 2007, ko je izseljevanje pričelo ponovno intenzivno naraščati, zlasti med mladimi. Leta 2008 se je iz Italije izselilo 82,461 oseb, štiri leta kasneje, leta 2012, 106,216 oseb. Izseljevanje se je v naslednjih letih le še stopnjevalo: leta 2015 se je iz Italije izselilo 146,955 oseb, pet let kasneje, leta 2020, pa kar 159,884 oseb.⁹⁷ V tem obdobju je Italija poleg mednarodnih migracij doživela tudi obsežne notranje migracije med regijami, kar je imelo pomemben kulturni, gospodarski, družbeni in politični vpliv na državo (Caldarini 2020). Kljub nanizanim statističnim podatkom je težko podati natančne podatke o tem, koliko Italijanov je v resnici zapustilo svojo državo za stalno, saj o tem obstajajo različne ocene raziskovalcev in javnih institucij.

Italija je v preteklih letih zgradila kompleksno infrastrukturo, da bi se lahko povezala s svojimi izseljenci v tujini. Ta infrastruktura vključuje zagotavljanje številnih storitev državljanom v tujini, pa tudi različnih oblik sodelovanja med diasporo in domovino. Glavni stebri te infrastrukture so naslednji: (1) mreža konzularnih, kulturnih in izobraževalnih ustanov v tujini, (2) sistem lokalnih posvetovalnih organov, (3) mreža regionalnih izseljenskih svetov, (4) parlamentarno predstavništvo Italijanov po svetu, (5) poseben vladni organ za Italijane v tujini in (6) edinstvena transnacionalna mreža socialnih svetovalnih centrov, imenovanih **patronati**. V nadaljevanju bomo vsakega na kratko predstavili.

Prvič, Italija je v desetletjih množičnega izseljevanja razvila močno mrežo konzularnih predstavništev, kulturnih inštitutov in italijanskih šol v tujini. Osnovna naloga konzulatov je zaščita interesov Italijanov v tujini ter zagotavljanje storitev in različnih oblik pomoči. Poleg svetovanja v pravnih in konzularnih zadevah konzulati spodbujajo tudi poslovne vezi in kulturno sodelovanje z Italijani po svetu. Konzulati zagotavljajo tudi delovanje registra Italijanov, ki prebivajo v tujini (**AIRE**, Anagrafe degli Italiani Residenti all'Estero), ključnega instrumenta, ki je bil vzpostavljen v 80-ih letih prejšnjega stoletja in omogoča upravne stike med Italijani v tujini in njihovo domovino. Registracija je obvezna za vse italijanske državljane, ki prenesejo svoje

---

⁹⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_emi2/default/table?lang=en (7. 4. 2022)

prebivališče v tujino za obdobje vsaj 12 mesecev. Na ta način država lažje vodi statistiko izseljevanja, ugotavlja vzroke za selitve, hkrati pa se povezuje z izseljenimi državljani. Mreža italijanskih kulturnih inštitutov po svetu v sodelovanju z italijanski konzulati spodbuja ohranjanje italijanske kulture in jezika v večjih mestih po vsem svetu. Njihovo poslanstvo je organizacija kulturnih in umetniških dogodkov, upravljanje knjižnic ter vzpostavljanje stikov med italijansko in tujo kulturo. Poleg tega ima Italija po svetu razvejano mrežo izobraževalnih ustanov: 8 državnih šol (Adis Abeba, Asmara, Atene, Barcelona, Istanbul, Madrid, Pariz, Pariz in Zürich), 43 državno akreditiranih šol po vsem svetu, 7 italijanskih oddelkov v evropskih šolah, 77 italijanskih oddelkov v tujih, dvojezičnih ali mednarodnih šolah, več kot 200 tečajev italijanskega jezika in kulture ter predavanj na tujih univerzah. Kljub uspešnemu delovanju kulturnih inštitutov, konzulatov in izobraževalnih ustanov ter intenzivnemu izseljevanju iz Italije od leta 2007 dalje, se je zaradi proračunskih omejitev njihovo število v zadnjem obdobju precej zmanjšalo (Caldarini 2020).

Drugič, Italija je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja vzpostavila obsežen sistem svetovanja in zastopanja Italijanov v tujini, ki je organiziran na dveh geografskih ravneh. Na lokalni ravni so bili ustanovljeni odbori Italijanov v tujini (**COM.IT.ES., Comitato degli Italiani all' Estero**), ki jih neposredno izvolijo Italijani v tujini v vsakem konzularnem okrožju. Naloga odborov je opredeliti družbene, kulturne in civilne potrebe skupnosti in spodbujati pobude, ki se nanašajo na njihovo socialno in kulturno življenje. Odbor sestavlja od 12 ali 18 članov, odvisno od števila prebivalcev v posameznem konzularnem okrožju. Po vsem svetu je bilo ustanovljenih več kot 100 komitejev, predvsem v Evropi in obeh Amerikah (Ministero degli Affari Esteri 2017). Generalni svet Italijanov v tujini (**CGIE, Consiglio Generale degli Italiani all'Estero**⁹⁸), ustanovljen leta 1989, na globalni ravni opravlja podobno funkcijo kot COM.IT.ES. na lokalni ravni. Kot formalno posvetovalno telo pripravlja mnenja in priporočila o zadevah, ki so v interesu Italijanov v tujini, in jih naslovi na italijanske institucije, predvsem na vlado in parlament.

Tretjič, čeprav je politika priseljevanja in izseljevanja odgovornost vlade, imajo posebno vlogo tudi regionalne institucije, ki spodbujajo in financirajo pobude, namenjene ohranjanju in krepitvi družbenih in kulturnih odnosov med izseljenci in njihovim izvornim območjem. Med

---

⁹⁸ <https://www.cgieonline.it/> (7. 4. 2022)

procesom decentralizacije in regionalizacije italijanske države, ki je potekal med 1970 in 1990, je 21 regij ustanovilo svoje regionalne izseljenske svete (**Consulte regionali dell'emigrazione**). Izseljenski sveti so bili ustanovljeni z regionalnimi zakoni in imajo le svetovalno funkcijo glede kulturnih dejavnosti in izmenjav, socialnih razmer, informacij, izobraževanja, razširjanja in ohranjanja regionalne kulturne in umetniške dediščine. Sestavljajo jih izvoljeni lokalni uradniki na regionalni, pokrajinski ali občinski ravni, strokovnjaki, predstavniki gospodarskih organizacij, sindikatov in izseljenskih združenj.

Četrtrič, od leta 2001⁹⁹ imajo Italijani v tujini, starejši od 18 let, ki so vpisani v register Italijanov v tujini (AIRE), pravico voliti in kandidirati na italijanskih volitvah, ne da bi se za to morali vrniti v Italijo. Zaradi velikosti italijanske diaspore, v tujini uradno živi več kot 4,2 milijona volivcev, so skoraj vse italijanske politične stranke aktivne tudi zunaj meja Italije, kjer reproducirajo enako notranjo strukturo, kot jo imajo v Italiji (klubi, odbori, zveze, združenja itd.).

Petič, v preteklih letih so bila ustanovljena različna ministrstva in vladni uradi za Italijane po svetu, ki so bila pozneje ukinjena: Ministrstvo za Italijane v tujini in priseljevanje (1991-1992), Ministrstvo za Italijane po svetu (1994-1995), Oddelek za Italijane po svetu pri predsedstvu Sveta ministrov (1995-2001), Ministrstvo za Italijane po svetu (2001-2006). Trenutno je ta pristojnost podeljena Ministrstvu za zunanje zadeve, kar pomeni, da ni več posebnega ministrstva, ki bi se ukvarjalo s tem vprašanjem. **Ministrstvo za zunanje zadeve** sestavlja osem generalnih direktorats, od katerih eden, Generalni direktorat za italijanske državljane v tujini in migracijske politike (DGIEPM), usklajuje politike na področju pravic italijanskih državljanov v tujini. Te politike vključujejo: zaščito in pomoč; promocijo italijanskega jezika in izobraževanja; odnose s COMITES in CGIE; financiranje združenj in odborov; volilne storitve; socialno varstvo in davčno svetovanje ter zakonodajne predloge v zvezi z Italijani v tujini. Minister za zunanje zadeve je med drugim tudi predsednik CGIE.

Šestič, najbolj inovativna institucija italijanske diaspore v primerjavi z drugimi evropskimi državami so italijanski socialni svetovalni centri, znani kot **patronati**. Prvi patronati so nastali sredi 19. stoletja kot neuradne organizacije, z namenom zagotavljanja pomoči italijanskim

---

⁹⁹ Sprejeto z zakonom št. 459, Pravila za uveljavljanje volilne pravice italijanskih državljanov, ki živijo v tujini, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2001;459> (7. 4. 2022).

izseljencem, ki so se izkrcali z ladij v Argentini in Braziliji (Murat, Pistoresi in Rinaldi 2008). Patronati kot jih poznamo danes so bili ustanovljeni po drugi svetovni vojni, leta 1945 na pobudo Splošne italijanske konfederacije sindikatov (CGIL) in Italijanske konfederacije sindikatov Krščanskega združenja italijanskih delavcev (ACLI), da bi olajšali dostop do pravic na področju socialne zaščite. Še danes so patronati posebni neprofitni zavodi, povezani s sindikati ali korporativnimi združenji, ki opravljajo storitve na področju socialnega varstva, razširjeni po Italiji in v tujini, zlasti v ciljnih državah italijanske diaspore. Patronati so v Italiji za vse osebe (ne glede na državljanstvo) ključna institucija za dostopanje do socialne zaščite. Imajo razširjeno mrežo več sto uradov v vsaj 40 državah, ki pomagajo Italijanom v tujini. Zagotavljajo storitve tako italijanskim državljanom, kot državljanom drugih držav, ki so povezani z zagotavljanjem italijanske socialne varnosti, npr. zagotavljanje pokojnin nekdanjim delavcem priseljencem v Italiji, ki so se vrnil v matično državo. Patronati opravljajo tudi nekatere konzularne storitve: prijavo za italijanske davčne številke, urejanje potnega lista in osebne izkaznice, prošnje za italijansko državljanstvo, registracija AIRE itd. Tako v Italiji kot tujini patronati delujejo pod vodstvom italijanskega ministrstva za delo in socialno politiko. Za svoje storitve iz sklada socialne varnosti prejmejo približno 40 milijonov evrov na leto (Caldarini 2020).

Italija se v zadnjem obdobju izseljevanja tako kot Slovenija sooča predvsem z odhajanjem visoko izobraženih mladih, raziskovalcev in znanstvenikov. Trend odhajanja mladih in izobraženih Italijanov, predvsem raziskovalcev in profesorjev, ki niso našli mesta na domačih univerzah, se je začel konec osemdesetih let in se do danes stopnjeval. Med najbolj priljubljenimi destinacijami italijanskih raziskovalcev so ZDA, Avstralija in Združeno kraljestvo. Italija se poleg odhajanja izobražencev sooča s tem, da se ti ne vračajo, na tuje raziskovalce, ki bi jih nadomestili, pa ne morejo računati. Statistični podatki namreč kažejo, da izseljevanje akademikov močno presega priseljevanje akademikov (Galan in Agasisti 2014). Primanjkuje jim tudi visokokvalificiranih delovnih mest.

Orisano stanje v Italiji kaže na to, da tako v Italiji, kot Sloveniji poleg bega možganov oz. Cervelli in fuga obstaja problem nerazvitega »kroženja možganov«, saj se njuni visoko izobraženi izseljenci težko vrnejo v italijanski oziroma slovenski znanstveno-raziskovalni in univerzitetni sistem. Tudi razlogi za njihovo izseljevanje so podobni. Tako naša podoktorska raziskava, kot raziskava italijanskih raziskovalcev Galana in Agasistija (2014) so identificirali naslednje razloge za odhajanje: (1) pomanjkanje priložnosti in možnosti v matični državi; (2) slabi delovni pogoji,

nizka plača, skromno vlaganje države v raziskave; (3) nizka raven etičnosti (odsotnost meritokratskih načel in praks zaposlovanja in strokovnega razvoja, nepotizem, neupoštevanje položaja mladih raziskovalcev). Ti dejavniki se povezujejo z osebnimi interesi subjektov, kot so višja kakovost znanstvenih raziskav, opravljenih v tujini; stabilnost financiranja znanstveno-raziskovalnega dela; privlačne podoktorske ponudbe zunaj matične države in želja po mednarodnih izkušnjah.

Politični ukrepi, ki bi spodbujali večjo kakovost in mednarodno konkurenčnost italijanskih znanstveno-raziskovalnih institucij in univerz, bi lahko prispevali k privabljanju več akademikov (profesorjev in raziskovalcev) in nadarjenih študentov na mednarodni ravni. Takšna politika bi pomenila naložbo v prenos znanja. V nadaljevanju si bomo pogledali politični odziv na izseljevanje v obdobju tretjega vala množičnega izseljevanja iz sosednje države, tj. od leta 2008 dalje.

Od devetdesetih let prejšnjega stoletja, še intenzivneje pa med letoma 2000 in 2007, je skoraj vseh 20 italijanskih regionalnih uprav sprejelo zakonodajne akte, ki se nanašajo na izseljene Italijane. Zakonske določbe so zajemale širok spekter politik, ki se nanašajo na vračanje izseljencev in izkoriščanja omrežja, in sicer socialne subvencije, poklicno usposabljanje, projekte skupnega razvoja, programe, namenjene spodbujanju povratnih migracij, kulturne izmenjave, turizem in tako naprej. Po koncu gospodarske krize je manjšina strokovnjakov in politikov, zlasti tistih z akademskim ozadjem, poskušala problematiko izseljevanja predstaviti kot priložnost in ne kot problem. V izseljevanju so videli potencialno priložnost za nadaljnji razvoj človeškega kapitala delovne sile in priložnost, da se »beg možganov« spremeni v »vračanje možganov« (brain return) (Tintori in Romei 2017). Glavna prizadevanja agencij na državni ravni in lokalnih uprav so bila usmerjena v ustanavljanje etničnih poslovnih skupnosti na eni strani in na vračanje izseljencev z razvitim človeškim in socialnim kapitalom na drugi strani.

Konec leta 2010 je Berlusconijska vlada z zakonom **238/10** sprejela ukrep, ki je bil namenjen privabljanju kvalificiranih državljanov EU za delo in življenje v Italiji. Dokončno je ta ukrep spremenil čl. 16 zakonodajnega odloka **147/2015** in je bil nato podaljšan do decembra 2017 ter pozneje večkrat dopolnjen. Zakon je dodeljeval davčne spodbude državljanom EU, rojenim po letu 1969, ki so delali ali diplomirali v tujini, vendar so v preteklosti vsaj dve leti prebivali v Italiji. Spodbude, skladno z zakonom, so se dodelile priseljencem v Italiji, ki so začeli opravljati nove

poslovne dejavnosti ali so se za stalno zaposlilo pri italijanskem delodajalcu. Čeprav je zakon uradno targetiral kvalificirane državljane EU, je bil v resnici usmerjen predvsem v vrnitev kvalificiranih in mladih italijanskih izseljencev. Poleg tega, da je bil omenjeni ukrep objavljen samo v italijanščini, tudi poznejše dopolnitve zakonodaje o davčnih olajšavah so objavljene izključno v italijanskem jeziku, vključuje vrsto dodatnih ugodnosti samo za italijanske državljane, kot je denimo dostop do javnih stanovanj in pokojninskih ugodnosti. Poleg tega je vzpostavil privilegiran birokratski kanal za italijanske prosilce, da bi pospešil njihove administrativne postopke, in sicer s sodelovanjem med italijanskimi konzulati in agencijo Italia Lavoro SpA, ki je bila ustanovljena leta 1997 in jo nadzira ministrstvo za gospodarstvo.

Novi zakon je za tiste, ki so imeli vsaj dve leti delovnih izkušenj v tujini, sprva predvideval davčno olajšavo v višini 70 % za moške in 80 % za oba spola v enoletnem obdobju. S spremembo in z razširitvijo, ki je veljala le za posameznike, ki so se vrnil v Italijo do 31. decembra 2015, so se nekateri parametri spremenili. Odbitek davka je bil znižan na –30 %, vendar je bilo obdobje uporabe podaljšano, in sicer od 2 do 5 let. Druga bistvena razlika se je nanašala na uporabo olajšav, ki so se do leta 2017 nanašale samo na zaposlene, nato pa so veljale tudi za tiste, ki so se vrnil v Italijo in so želeli vstopiti na trg kot samozaposleni. Nekateri analitiki so zakonodajo o davčnih olajšavah v tem obdobju označili kot premalo učinkovito (Tintori in Romei 2017; Caldarini 2020), saj se je v Italijo vrnilo veliko manj izobražencev, kot jo je zapustilo. V letih 2015–2021 se je zakonodaja o davčnih olajšavah za Italijane, ki bi se iz tujine vrnil domov, še večkrat dopolnjevala oziroma spreminjala.

Zakon iz leta 2010 in hegemonika pripoved o »begu možganov« sta postala temelj za nadaljnje ukrepe na lokalni in državni ravni. Regija Umbrija je začela izvajati program Brain Back Umbria¹⁰⁰, ki še naprej razvija Deželni zakon št. 37 iz leta 1997. Program, ki se je med leti 2014 in 2020 financiral iz evropskega socialnega sklada, se je osredotočal izključno na nekdanje prebivalce regije, ki so živeli v tujini, dodeljeval davčne olajšave za nova podjetja in zagonska podjetja, ustanovljena v regiji, ter zagonski denar (5000 €) za raziskovalce. Podobno velja za občino Milano, ki je v sodelovanju z blogom Italtents¹⁰¹ z nekaj lokalnimi znanstveniki vzpostavila

---

¹⁰⁰ <http://www.brainbackumbria.eu/> (11. 4. 2022)

¹⁰¹ <https://fugadeitalenti.wordpress.com/italents/> (11. 4. 2022)

portal Welcome Talent. V okviru programa Welcome Business (Dobrodošla podjetja) so dodelili 510,000 EUR nadarjenim povratnikom za ustanovitev podjetja v Milanu.¹⁰²

Ena izmed politik italijanske vlade je bila usmerjena v oblikovanje mreže italijanskih znanstvenikov v tujini. Priložnost za njen razvoj je omogočil nekdanji minister za Italijane po svetu Mirko Tremaglia, ki je leta 2003 v Rimu organiziral konferenco italijanskih znanstvenikov po svetu, da bi postavil temelje za ustvarjanje mreže raziskovalcev in njihovo povezovanje z domovino, kateri je sledila vrsta sestankov Stalnega znanstvenega odbora italijanskih znanstvenikov in raziskovalcev po svetu. Na omenjeni konferenci je bila predstavljena mreža DA VINCI (Database Accessible Via the Internet of Italian researchers Not residing in Italy and working abroad at university Centers, industrial laboratories or International organizations), ki je predstavljala spletno zbirko podatkov o dejavnostih, raziskovalnih interesih in strokovnem znanju skupnosti italijanskih raziskovalcev, ki živijo in delajo v tujini. Baza, v katero je bilo leta 2012 vključenih 1.357 raziskovalcev in znanstvenikov, se je uporabljala za mreženje, izmenjavo informacij in dialog.

V zadnjem desetletju so se pojavile tudi druge znanstvene mreže. Leta 2007 je 36 uglednih italijanskih znanstvenikov in raziskovalcev v Severni Ameriki, pod okriljem italijanskega veleposlaništva v Washingtonu ustanovilo **ISSNAF** (Italian Scientists & Scholars in North America Foundation¹⁰³). ISSNAF je neprofitna organizacija, katere poslanstvo je povezovanje, in krepitev moči italijanske intelektualne diaspore v Severni Ameriki, ki povezuje več kot 3000 znanstvenikov, raziskovalcev in tehnologov v Severni Ameriki. Spodbujajo mreženje ter kulturno, znanstveno, akademsko in tehnološko sodelovanje znotraj skupnosti, z javnimi in zasebnimi organizacijami v Severni Ameriki in Italiji. Poleg znanstvene mreže, ki povezuje italijanske znanstvene in raziskovalce v severni Ameriki, deluje tudi znanstvena mreža **ARIA-SA**¹⁰⁴, Associazione di Ricercatori Italiani in Australasia- South Australia/Association of Italian Researchers in Australasi, skupnost, ki spodbuja raziskovalno sodelovanje med Italijo in Avstralijo. Leta 2012 je ministrstvo za zunanje zadeve in mednarodno sodelovanje (MAECI¹⁰⁵) v sodelovanju z ministrstvom za univerze in raziskave pod Montijevo vlado aktiviral platformo

---

¹⁰² <https://www.milomb.camcom.it/chi-siamo> (11. 4. 2022)

¹⁰³ <https://www.issnaf.org/> (11. 4. 2022)

¹⁰⁴ <https://ariaadelaide.wordpress.com/> (11. 4. 2022)

¹⁰⁵ <https://www.esteri.it/it/> (11. 4. 2022)

Innovitalia¹⁰⁶, katere cilj je povečati učinek človeškega kapitala italijanskih izobražencev v tujini, spodbujati raziskave in poslovne priložnosti v partnerstvu z matično državo ter poskrbeti za prenos znanja z izseljencev.

V analizi politik Republike Italije v odnosu do diaspore smo identificirali tri oblike politike, in sicer politike vračanja, zadrževanja in vzpostavljanja izseljenskih omrežij. Zdi se, da politika, ki temelji na spodbujanju vračanja, ni imela pomembnih učinkov, saj kljub ukrepom, sprejetih v zadnjem obdobju množičnega izseljevanja, Italija ni uspela privabiti znatnega števila izseljencev, niti visoko izobraženih priseljencev. Izziv pri privabljanju izseljencev in priseljencev se nanaša predvsem na visoko stopnjo brezposelnosti med mladimi. Italija ne ponuja zaposlitvenih možnosti, skladnih s pričakovanji mladih izobražencev. Težava je tudi v propadanju industrije in slabi zmogljivosti javnega sektorja. Stopnja brezposelnosti med mladimi, starimi med 25 in 34 let, s terciarno izobrazbo je bila v letu 2011 približno 11,5%, kar je več kot pri tistih s srednješolsko izobrazbo. Ta je znašala 10,5% (Tintori in Romei 2017).

Republika Italija je uspešnejša pri gradnji transnacionalnih mrež znanstvenikov in raziskovalcev, v okviru katerih spodbujajo raziskovalne ter poslovne priložnosti in prenos znanja med izseljenimi in domačimi strokovnjaki. Kot primer dobre prakse lahko izpostavimo transnacionalno mrežo socialnih svetovalnih centrov – patronatov, ki uspešno delujejo že od sredine 19. stoletja. Trenutna mreža patronatov predstavlja več kot sto uradov v vsaj 40 državah, ki pomagajo Italijanom po vsem svetu.

.....

BOSNA IN HERCEGOVINA

Izseljenci iz Bosne in Hercegovine (v nadaljevanju BiH) so po več zaporednih izseljenskih valovih ustvarili eno najbolj razpršenih skupnosti z Balkana. Večina izseljencev je bilo prisilnih migrantov in beguncev med vojno v letih 1992-1995 in po njej. Vendar pa se izseljevanje iz mlade države po vojnem obdobju ni zaustavilo¹⁰⁷, saj se država sooča z razvojnimi izzivi, šibkim

---

¹⁰⁶ <https://innovitalia.esteri.it/> (11. 4. 2022)

¹⁰⁷ <https://www.macrotrends.net/countries/BIH/bosnia-and-herzegovina/net-migration> (12. 4. 2022)

gospodarstvom, naraščajočo revščino in socialno-ekonomskimi neenakostmi med prebivalstvom. Glavni razlog za izseljevanje v zadnjih dveh desetletjih je visoka stopnja brezposelnosti, predvsem med mladimi, ki predstavljajo najbolj mobilen del prebivalstva. Skoraj 40 % mladih po končanem formalnem izobraževanju nima možnosti za zaposlitev. V primeru, da delo najdejo, jim zaslužek ne omogoča kvalitetnega življenja. Povprečni dohodek v Bosni in Hercegovini je namreč približno šestkrat nižji kot v Nemčiji in Avstriji, ki sta najpomembnejši ciljni državi izseljencev iz BiH, osemkrat nižji kot na Norveškem in desetkrat nižji kot v Švici, drugih dveh najpogostejših destinacijah bosanskih izseljencev (Halilovich idr. 2018).

Trenutno število prebivalcev BiH je ocenjeno na 3,2 milijona¹⁰⁸, med tem ko diaspora BiH po podatkih Ministrstva za človekove pravice in begunce BiH šteje približno 2 milijona ljudi, kar predstavlja več kot 60% prebivalstva BiH. Izseljenci BiH so se naselili v več kot petdesetih različnih državah sveta in oblikovali svoje ločene deterritorializirane in transnacionalne skupnosti, med drugim tudi v Sloveniji, kjer predstavljajo največ, tj. 46%, vseh priseljenih prebivalcev.¹⁰⁹

Odgovornost za diasporo je v BiH institucionalno precej razpršeno, in sicer na ravni države, entitet, okrožja, kantonov in lokalnih skupnosti. Na nacionalni ravni je za povezovanje z diasporo pristojnih in odgovornih več institucij:

- **predsedstvo BiH** v okviru svojih pristojnosti za izvajanje zunanje politike daje pobudo za sklenitev dvostranskih sporazumov na področju konzularne, delovne in premoženjske zaščite državljanov BiH v tujini;
- za oblikovanje in izvajanje politike diaspore in neposredno komunikacijo z diasporo je pristojno **Ministrstvo BiH za človekove pravice in begunce** (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH¹¹⁰), natančneje **Oddelek za diasporo**, ki deluje v okviru dveh sektorjev – Sektorja za sodelovanje s klubi in društvi izseljenih državljanov BiH ter Sektorja za gospodarsko, izobraževalno in kulturno sodelovanje. Ministrstvo sodeluje tudi s številnimi mednarodnimi organizacijami, kot so: Mednarodna organizacija za migracije (IOM), Mednarodni center za razvoj migracijske politike, Švicarska agencija za razvoj in

---

¹⁰⁸ <https://www.worldometers.info/world-population/bosnia-and-herzegovina-population/> (12. 4. 2022)

¹⁰⁹ <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/9650> (12. 4. 2022)

¹¹⁰ http://www.mhrr.gov.ba/default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=127&pageIndex=1 (12. 4. 2022)

sodelovanje (SDC), Nemška agencija za mednarodno sodelovanje, Združeni narodi/UNDP, Urad TAIEX Generalnega direktorata za širitev v Bruslju, regionalni center MARRI, in številnimi nevladnimi organizacijami.

- **Ministrstvo za zunanje zadeve BiH** (Ministarstvo vanjskih poslova¹¹¹) je odgovorno za spodbujanje, razvoj in usklajevanje sodelovanja z izseljenci iz BiH z mrežo diplomatskih in konzularnih predstavništev BiH;
- **Ministrstvo za civilne zadeve BiH** je pristojno za dopolnilni pouk v diaspori.

Poleg omenjenih institucij na nacionalni ravni je povezovanje z diasporo v pristojnosti različnih sektorjev na ravni federacije BiH, Republike Srbske, Republike BiH, Okrožja Brčko, kantonov in občin, kar pri opredeljevanju in izvajanju politike do diaspore zahteva sodelovanje različnih akterjev. Kot posebnost izvajanja izseljenske politike BiH na ravni občin lahko izpostavimo delovanje **koordinatorjev za diasporo**, katerih naloga je, po pripovedovanju ene od koordinatoric, s katero smo opravili intervju, zagotavljanje informacij članom diaspore, pomoč pri pridobivanju različnih dokumentov in dovoljenj, spremljanje zakonodaje, ki zadeva izseljence, organizacija aktivnosti in dogodkov za povezovanje diaspore z njihovim rojstnim mestom in podobno.

V preteklosti je BiH oblikovala več političnih dokumentov, ki se nanašajo na upravljanje migracij. **Strategija Bosne in Hercegovine za izvajanje Priloge VII k Daytonski pogodbi mirovnega sporazuma**, ki je bila sprejeta konec leta 2002, je bil prvi skupni, državni dokument, ki je opredeljeval cilje ter načrtoval potrebne ukrepe in reforme za izvajanje Splošnega okvirnega sporazuma za mir v BiH – **Sporazum o vrnitvi beguncev in razseljenih oseb**, ki je bila leta 2008 revidirana.¹¹² Leta 2003 je BiH sprejela **Splošne usmeritve in prednostne naloge za izvajanje zunanje politike Bosne in Hercegovine**, ki opredeljuje krepitev in institucionalizacijo odnosov z EU, vključno z migracijami, kot prednostno nalogo ter skrb za državljane BiH v tujini. Devet let kasneje, leta 2012, je pripravila politični dokument **Strategija na področju migracij in azila ter akcijski načrt za obdobje 2012-2015**.¹¹³ Leta 2015 je Ministrstvo BiH za človekove pravice in

---

¹¹¹ https://www.mvp.gov.ba/default.aspx?template_id=43&pageIndex=1 (12. 4. 2022)

¹¹² https://www.donormapping.ba/donormapping/Presentations_120509/BiH_Revised_Annex_VII_Strategy.pdf (12. 4. 2022)

¹¹³ <http://www.msb.gov.ba/PDF/Strategy%20and%20Action%20Plan%202012-2015,%20engleski.pdf> (12. 4. 2022)

begunce objavilo **Strategijo za sprejem in integracijo državljanov BiH, ki se vračajo v okviru sporazuma o ponovnem sprejetju**¹¹⁴ ter akcijski načrt za obdobje 2015-2018.¹¹⁵

Konec leta 2009 je bil pripravljen tudi prvi **osnutek zakona o sodelovanju med BiH in njeno diasporo**, vendar ni bil sprejet. V njem je bilo opredeljeno institucionalno sodelovanje z izseljenci/diasporo BiH. Ključni cilji sodelovanja z diasporo BiH, ki so bili navedeni v tem osnutku, so bili: ohranjanje kulturne in nacionalne identitete, vzpostavitve in krepitev sodelovanja z državami sprejemnicami ter socialno in gospodarsko vključevanje priseljencev iz BiH v tujini. Posamezne določbe predlaganega zakona so naslovili sodelovanje na področju kulture, izobraževanja, ohranjanja jezikov, znanosti, tehnologije, visokega šolstva, športa in poslovanja. Predvidena je bila tudi strategija sodelovanja z diasporo, z namenom prenosa znanja (Efendić, Babić in Rebmann 2014).

Do aprila 2017 Bosna in Hercegovina ni imela sprejetih ali izvajanih uradnih politik za odnose z diasporo. Politično udejstvovanje institucij BiH v odnosu do skupnosti diaspore je bilo precej omejeno in nerazvito, pobud za izboljšanje stanja skorajda ni bilo (Halilovich et al. 2018). Šibke so bile tudi institucionalne zmogljivosti na lokalnih ravneh oblasti. Čeprav se je BiH zavedala, kakšen potencial ima diaspora za vsesplošni razvoj države, so zapleteni upravni sistemi, pomanjkanje celovitih podatkov o izseljencih ter gospodarsko in politično okolje ovirali njihovo vključevanje. Kot odgovor na neučinkovitost oz. nezmožnost državnih in lokalnih institucij pri vključevanju bosanske diaspore v politične in družbene procese v Bosni in Hercegovini je bilo vzpostavljenih več mednarodnih projektov.¹¹⁶ Dva velika mednarodna projekta¹¹⁷, ki sta se začela izvajati leta 2016, sta popolnoma neodvisno drug od drugega prepoznala zgoraj opisano problematiko in pozornost namenila obravnavi razvojnega sodelovanja med diasporo in matično državo. Delo mednarodnih razvojnih agencij in njihovih partnerskih organizacij je

---

¹¹⁴ Sporazum med BiH in Evropsko skupnostjo o ponovnem sprejemu osebami, ki prebivajo brez dovoljenja, je bil podpisan 18. septembra 2007 v Bruslju in začel veljati 1. januarja 2008.

¹¹⁵ <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/izbjeglice/strategija%20eng.pdf> (12. 4. 2022).

¹¹⁶ S projektom Diaspora Invest, ki se je začel aprila 2017, je USAID (United States Agency for International Development) pomagala strukturirati, spodbujati in podpirati naložbe diaspore BiH za družbeno-gospodarski razvoj države. Za petletni projekt je bilo namenjenih 6,6 milijona USD.

¹¹⁷ Programa USAID Izkoriščanje diaspore za gospodarski razvoj in Diaspora za razvoj Švicarskega razvojnega sveta (SDC) sta bila vredna približno 5 milijonov USD. Projekt USAID se je izvajal v sodelovanju z lokalnimi nevladnimi organizacijami v BiH, projekt SDC pa z UNDP in IOM BiH, v sodelovanju z Ministrstvom za človekove pravice in begunce BiH.

spodbudilo sodelovanje med različnimi deležniki v BiH in upravljanje diaspore spremenilo v eno od gonilnih sil za gospodarsko rast, razvoj in prenos znanj v državi. Medtem ko so se ti programi osredotočali predvsem na maksimiranje razvoja, ne da bi obravnavali razloge za migracijo, so pomagali tudi pri razumevanju vplivov, ki jih imajo lahko diaspore na razvoj politične in demokratične deliberativne dinamike v domačih državah (Hasić in Telalović 2021).

Švicarski razvojni svet je finančno podprl štiriletni projekt, ki je povezal svoje poslanstvo, naloge in sredstva s konzorcijem dveh organizacij, IOM in UNDP, skupaj z Ministrstvom za človekove pravice in begunce, pristojnim za diasporo, ter več lokalnimi vladami in skupnostmi v Bosni in Hercegovini. Projekt **Diaspora 4 Development (D4D)**, vreden 5 milijonov ameriških dolarjev, je temeljil na predhodno izvedenem programu projekta IOM z naslovom Migracije za razvoj. Cilj projekta D4D je bil spodbuditi sodelovanje diaspore, vzpostaviti institucionalno mrežo za dolgoročno vzdrževanje teh prizadevanj. Vključeval je tudi sodelovanje z Ministrstvom za zunanje zadeve pri vzpostavitvi predstavniških teles diaspore v Nemčiji, Italiji, Avstriji in na Švedskem za sodelovanje z institucijami v BiH ter dodatno utrditev odnosov diaspore z vladnimi in civilnodružbenimi organizacijami v BiH.

Projekt D4D je sprva preučil razvojni potencial diaspore v desetih različnih državah, v naslednjih fazah pa se je osredotočil na sodelovanje s 16 občinami po vsej BiH, da bi vzpostavil in potrdil institucionalne zmogljivosti za neposredno sodelovanje diaspore ter tako ustanovil urade na občinski ravni za izvajanje sektorskih politik. V nadaljevanju je bil projekt usmerjen v povečanje družbeno-ekonomskih priložnosti in perspektiv za ženske in moške v BiH, krepitev sodelovanja z diasporo, uskladitev občinskih razvojnih strategij s strategijo diaspore BiH, zagotavljanje kakovostnejših storitev za člane diaspore, razvoj horizontalnih pobud za **prenos znanja in spretnosti** na kolege iz BiH itd. (D4D Evaluation Report 2020).

V okviru projekta D4D je bil vzpostavljen interaktivni portal¹¹⁸ za diasporo iz BiH, ki je namenjen povezovanju izseljencev z matično državo. Portal ima posebni rubriki – **prenos znanja in sejem idej**, kjer izseljenci lahko ponudijo svoja znanja, ideje, veščine, izkušnje, pa tudi storitve in izdelke ter tako prispevajo k razvoju države. Portal objavlja projektne, zaposlitvene in poslovne priložnosti za izseljence, kontaktne podatke izseljenskih organizacij in koristne povezave. Poleg

---

¹¹⁸ <https://dijaspora.mhrr.gov.ba/> (13. 4. 2022)

omenjenega portala lahko kot primer dobre prakse omenimo še **i-platformo**¹¹⁹, katere namen je vzpostavitev in krepitev sodelovanja med Švico, ciljno državo tisočih izseljencev iz BiH, in Bosno in Hercegovino, predvsem na področju gospodarstva, znanosti, izobraževanja in kulture. Platforma povezuje posameznike, podjetja, nevladne organizacije in ustanove v Švici in BiH, vodi različne projekte¹²⁰, kampanje (na primer »Jaz sem eden izmed 60.000«), organizira (virtualna) srečanja, predavanja in predstavlja uspešne zgodbe izseljencev. I-platforma ni edina platforma, namenjena diaspori BiH. **Platfrom BiH**¹²¹ je platforma, namenjena izseljencem na Nizozemskem, katere cilj je doseči dvosmerno komunikacijo izseljencev BiH na Nizozemskem z matično državo in svetom, komuniciranje z nizozemsko vlado in ohranjanje odnosov z domovino.

Sočasno z izvajanjem zgoraj opisanih mednarodnih projektov je bil aprila 2017 sprejet prvi politični dokument, ki opredeljuje odnose BiH z diasporo, tj. **Politika sodelovanja z diasporo**.¹²² Dokument, ki je nastal v sodelovanju številnih deležnikov, izpostavlja močne povezave z izseljenci kot strateški interes BiH. Politični dokument je bil pripravljen za ustvarjanje pravne podlage in pogojev za vzpostavitev, krepitev in ohranjanje odnosov med BiH in njeno diasporo, zlasti ohranjanje maternih jezikov, kulture in identitete njenih prebivalcev v tujini ter ustvarjanje pogojev za sodelovanje in prispevek izseljencev pri družbenem in gospodarskem razvoju BiH. Vizija politike diaspore BiH je vzpostavitev dolgoročnega (institucionalnega) sodelovanja z diasporo in krepitev njenega vpliva na BiH. Politika sodelovanja z diasporo izpostavlja tri glavne strateške cilje, ki so:

- 1. razvoj pravnega sistema in institucionalnih zmogljivosti,*
- 2. zagotavljanje podpore diaspori in izboljšanje sodelovanja,*
- 3. ustvarjanje pogojev za večji prispevek diaspore k razvoju BiH.*

V dokumentu je predstavljen tudi načrt države za uresničitev navedenih strateških ciljev. Za dosego prvega cilja se BiH zavezuje, da bo razvila **strategijo sodelovanja z izseljenci**, ki bo uredila

---

¹¹⁹ <https://www.i-platform.ch/> (13. 4. 2022). Platformo financirata Švicarska agencija za razvoj in sodelovanje ter Zvezno ministrstvo za zunanje zadeve.

¹²⁰ <https://www.i-platform.ch/en/news/projects> (13. 4. 2022)

¹²¹ <https://platformbih.nl/> (13. 4. 2022)

¹²² <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Dokumenti/PolitikaE%20final1.pdf> (12. 4. 2022)

odnose in vzpostavila pravne podlage za načrtovanje in urejanje sodelovanja BiH z diasporo ter podrobneje dodelala sodelovanje na področjih, ki so ključnega pomena za razvoj države. Poleg tega strategija predvideva pripravo pravnega okvira, ki bo vključeval podporni akcijski načrt, opredelil akterje in dejavnosti, časovne okvire in finančna sredstva, potrebna za izvajanje.

Za dosego prvega cilja, navedenega zgoraj, dokument predlaga **razvoj mehanizmov medinstitucionalnega usklajevanja za sodelovanje z diasporo, opolnomočenje institucij v BiH za sodelovanje z diasporo** preko usposabljanj javnih uslužbencev z različnih sektorjev (predvsem gospodarskega in socialnega) na temo vključevanja diaspore v razvoj države ter **okrepiti zmogljivosti enot lokalne samouprave za sodelovanje z izseljenci**, saj je sodelovanje z izseljenci na lokalni ravni še posebej učinkovito. V tem kontekstu država vzpostavlja že omenjene občinske **koordinatorje za diasporo oz. urade za izseljevanje**, kar pomeni izboljšanje storitev za izseljence (uvedba možnosti pridobivanja določenih dokumentov na spletu, hiter odziv na vpraševanja izseljencev, informacije o naložbah, uveljavljanje določenih pravic itd.) in zbiranje informacij o lokalnih izseljencih in povratnikih ipd. Za uresničevanje prvega cilja država načrtuje tudi **spremljanje emigracijskih tokov**. V segmentu spremljanja tokov izseljevanja in zbiranja podatkov o odseljevanju se država zavezuje k nadgradnji obstoječe statistike. To pomeni nadgradnjo obstoječih registrov oz. izseljenskih podatkovnih baz, razvoj kvantitativne statistike o emigraciji, razvoj kvalitativne statistike o zmožnosti in pripravljenosti izseljencev za sodelovanje pri družbeno-ekonomskem razvoju BiH. V tem oziru država izkazuje podporo akademskim raziskavam za boljšo seznanitev z diasporo in njihovimi potrebami, razvoju akademskih programov, ki interdisciplinarno proučujejo fenomen izseljevanja ter vzpostavitvi sistema za zbiranje podatkov o izseljencih in povratnikih na lokalni ravni.

Drugi cilj, tj. **zagotavljanje podpore izseljencem iz BiH pri uveljavljanju njihovih pravic in interesov** - v BiH in tujini ter **izboljšanje sodelovanja z diasporo**, je za pristojne institucije v BiH poglobitnega pomena. Država se v dokumentu zavezuje, da bo cilj dosegla s **stalnim spremljanjem pravic, interesov in potreb izseljencev in povratnikov v BiH in spremljanje njihovih interesov in potreb v državah gostiteljicah**. Za dosego tega cilja sta pristojna Ministrstvo za človekove pravice in begunce BiH in Ministrstvo za zunanje zadeve BiH preko: obveščanja izseljencev o njihovih pravicah v BiH in spremljanje njihovega izvajanja, zagotavljanja neposredne podpore pri odgovarjanju na vprašanja izseljencev, izdelave informacijskih brošur o uveljavljanju pravic. Naloga Ministrstva za civilne zadeve BiH in Zavoda za zaposlovanje ter Agencije za delo je

sodelovanje pri spremljanju uresničevanja pravic delavcev emigrantov, ki so zaposleni v državah sprejemnicah na podlagi podpisanih mednarodnih sporazumov. Sodelovanje z diasporo, skladno z dokumentom, bo BiH okrepila s **podporo izseljenskim organizacijam in vzpostavitvijo mehanizma za predstavitev izseljencev v državah sprejema in v BiH**. Država v dokumentu izkazuje posebno afiniteto do povezovanja s strokovnjaki in visoko izobraženimi mladimi izseljenci.

Politika sodelovanja z diasporo BiH kot pomemben cilj izpostavlja **ohranjanje maternega jezika, kulture in identitete**, kar je značilnost vseh obravnavanih nacionalnih izseljenskih politik. V tem segmentu BiH podpira vzpostavitev sistema za organizacijo dopolnilnega pouka za otroke v diaspori ter ohranjanje kulturne dediščine in identitete. Poleg omenjenega se država v dokumentu zavezuje k izboljšanju **sodelovanja na področju gospodarstva, izobraževanja, znanosti, kulture in športa**, kar bo dosegla s spodbujanjem povezovanja in vzpostavitvijo rednih stikov z izseljenimi poslovneži, z organizacijo forumov, poslovnih in investicijskih konferenc, s podporo programom za izseljence pri odpiranju malih in srednje velikih podjetij v matični državi, s promocijo turizma, domače proizvodnje in trgovine. Obljublja tudi **vzpostavitev sistema za obveščanje, izmenjavo informacij in dvosmerno komunikacijo**. Posebno naklonjenost izkazuje vzpostavitvi poslovnega imenika¹²³ ter spletnega portala za diasporo, ki bi omogočal dostop do različnih informacij v zvezi z diasporo (vrnitev, poslovanje, ustanavljanje podjetij, medsebojno povezovanje itd.). Ta cilj je bil dosežen z vzpostavitvijo že predstavljenih portalov – **Interaktivnega portala za diasporo BiH**, ki je nastal v okviru projekta D4D in **i-Platforme**, ki ga financirata Švicarska agencija za razvoj in sodelovanje ter Zvezno ministrstvo za zunanje zadeve.

Za dosego tretjega cilja, **ustvarjanje pogojev za večji prispevek diaspore k razvoju BiH**, se država zavezuje k **promociji diaspore**, uspešnih posameznikov, navdihujočih zgodb in uspešnih naložb izseljencev. V ta namen načrtujejo pripravo in izdajo publikacije, ki bo vsebovala uspešne zgodbe izseljencev, primere dobrih praks ter pripravo imenika uspešnih izseljencev na različnih področjih, ki bo na voljo na spletni strani Ministrstva za človekove pravice in begunce BiH. Ta cilje je država v sodelovanju s Švicarsko agencijo za razvoj in sodelovanje, UNDP in IOM BiH izpolnila z izdajo publikacije **Diaspora za razvoj – Prenos znanja z izseljenstva 2018-2020**¹²⁴, ki

---

¹²³ <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/aktuelnosti/default.aspx?id=2005&langTag=bs-BA> (13. 4. 2022).

¹²⁴ https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/razvoj/dijaspora-za-razvoj--prenos-znanja-iz-iseljenitva-2018-2020.html (13. 4. 2022)

predstavlja uspešne kulturnike, znanstvenike, raziskovalce iz diaspore, pa tudi uspešna podjetja in primere učinkovitega povezovanja domačih in izseljenih strokovnjakov.

Eden od ciljev države, ki ga obravnava dokument, je tudi **mobilizacija naložbenih in finančnih virov diaspore**. V tem kontekstu država načrtuje odpravo ovir za pritek nakazil (predvsem preko formalnih finančnih tokov), olajšanje in spodbujanje naložb iz diaspore, spodbujanje varčevanja pri izseljencih, organizacijo investicijskih konferenc, seznanjanje diaspore z naložbenimi možnostmi v BiH, podpiranje vzpostavitve malih in srednjih podjetij s sofinanciranjem iz diaspore, odpravo administrativnih ovir ipd. Za našo raziskavo je pomemben predvsem cilj BiH **mobilizirati človeški potencial, znanje in veščine izseljencev**. V obravnavanem dokumentu država priznava potencial strokovnjakov iz diaspore za razvoj BiH. Predlagane dejavnosti v tem segmentu se nanašajo na: sodelovanje strokovnjakov in izseljencev pri pripravi študijskih programov, programe prenosa znanja preko mentorstev, gostujočih predavateljev, občasnih obiskov strokovnjakov, spletnih posvetovanj, poletnih šol, seminarjev in kongresov (zlasti na področju zdravstva). Poleg tega država v dokumentu načrtuje vključevanje znanstvenikov iz diaspore v delo organov v različnih segmentih znanosti v BiH, iskanje priložnosti za vključevanje znanstvenikov iz diaspore v projekte znanstveno-raziskovalnih institucij iz BiH, podpiranje skupnih projektov diaspore domačih in izseljenskih znanstvenikov ipd. Dokument določa, da bo Ministrstvo za človekove pravice in begunce BiH vzpostavilo mehanizem za **prenos znanja izseljencev** na BiH, tj. mehanizem, ki bo povezoval poslovneže in strokovnjake iz diaspore na različnih področjih z institucijami, organizacijami in posamezniki v BiH.

Kot zadnji cilj v obravnavanem dokumentu država predlaga **uvedbo nagrad ali priznanj za izseljence**, ki pomembno vplivajo na razvoj države. Predlaga podelitev priznanja posameznikom in organizacijam za izjemno udejstvovanje na določenem področju, zasluge za razvoj in promocijo BiH, razvoj znanosti, jezikovno učenje, prenos znanja ali na splošno za razvoj določenega gospodarskega sodelovanja med izseljenci in BiH, kar naj bi bilo urejeno s posebno uredbo.

Ker nas je zanimalo izvajanje politike sodelovanja z diasporo v praksi, smo izvedli nekaj intervjujev z občinskimi koordinatorji za diasporo v BiH. Ti so bili mnenja, da se država srečuje

---

s precejšnjimi administrativnimi ovirami, kot so dolgotrajni postopki, neustrezna preglednost vladnih institucij in zelo nizka stopnja digitalizacije vladnih storitev. Poleg tega so navajali neustreznost institucionalne infrastrukture, delovnih pogojev koordinatorjev za diasporo (utesnjeni, slabo opremljeni prostori, brez prostora za sprejem obiskovalcev, slaba internetna povezava, hrupno okolje ipd.) ter pomanjkanje finančnih in človeških virov, kar zavira izpolnjevanje obljub in načrtov, ki jih je BiH zapisala v prvem političnem dokumentu o sodelovanju z diasporo. Sogovorniki so še izpostavili, da sodelovanje med različnimi institucijami in s skupnostmi diaspore ostaja velik izziv. Bili so mnenja, da se mnoge aktivnosti, predvidene v dokumentu (npr. prenos znanja, vzpostavitev platforme, izvedba izobraževanj za enote lokalne samouprave itd.), ne bi izvajale, v kolikor ne bi bilo finančne in izvedbene podpore mednarodnih projektov, kot je denimo Diaspora za razvoj (D4D).

Ne glede na finančne vire in številne izvedbene ovire BiH, menimo, da so **primeri dobrih praks**, ki bi jih lahko prevzela Republika Slovenija, (1) **platforme**, ki omogočajo dvosmerno komunikacijo med izseljenci in izvorno državo, projektno sodelovanje, poslovne in zaposlitvene priložnosti za izseljence, sejeme idej in prenos znanja, kjer izseljenci in organizacije izrazijo željo po sodelovanju in prenosu znanja; (2) **publikacije**, v katerih so predstavljeni uspešni strokovnjaki, raziskovalci, znanstveniki in podjetniki iz diaspore, uspešne zgodbe povezovanja domačih in tujih podjetnikov in strokovnjakov za promocijo sodelovanja, prenosa znanja in razvoj pozitivnega odnosa do izseljencev; (3) delovanje **občinskih koordinatorjev**, ki skrbijo za povezovanje z izseljenci na lokalni ravni; (4) **oblikovanje poslovnega imenika izseljencev** za vzpostavitev poslovnih sodelovanj ter (5) ideja o razvoju **kvalitativne statistike** o razlogih za izseljevanje ter o zmožnosti in pripravljenosti izseljencev za sodelovanje pri družbeno-ekonomskem razvoju.

.....

Tina Šantl Temkiv od leta 2008 živi na Danskem, kamor jo je odnesla mladostna spontanost. Takrat je v Sloveniji vzporedno študirala biologijo in kulturologijo. Po zaključenem študiju kulturologije se je vpisala na podiplomsko šolo ZRC SAZU. Še preden je uspela zaključiti študij biologije, je nekega dne po naključju našla razpis za doktorski študij atmosfere mikrobiologije na Danskem, ki jo je zelo pritegnil. Čeprav študija v Sloveniji še ni zaključila, se je brez kakršnih

koli pričakovanj prijavila na razpis. Po nekaj intervjujih po Skypu in v živo je bila na doktorski študij sprejeta.

Fotografija 10

Po treh letih študija se je nameravala vrniti v Slovenijo. Vendar se ji je po končanem doktorskem študiju, v okviru katerega je preučevala, kako mikroorganizmi v atmosferi vplivajo na tvorbo oblakov in padavin, ponudila priložnost za štiriletni postdoktorski projekt na oddelku za biologijo na univerzi v Aarhusu, kjer se je po končanem projektu tudi zaposlila. Zaposlitev je poleg družine, ki si jo je ustvarila v novem okolju, ključni razlog, da je Tina Šantl Temkiv na Danskem tudi ostala, saj so tam možnosti raziskovanja neprimerljivo boljše kot v Sloveniji. Kot znanstvenica z letalom zbira vzorce oblakov nad Dansko, občasno pa raziskuje tudi na bolj oddaljenih območjih, kot sta Arktika in Grenlandija.

NAMESTO ZAKLJUČKA – PRIPOROČILA

Namesto zaključka smo na podlagi teoretičnih spoznanj in ugotovitev raziskave, ki je bila opravljena s triangulacijo metod – kvalitativno raziskavo (poglobljeni polstrukturirani intervju), kvantitativno raziskavo (anketa) in analizo javnih politik v izbranih državah, oblikovali priporočila

za učinkovitejše sodelovanje matične države z izseljenci, prenos njihovih znanj na domovino, spodbujanje povratništva, učinkovitejše upravljanje migracij – privabljanje tujih perspektivnih študentov in strokovnjakov ter spodbujanje mladih za izobraževanje in izpopolnjevanje v tujini ter njihovo vračanje, z namenom, da po povratku v državo prinesejo nova znanja in izkušnje. Priporočila predstavljajo širok nabor predlogov ukrepov, ki jih lahko odločevalci – nosilci oblasti upoštevajo pri oblikovanju prihodnjih politik, ki zadevajo migracije oz. odnose z izseljenci.

Predlogi ukrepov:

- **Vzpostavitev vključujočih kanalov sodelovanja in dvosmerne komunikacije z izseljenci.**

Odgovornost države je jasno izražanje nacionalnih ciljev in pričakovanj v odnosu do izseljencev, identifikacija (potrebni) znanj ter upoštevanje, da znanja niso le eksplicitna, (relativno) objektivna, kodificirana, pač pa subjektivna, osebna, izkustvena, intuitivna, utelešena in nekodificirana, zato mora vzpostaviti raznolike načine sodelovanja in povezovanja, z vključevanjem fizične (začasne, kratkotrajne ali dolgotrajne, stalne) in/ali virtualne vrnitve.

Cilji:

Vzpostavitev močne virtualne skupnosti (platforma¹²⁵ v upravljanju Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu) in transnacionalnih mrež.

Ustvarjanje dejanskih priložnosti za interakcijo in sodelovanje med državo in izseljenci (politična participacija, projektno sodelovanje).

Spodbujanje intelektualne in kulturne izmenjave (organizacija delavnic, seminarjev, kongresov, predavanj, projektne sodelovanja, mrežnih dogodkov, poletnih šol ipd.).

Razpisovanje in financiranje shem, ki bi slovenskim raziskovalcem, živečim v tujini, omogočile, da določeno obdobje (npr. semester ali eno leto) preživijo kot gostujoči profesorji na izobraževalnih institucijah v Sloveniji.

Spodbujanje vključevanja slovenskih izseljenih raziskovalcev v programske skupine, raziskovalne projekte in znanstvene objave v obliki dopolnilne zaposlitve, ki bi jo opravljali na daljavo.

---

¹²⁵ Platforma omogoča dvosmerno komunikacijo, delitev idej, povabila za sodelovanje na projektih, borzo znanja, izkušenj, poslovnih idej, predloge za poslovna in projektna sodelovanja, izdelke in storitve.

Raziskava je pokazala, da je največja verjetnost za povratno migracijo neposredno po zaključku študija oz. podoktorskega izpopolnjevanja mladih izseljencev, zato jih je potrebno takrat privabiti z različnimi spodbudami.

Cilji:

Ustvarjanje stimulatívnega okolja za razvoj podjetništva in ustvarjanje novih delovnih mest.

Ustvarjanje pogojev za razvoj visokotehnoloških podjetij.

Spodbujanje sodelovanja in povezovanja med podjetji, institucijami znanja in gospodarstvom.

Digitalizacija gospodarstva in poslovnih procesov.

Večje vlaganje v znanost in razvoj.

Stabilnejše financiranje znanstvenoraziskovalne in inovacijske dejavnosti.

Promocija znanosti.

Promocija podjetništva in zanimivih delovnih mest.

Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje (uresničevanje 78. člena Ustave RS, 1991).

Odpravljanje administrativnih ovir.

- **Odprava administrativnih ovir, ki bi olajšala vračanje.**

Udeleženci v podoktorski raziskavi so izpostavili, da so administrativni postopki v Republiki Sloveniji zapleteni in dolgotrajni, kar jih odvrča od vračanja v Slovenijo, zato menimo, da je poenostavitev administrativnih postopkov eden ključnih ukrepov.

Cilji:

Prožnost v postopku priznavanja in vrednotenja formalnega izobraževanja.

Okrepiti procese vrednotenja in priznavanja ne le formalno pridobljenih znanj, pač pa tudi neformalno in priložnostno pridobljenih znanj.

Digitalizacija postopkov.

Omogočanje vnosa bibliografije v SICRIS in COBISS za znanstvenike, ki si želijo vrnitve (vnos financira država).

Skrajšanje in poenostavitev postopkov ustanovitve podjetja.

Ustanovitev organizacije, ki bi povratnikom olajšala ponovno vključevanje v slovensko družbo.

Za otroke slovenskih izseljencev se ob vključitvi v osnovno in srednjo šolo organizira pouk slovenskega jezika in kulture.

- **Privabljanje tujih študentov, raziskovalcev in strokovnjakov.**

Država mora pripraviti in izvesti ukrepe za povečanje mednarodne mobilnosti in kroženje talentov, zlasti doktorskih in podoktorskih raziskovalcev ter izboljšati pogoje za večjo privlačnost Slovenije v globalnem znanstveno-raziskovanem prostoru.

Cilji:

Oblikovanje privlačnih študijskih programov, ki bi privabili študente in predavatelje iz tujine (slovenske in tuje).

Razpisovanje študijskih mest in štipendij za tuje študente v Sloveniji, predvsem na področjih, kjer v Sloveniji primanjkuje kadra.

Usklajevanje študijskih programov, razpisanih mest in potreb na trgu dela. Če je na trgu dela povpraševanje po določenem poklicu večje, kot je ponudba dela, se mora izobraževalni sistem (in država) temu prilagoditi – s spodbudami, štipendijami, promocijo poklica, z več razpisanimi prostimi vpisnimi mesti (za Slovence in tujce) ipd.

Krepitev sodelovanja in povezovanja znanstveno-raziskovalnega in podjetniškega sektorja.

Promocija podjetništva in Slovenije kot zeleno, aktivno in zdravo destinacijo sveta.

Promocija uspehov slovenskih raziskovalnih in izobraževalnih institucij in mednarodnega sodelovanja.

- **Informacijska podpora izseljencem, interesentom za selitev oziroma vrnitev v Republiko Slovenijo ter ažurno spremljanje podatkov o Slovencih po svetu.**

Sogovorniki v raziskavi so večkrat izpostavili nedostopnost in razpršenost informacij o administrativnih postopkih, povezanih s selitvijo oziroma priselitvijo. Slovenija v tem oziru zaostaja za drugimi državami, ki nudijo najrazličnejše oblike informiranja in svetovanja, v fizični in virtualni obliki.

Cilji:

Ustanovitev informacijske pisarne, ki bi nudila informacijsko in svetovalno podporo izseljencem in interesentom za selitev oziroma vrnitev v Republiko Slovenijo.

Delovanje informacijske točke v virtualnem okolju. Na enem mestu naj bodo zbrane vse relevantne informacije za izseljence, potencialne povratnike in priseljence, ki se sproti ažurirarajo.

Vzpostavitev sistema za spremljanje kvalitativnih značilnosti izseljevanja ter vzpostavitev in vodenje evidence (baze podatkov) izseljenih oseb.

Podpiranje raziskovanja slovenskega izseljenstva. Država podpira delovanje institucij, ki se ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega izseljenstva.

Izobraževanje in usposabljanje zaposlenih na upravnih enotah in ostalih relevantnih uradih ter na diplomatsko-konzularnih predstavništvih, kar bi omogočilo lažje in hitrejše urejanje administrativnih zadev.

- **Sprememba odnosa do izseljencev in priseljencev.**

Udeleženci raziskave, izseljenci in priseljenci, so pogosto izpostavljali odklonilen odnos, ki so ga deležni v Sloveniji. Izseljenci so pogosto dojemani kot žrtve ali narodni izdajalci, priseljenci kot konkurenti na trgu dela, nižje izobraženi in kvalificirani, izkoriščevalci socialnih transferjev, nagnjeni h kriminalnim dejanjem. Sodelujoči v raziskavi so bili večkrat deležni tudi diskriminatornega vedenja s strani javnih uslužbencev – od zaposlenih na upravnih enotah, uradih in pisarnah. Z ozirom na ugotovitve raziskave predlagamo ukrepe, ki bodo vplivali na spremembo odnosa do izseljencev in priseljencev.

Cilji:

Vključevanje tematike izseljevanja in priseljevanja v slovenski izobraževalni program.

Spoznavanje zgodovine slovenskega izseljenstva in sodobnih migracijskih procesov v šolah.

Predstavljanje življenjskih zgodb izseljencev in priseljencev.

Priprava publikacij, prispevkov v medijih, TV oddaj, v katerih so predstavljeni uspešni strokovnjaki, raziskovalci, kulturniki, znanstveniki in podjetniki iz izseljenstva, uspešne zgodbe povezovanja domačih in tujih podjetnikov in strokovnjakov za promocijo sodelovanja, prenosa znanja in razvoj pozitivnega odnosa do izseljencev.

Priprava publikacij, prispevkov v medijih, TV oddaj, v katerih so predstavljeni uspešni priseljeni strokovnjaki, kulturniki, raziskovalci, znanstveniki in podjetniki za razvoj pozitivnega odnosa do priseljencev.

Organizacija in izvedba okroglih miz, nizov pogovorov s povratniki in priseljenci, ki so živeli, študirali ali delali v tujini in se zaposlili v uglednih organizacijah, podjetjih v Sloveniji.

Povezovanje izseljenskih skupnosti s slovenskimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi. Skupni projekti in izmenjave učencev, dijakov in študentov v Sloveniji in izseljenstvu.

Medkulturna izobraževanja za uslužbence, ki delajo s priseljenci in izseljenci (zaposleni na upravnih enotah, davčnih uradih, bankah, Zavodih za zaposlovanje, v kadrovskih službah, izobraževalnih in zdravstvenih ustanovah ipd.).

BIOGRAFSKA METODA ZA UGOTAVLJANJE IN PRIZNAVANJE NEFORMALNO IN PRILOŽNOSTNO PRIDOBLENEGA ZNANJA IN KOMPETENC

Življenjska zgodba se lahko uporabi kot vir informacij, s pomočjo katerih se lahko identificirajo znanje, kompetence in spretnosti posameznikov, ki so jih razvili v svojem življenju, tudi ob izkušnjah migracije. S pomočjo biografije lažje prepoznamo učenje, ki poteka v neorganizirani

obliki. Ta metoda ima še posebno vrednost pri odkrivanju skritega, implicitnega znanja in jo izpeljemo z uporabo zapisane življenjske zgodbe in vodenega intervjuja.

Predlog vprašanj oziroma navodila za pripovedovanje ali pisanje osebne zgodbe:

- Kakšen naslov bi dali svoji osebni zgodbi? Lahko je ena beseda, lahko je naslov daljši. Izberite ga tako, kot se vam zdi, da bo najbolje ustrezal vašemu dozdajšnjemu življenju.
- V uvodu zapišite: kdo ste, kdaj in kje ste se rodili, v kako veliki družini ste odraščali, v kakšnem kraju (v mestu ali na vasi), kakšni so bili takrat časi in kakšno življenje, ko ste bili še otrok. Kaj ste najraje počeli in česa niste marali, pa ste vseeno morali početi? Napišite tisto, kar se vam zdi najpomembnejše in kar se vam je vtisnilo v spomin.
- Opišite leta odraščanja: Kako je potekalo vaše formalno izobraževanje (osnovna, srednja šola, fakulteta)? Kako uspešni ste bili po merilih drugih in kako po svojih? Kakšni so bili vaši interesi? Napišite, ali se vam je v tistem času zgodilo kaj posebno pomembnega, kar je vplivalo na vaše poznejše življenje. Kaj ste si želeli in kako se je v resnici obrnilo življenje? Kakšne so bile doslej vaše zaposlitve? Ste se udeležili kakšnih usposabljanj oz. izobraževanj na delovnem mestu?
- Opišite čas odraslosti: Kateri so bili pomembni mejniki v vašem življenju? Kako je potekala vaša poklicna kariera? Imate družino? S kakšnimi težavami ste se največkrat srečevali? Kaj najraje počnete?
- Izkušnja migracije: Zakaj ste se odločil za migracijo? Kako ste se pripravili na selitev v novo državo? Kako ste doživljali selitev? Kako je potekalo vključevanje v novo okolje? Kako ste v procesu migracije doživljali sebe? Katere situacije so bile za vas v novem okolju povsem nove/neznanne in kako ste se soočali z njimi? Kako se je spremenil vaš način življenja? katero področje življenja je migracija najbolj zaznamovala? Ste se v novem okolju formalno/neformalno izobraževali? Kako ste se učili novega jezika? Na kakšen način ste se prilagajali na življenje v novem okolju, se vključili vanj?
- Končate lahko s tem, kaj vse mislite, da vas je življenje doslej naučilo, kaj si želite v prihodnje in kaj mislite, kako v resnici bo.

Opomnik za prepoznavanje znanja in kompetenc iz življenjske zgodbe

Socialno okolje

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Pomembne življenjske prelomnice – nove življenjske okoliščine, nove vloge

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Interesna področja

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Odgovornosti

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Doživljanje migracije

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Dosežki

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Formalno izobraževanje

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Neformalno izobraževanje

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Zaposlitve

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Izzivi

Značilno vedenje

Znanja, kompetence

Model za interpretacijo biografskega učenja ob migracijah

Preglednica 10: Rezultati učenja ob migracijah glede na vrste znanja in načine pridobivanja znanja

<i>Načini pridobivanja znanja</i> <i>Vrste znanja</i>	teoretično, konceptualno znanje (embrained knowledge)	kodirano, zapisano znanje (encoded knowledge)	utelešeno, izkustveno znanje (embodied knowledge)	znanje o sebi (self-regulative knowledge)	sociokulturno znanje (encultured knowledge)	vgrajeno, sistemsko znanje (embedded knowledge)
<i>formalno</i>						
<i>neformalno</i>						
<i>priložnostno</i>						

Fotografija 11

- Adams, W. (ur.) (1968). *The Brain Drain*. New York: Macmillan Co.
- Alexander, P. (2000). Toward a Model of Academic Development. Schooling and the Acquisition of Knowledge. *Educational Researcher*, 29, 2, 28–33.
- Alheit, P. (1994). The Biographical Question as a Challenge to Adult Education. *International Review of Education*, 40, 3, 283–298.
- Alheit, P. in Dausien, B. (2002). The Double Face of Lifelong Learning: Two Analytical Perspectives on a silent Revolution. *Studies in Education of Adults*, 34, 1, 3–22.
- Antal, A. B. in Wang, J. (2006). Organizational learning in China. The Role of Returners. *Journal of Asia-Pacific Business*, 7, 1, 53–79.
- Anthias, F. (2000). Metaphors of Home: Gendering New Migrations to Southern Europe. V: F. Anthias in G. Lazaridis (ur.). *Gender and Migration in Southern Europe*. Oxford, New York: Berg, 15–47.
- Anwar, A. (2015). *Knowledge Transfer from High Skilled Diasporas to the Home Country: The Case of Lebanon and the United States*. Dissertation. Washington: The Columbian College of Arts and Sciences of The George Washington University.
- Baláž, V. in Williams, A. M. (2004). 'Been there, done that': International Student Migration and Human Capital Transfers from the UK to Slovakia. *Population, Space and Place*, 10, 3, 217–237.
- Bateson, G. (1972). *Steps Towards an Ecology of Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bateson, M. C. (1994). *Peripheral Visions. Learning Along The Way*. New York: Harper Collins.
- Bell, R. A., Jung, J. G. in Zacharilla, L. A. (2020). *Brain Gain: How innovative cities create job growth in an age of disruption*. New York: Intelligent Community Forum.
- Blacker, F. (2002). Epilogue: Knowledge, knowledge work and organizations: An overview and interpretation, Organization studies. V Wei Choo, C. in Bontis, N.. *The Strategic Management of Intellectual Capital and Organizational Knowledge*. Oxford: Oxford University press, 63–64.
- Bofulin, M. (2010). Popotovanje harmonije? Odnos kitajske države do izseljencev. *Razprave in gradivo*, 61, 120–150.
- Boyle, P., Halfacree, K. in Robinson, V. (1998). *Exploring Contemporary Migration*. London: Routledge.
- Brettell, B. C. (2000). Theorizing Migration in Anthropology. V: C. B. Brettell in J. F. Hollifield (ur.). *Migration Theory: Talking Accross Disciplines*. London, New York: Routledge, 97–135.
- Bron, A. (2002). Construction and Reconstruction of Identity through Biographical Learning. The Role of Language and Culture. Dostopno na: <https://eric.ed.gov/?id=ED465083> (22. 4. 2022)
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MA, London: Harvard University Press.

- Caldarini, C. (2020). Diaspora Policies and Social Protection in Italy. V: J.-M. Lafleur in C.-D. Vintila (ur.). *Migration and social protection in Europe and beyond: comparing consular services and diaspora policies (Volume 2)*. Dordrecht: Springer IMISCOE Research Series, 273–288.
- Cassarino, J.P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6, 253–279.
- Castells, M. (2010). *The Power of Identity (Vol. 2)*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Castles, S. in Miller, M. J. (2003). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Houndmills: Macmillan.
- Cerese, F. P. (1974). Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration from the United States to Southern Italy. *International Migration Review*, 8, 2, 245–262.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design*. London: Sage.
- De Corte, E. (2013). Zgodovinski razvoj razumevanja učenja. V: H. Dumont, D. Istance in F. Benavides (ur.). *O naravi učenja: Uporaba raziskav za navdih prakse*. Ljubljana: Zavod za šolstvo, str. 37–59.
- Delors, J. idr. (1996). *Learning: The Treasure Within*. Paris: UNESCO.
- Dominicé, P. (2000). *Learning from our lives*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Drnovšek, M. (2010). *Izseljevanje, »rakrana« slovenskega naroda*. Ljubljana: Nova revija.
- D4D Evaluation Report (2020). External Review of the Project Mainstreaming the Concept on Migration and Development into Relevant Policies, Plans and Actions in Bosnia and Herzegovina: Diaspora for Development. <https://erc.undp.org/evaluation/evaluations/detail/12324> (12. 4. 2022)
- Ecclestone, K. (2010). *Transforming formative Assessment in Lifelong Learning*. Buckingham: Open University Press.
- Ecclestone, K., Biesta, G., in Hughes, M. (2010). *Transitions and Learning throughout the life course*. London, New York: Routledge.
- Efendić, A., Babić, B. in Rebmann, A. (2014). Diaspora and Development. Bosnia and Herzegovina. Sarajevo: Embassy of Switzerland in Bosnia and Herzegovina. Dostopno na: <http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/Istrazivanja/default.aspx?id=5133&langTag=bs-BA> (12. 4. 2022)
- Fenwick, T. (2004). *Learning Through Experience: Troubling Orthodoxies and Intersecting Questions*. Professional Practices in Adult Education Series. Malabar, Florida: Krieger Publishing Company.
- Gagne, R. M.(1985). *The conditions of learning and theory of instruction*. NewYork: Holt, Rinehard&Winston.

- Galan, A. in Agasisti, T. (2014). From Brain Drain to Knowledge Transfer: Experiences of the Italian Academe. *International Migration*, 52, 4, str. 60-63.
- Gamlen, A. (2005). The Brain Drain is Dead, Migration, Policy and Society. WP-05 -10.
- Giannoccolo, P. (2006). *Brain Drain. A Survey of the Literature*. Department of Statistics, University of Milano - Bicocca and Department of Economics, University of Bologna.
- Glastra, F. J., Hake, B. in Schedler, P. E. (2004). Lifelong Learning as Transitional Learning. *Adult Education Quarterly*, 54, 4, 291–307.
- Glick Schiller, N. in Founon G. (1999). Terrains of blood and nation: Haitian transnational social fields. *Ethnic and Racial Studies*, 22, 340–361.
- Goldring. L. (2002). The Mexican State and Transmigrant Organizations: Negotiating the Boundaries of Membership and Participation. *Latin American Research Review*, 37, 3, 55–99.
- Goodson, I. idr. (2010). *Narrative Learning*. New York: Routledge.
- Goodson, I. in Gill, S. R. (2011). *Narrative Pedagogy: Life History and Learning*. New York: Peter Lang Publishing.
- Halilovich, H. idr. (2018). Mapping the Bosnian-Herzegovinian Diaspora (BiH migrants in Australia, Austria, Denmark, Germany, Italy, Netherlands, Slovenia, Sweden, Switzerland, and the United States of America): Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH. Dostopno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MAPPING%20BIH%20DIASPORA%20REPORT.pdf> (12. 4. 2022).
- Hallqvist, A. (2012). *Work Transitions as Biographical Learning: Exploring the Dynamics of Job Loss*. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Hallqvist, A. in Hydén, L. C. (2013). Work Transition as Told: A Narrative Approach to Biographical Learning. *Studies in Continuing Education*, 35, 1, 1–16.
- Hasić, J. in Telalović, A. (2021). Diaspora, deliberation and democracy: examining externally-sponsored initiatives for the development of local fora in Bosnia and Herzegovina. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 34, 5, 766-781.
- Hunger, U. (2004). Indian IT Entrepreneurs in the US and in India: An Illustration of the “Brain Gain Hypothesis”. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 6, 2, 99–109.
- IOM (2006). *Glosar Migracij. Mednarodno migracijsko pravo*. Geneva: International Organization for Migration.
- IOM (2009). *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*. Geneva: International Organization for Migration.

- IOM. (2011). Migration in Italy. Current situation and perspectives. Rome: Idos.
- Jackson, T. (2012). *Migrants as knowledge carriers: International mobility and the highly skilled in Serbia*. Dissertation. London: School of Slavonic and East European Studies, University College London.
- Jain, S. (2013). For love and money: Second-generation Indian-Americans 'return' to India. *Ethnic and Racial Studies*, 36, 5, 896–914.
- Jarvis, P. (2006). *Towards a Comprehensive Theory of Human Learning*. London, New York: Routledge.
- Jarvis, P. (2012). Learning form Everyday Life. *HSSRP*, 1, 1, 1–20.
- Jordan B. in Düvell F. (2003). *Migration: The Boundaries of Equality and Justice*. Cambridge: Polity.
- Kalc, A., Žitnik Serafin, J. in Milharčič Hladnik, M. (2020). *Doba velikih migracij na Slovenskem*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- King, R. in Christou, A. (2008). *Cultural geographies of counter-diasporic migration: The second generation returns »home«*. (Sussex Migration Working Paper No 45). Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex, UK. Dostopno na: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp45.pdf&site=252> (12. 4. 2022).
- Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije: Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Obzorja.
- Kolb, D. (1984). *Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development*. Hoboken, NJ: Prentice-Hall
- Koleša, I. (2014). *Diaspore kot orodje prenosa znanja na državo izvora*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kristensson Uggla, B. (2008). Who is the lifelong learner? Globalisation, Lifelong Learning and Hermeneutics. *Studies in Philosophy and Education*, 27, 4, 211–226.
- Kržišnik – Bukič, V. (ur.) (2017). *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*. Ljubljana: INV, SZI, SNIUJ, SLORI.
- Kunuroglu, F., van de Vijver, F., in Yagmur, K. (2016). Return Migration. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8, 2.
- Kuschminder, K., Sturge, G. in Ragab, N. (2014). *Contributions and Barriers to Knowledge Transfer. The Experience of Returning Experts*. Eschborn: Centre for International Migration and Development (CIM).
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography* 1, 47– 57.

- Levitt, P. (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley, Los Angeles in London: University of California Press.
- Levitt, P. in de la Dehesa, R. (2003). Transnational migration and the redefinition of the state: Variations and explanations. *Ethnic and Racial Studies*, 26, 4, 587–611.
- Ličen, N., Šindić, A. in Vogrinčič Čepič, A. (2020). *Družinsko učenje ob tranzicijah*. Banja Luka: Centar modernih znanja Banja Luka.
- Lin, F., Lin, S. in Huang, T. (2008). Knowledge sharing and creation in a teachers' professional virtual community. *Computers & Education*, 50, 3, 742–756.
- Louie, A. (2000). Re-Territorializing Transnationalism: Chinese Americans and the Chinese Motherland. *American Ethnologist*, 27, 3, 645–669.
- Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lukšič-Hacin, M. (2020). Beg možganov od konca petdesetih do začetka devetdesetih let 20. Stoletja s poudarkom na Sloveniji. Dve domovini/Two Homelands, 52, 113–129.
- Marentič-Požarnik, B. (2011). Kaj je kakovostno znanje in kako do njega? O potrebi in možnostih zблиževanja dveh paradigem. *Sodobna pedagogika*, 62, 2, 28–50.
- Marjanovič Umek, L. (2011). Vloga jezika in socialnih kontekstov pri razvoju mišljenja in oblikovanju znanja. *Sodobna pedagogika*, 62, 2, 68–100.
- McAdams, D. P. in Adler, J. M. (2010). Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Identity: Theory, Research and Clinical Implications. V: J. E. Maddux in J. T. Price (ur.). *Social Psychological Foundation of Clinical Psychology*. New York, London: Guilford, 36–50.
- Mikulec, B. (2019). *Evropeizacija izobraževanja: Izobraževanje odraslih med teorijo, evropsko in nacionalnimi politikami ter prakso*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Ministero degli Affari Esteri (2017). *Annuario Statistico 2017*. Roma: Sistema Statistico Nazionale.
- Melucci, A. (1998). The Playing Self: Person and Meaning in the Planetary Society. *The Canadian Journal of Sociology*, 23, 4, 465–467.
- Mezirow, J. (2009a). An Overview of Transformative Learning. V: K. Illeris (ur.). *Contemporary Theories of Learning: Learning Theorists ... in their own Words*. New York: Routledge, 90–105.
- Mezirow, J. (2009b). Transformative Learning Theory. V: J. Mezirow in E. W. Taylor (ur.). *Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass, 18–32.

- Mežnarič, S. (1977). Motivi vračanja v domovino. *Migracije, Bilten* 15. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 72–86.
- Meyer, J. in Brown, M. (1999). *Scientific Diasporas: A New Approach to the Brain Drain*. World Conference on Science, Budapest, 26 June-1 July 1999.
- Murat, M., Pistoiresi, B., in Rinaldi, A. (2008). Italian diaspora and Foreign direct investment. Paper. University of Nottingham.
- Muršak, J. (2008). Ocenjevanje v kompetenčno zasnovanih programih. *Sodobna pedagogika, posebna izdaja*, 82–95.
- Muršak, J. (2012). *Temeljni pojmi poklicnega in strokovnega izobraževanja*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Nastran Ule, M. (2000). *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Nonaka, I. in Takeuchi, H. (1995) *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford University Press, New York.
- Nonaka, I., Peltokorpi, V. in Tomae, H. (2005). Strategic knowledge creation: The case of Hamamatsu Photonics. *International Journal of Technology Management*, 30, 3-4, 248–264.
- Ouaked, S. (2002). Transatlantic Round-Table on High-Skilled Migration and Sending Countries Issues. *International Migration*, 40, 4, 153–166.
- Özden, C. in Schiff, M. (ur.) (2006). *International Migration, Remittances, and the Brain Drain*. Washington: World Bank, Palgrave Macmillian.
- O'Sullivan, E. (2003). Bringing a Perspective of Transformative Learning to Globalized Consumption. *International Journal of Consumer Studies*, 27, 4, 326–330.
- Pajnik, M. in Bajt, V. (2009). Biografski narativni intervju: Aplikacija na študije migracij. *Dve domovini / Two Homelands*, 30, 69–89.
- Parent, R. Roy, M. in St-Jacques, D. (2007). A systems-based dynamic knowledge transfer capacity model. *Journal of Knowledge Management*, 11, 81–93.
- Pehar, A. (2014). *Potencial povratnih migrantov z vidika slovenskih podjetij*. Magistrsko delo. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
- Plano Clark, V. L. in Ivankova, N. V. (2016). *Mixed Methods Research: A Guide to the Field*. Thousand Oaks: Sage.
- Polanyi, M. (1966). *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Portes, A. et al. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies* 22, 2, 217–237.
- Potter, R. B. (2005). Young, Gifted and Back: Second Generation Transnational Return Migrants to the Caribbean. *Progress in Development Studies*, 5, 3, 213–236.
- Rossiter, M. in Clark, C. M. (2007). *Narrative and The Practice of Adult Education*. Malabar, Florida: Krieger.
- Rutar Ilc, Z. (2007). O konceptu in delitvah znanja. V: A. Žakelj, M. Cencič, M. Ivanuš-Grmek idr. (ur.) *Kurikul kot proces in razvoj. Zbornik prispevkov posveta*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 98–108.
- Siar, S. V. (2011). Skilled Migration, Knowledge Transfer and Development: The Case of the Highly Skilled Filipino Migrants in New Zealand and Australia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 30, 3, 61–94.
- Siar, S. V. (2014). Diaspora Knowledge Transfer as a Development Strategy for Capturing the Gains of Skilled Migration. *Asian and Pacific Migration Journal (APMJ)*, 23, 3, 299–323.
- Sinnott, J. D. (2009). Cognitive Development as the Dance of Adaptive Transformation. V: C. M. Smith in N. DeFrates-Densch (ur.). *Handbook of Research on Adult Learning and Development*. New York, London: Routledge, 103–134.
- Sedmak, M. (2001). Avto/biografski pristop k proučevanju etnično mešanih zakonskih zvez. *Socialno delo*, 40, 2/4, 181–190.
- Stark, O. (2019). Behavior in reverse: Reasons for return migration. *Behavioural Public Policy*, 3, 1, 104–126.
- Straubhaar, T. (2000). International Mobility of the Highly Skilled: Brain Gain, Brain Drain or Brain Exchange HWWA Discussion paper 88. Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv.
- Stroobants, V. idr. (2001). Making Sense of Learning for Work: Towards a Framework of Transitional Learning. *International Journal of Lifelong Education*, 20, 1–2, 114–126.
- Styhre, A. (2004), Rethinking Knowledge: A Bergsonian Critique of the Notion of Tacit Knowledge. SSRN. Dostopno na: <https://ssrn.com/abstract=549765> (22. 4. 2022)
- Štih, P. (2010). Migracije in oblikovanje kompleksnega kulturnega prostora med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom v srednjem veku. *Migracije in slovenski prostor od antike do danes* (ur. Bojan Štih, Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 59–77.
- Taylor, E. (1976). The Social Adjustment of Returned Migrants to Jamaica. V: F. Henry (ur.). *Ethnicity in the Americas*. Hague, Paris: Mouton, 213–230.

- Taylor, S. in Osland, J. (2015). The Impact of Intercultural Communication on Global Organizational Learning. V: M. Easterby-Smith, M. A. Lyles (ur.). *Handbook of Organizational Learning and Knowledge Management*. Hoboken: Wiley, 579-604.
- Tavčar, M. (2005). *Skriti zakladi znanja – management ekspertnih organizacij*. Koper: Fakulteta za management.
- Tedder, M. in Biesta, G. (2007a). Agency and Learning in The Lifecourse: Towards an Ecological Perspective. *Studies in the Education of Adults*, 39, 2, 132–149.
- Tedder, M. in Biesta, G. (2007b). Learning from Life and Learning for Life: Exploring The Opportunities for Biographical Learning in The Lives of Adults.
- Tintori, G. in Romei, V. (2017). Emigration from Italy After the Crisis: The Shortcomings of the Brain Drain Narrative. V: J.-M. Lafleur in M. Stanek (ur.). *South- North Migration of EU Citizens in Times of Crisis*. IMISCOE Research Series. Cham: Springer, 49–64.
- Toplak, K. (2006). Vračanje in naseljevanje Slovencev in njihovih potomcev iz nekaterih evropskih držav in Avstralije. V: M. Lukšič-Hacin (ur.). *Spet doma? Povratne migracije med politiko, prakso in teorijo*. Ljubljana: ZRC SAZU, 61–73.
- Tranfield, D., Denyer, D., Marcos, J., in Burr, M. (2004). Co-producing management knowledge. *Management Decision*, 42, 3-4, 375–386
- Tsuda, T. (2003). *Strangers in the Ethnic Homeland: Japanese Brazilian Return Migration in Transnational Perspective*. New York, NY: Columbia University Press.
- Tung, R. L. (2008). Brain circulation, diaspora, and international competitiveness. *European Management Journal*, 26, 5, 298–304.
- Tynjälä, P. (2013). Toward a 3-P Model of Workplace Learning: A Literature Review. *Vocations and Learning*, 6, 11–36.
- Ule, A. (1996). *Znanje, znanost in stvarnost*. Ljubljana: ZPS.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (2019). International Migration. Report.
- United Nations (1998). Recommendations on Statistics of International Migration. New York: United Nations. Dostopno na: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf (20. 10. 2021).
- UN (2021). WORLD MIGRATION REPORT 2022. Geneva: International Organization for Migration.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 22, 2, 447–462.

- Vertovec, S. (2002). Transnational Networks and Skilled Labour Migration. Transnational Communities Working Paper WPTC-02-02. Oxford.
- Vidmar, T. (2011). Šola in pojmovanja znanja med pragmatizmom in konstruktivizmom. *Sodobna pedagogika*, 62, 1, 28–55.
- Vinodrai, T., in Gertler, M. S. (2006). Creativity, culture and innovation in the knowledge-based economy. Program on Globalization and Regional Innovation Systems Munk Centre for International Studies & Department of Geography, University of Toronto. Prepared for the Ontario Ministry of Research and Innovation.
- UNESCO (2015). *Science report: Towards 2030*. Paris: Unesco.
- Wächter, B. (2006). Brain drain: What we know and what we do not know. V: Ulrich Teichler (ur.). *The Formative Years of Scholars* (str. 51–66). Wenner-Gren International Series, 83. London: Portland Press.
- Waters, J. L. in Leung, M. (2017). Trans-knowledge? Geography, Mobility, and Knowledge in Transnational Education. V: Heike Jöns, Peter Meusbürger in Michael Heffernan (ur.). *Mobilities of Knowledge* (str. 269–286). Cham: Springer.
- Wells, A. (2000). *Emotional Disorders and Metacognition*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press.
- Wenger, E. (2010). A Social Theory of Learning. V: Knud Illeris (ur.). *Contemporary Theories of Learning* (str. 209–218). New York: Routledge.
- Wildemeersch D. in Stroobants V. (2009). Transitional learning and reflexive facilitation: The Case of Learning for Work. V: K. Illeris (ur.). *Contemporary Theories of Learning: Learning Theorists – In Their Own Words*. London, New York: Routledge, 218–232.
- Williams, A. M. (2007). Listen to Me, Learn with Me: International Migration and Knowledge Transfer. *British Journal of Industrial Relations*, 45, 2, 361–382.
- Williams, A. in Baláž, V. (2008). *International Migration and Knowledge*. London: Routledge.
- Yeh, Y., Huang, L., in Yeh, Y. (2011). Knowledge management in blended learning: Effects on professional development in creativity instruction. *Computer Education*, 56, 146–156.
- Young, M. (2008) Bringing Knowledge Back In: From Social Constructivism to Social Realism in the Sociology of Education. London, New York: Routledge.